

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ
РОБОТИ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

**РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ
НЕТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК МАЛЮВАННЯ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка II курсу, групи 610

спеціальності 013 «Початкова освіта»

ЄРМЕЧУК ЮЛІЯ ВІТАЛІЇВНА

Науковий керівник:

Керівник: канд. пед. наук, доц. Предик А.А..

До захисту допущено:

протокол засідання кафедри

№ 3 від 7 листопада 2023 р.

зав. кафедри _____ проф. Романюк С.З.

ЧЕРНІВЦІ – 2023

АНОТАЦІЯ

Єрмечук Ю.В. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами нетрадиційних технік малювання – Рукопис. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 013 Початкова освіта. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2023. – 128 с.

В сучасних умовах розвитку освіти та виховання перед школярами початкової освіти постають важливі завдання щодо формування розвиненої особистості.

Для розвитку творчих здібностей школярів в освітньому процесі доречно використовувати нетрадиційні техніки на заняттях малювання. Робота з незвичайними матеріалами дозволяє дітям молодшого віку відчувати незабутні емоції, розвиває творчі здібності, креативність, що в кінцевому результаті допомагає загальному психічному та особистісному розвитку.

Ознайомлення учнів із нетрадиційними техніками малювання сприяє їх творчому розвитку, оскільки воно включає в себе знайомство з новими художніми матеріалами, інструментами та техніками, що сприяє розкриттю їх творчого потенціалу. Нетрадиційні техніки малювання розвивають в учнів самостійність і творчу активність, адже незвичні художні прийоми сприяють досягненню більшої виразності дитячого малюнка, а комбінування різних технік малювання пробуджує уяву у дітей, активізує спостережливість та увагу, допомагає реалізувати творчий задум, розвиває почуття форми і сприйняття кольорів, сприяє вихованню естетичного смаку і саморозвиткові учнів. В роботі розкрита важливість розвитку творчих здібностей засобами нетрадиційних технік. З'ясовано стан дослідження рівнів розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі вивчення образотворчого мистецтва.

Розкрито та описано засоби нетрадиційних технік малювання, які доречно використовувати на уроках в початковій школі: малювання пальчиками, мильними бульбашками, штампування, ниткографія, малювання у техніці видування, техніка забризкування, граттаж, монотипія, колаж, крапковий малюнок, кляксографія тощо. В одному малюнку можна застосовувати різні техніки, комбінувати різні способи творення зображення.

Особлива увага приділяється педагогічним умовам, що сприяють розвитку творчих здібностей учнів початкових класів через використання нетрадиційних технік на уроках образотворчого мистецтва.

Ключові слова: творчі здібності молодших школярів, педагогічні умови, нетрадиційні техніки малювання, засоби нетрадиційних технік малювання.

ABSTRACT

Yermenchuk Y.V. Development of creative skills of elementary schoolchildren using non-traditional drawing techniques - Manuscript. Master's Degree Program for Master's Degree in Specialty 013 Primary Education. – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. – Chernivtsi, 2023. – 128 p.

In the modern conditions of education and upbringing development, elementary schoolchildren face important tasks concerning the developed personality formation. To develop the creative abilities of schoolchildren in the educational process, it is appropriate to use non-traditional techniques in drawing classes. Non-traditional drawing techniques develop students' independence and creative activity, as unusual artistic techniques contribute to the achievement of greater expressiveness in children's drawings, and the combination of different drawing techniques awakens children's imagination, initiates observation and attention, helps to realize a creative idea, improves a sense of form and colours perception, promotes education of aesthetic taste and students' self-development.

Keywords: creative abilities of elementary schoolchildren, pedagogical conditions, non-traditional drawing techniques, means of non-traditional drawing techniques.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	12
1.1 Аналіз поглядів зарубіжних та вітчизняних вчених проблеми розвитку творчих здібностей молодших школярів	12
1.2 Сутність та зміст понять «творчі здібності молодших школярів», «засоби нетрадиційних технік малювання»	20
1.3. Образотворче мистецтво як складова розвитку творчих здібностей молодших школярів	40
1.4. Особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів в процесі оволодіння нетрадиційними техніками образотворчої діяльності	48
<i>Висновок до першого розділу</i>	<i>59</i>
Розділ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПРИ ВИКОРИСТАННІ НЕТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК МАЛЮВАННЯ	62
2.1. Дослідження рівнів розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі використання нетрадиційних технік малювання	62
2.2. Обґрунтування педагогічних умов розвитку творчих здібностей школярів засобами нетрадиційних технік малювання	76
2.2.1.Формування в учнів внутрішньої позитивної мотивації та потреби займатися творчістю за допомогою засобів нетрадиційних технік	82
2.2.2.Дотримання етапності формування вмінь засобами нетрадиційних технік малювання	86

2.2.3. Використання в освітньому процесі системи вправ і завдань засобами нетрадиційних технік малювання для розвитку творчих здібностей молодших школярів	88
2.3 Рекомендації з використання нетрадиційних технік малювання для стимулювання творчих здібностей учнів.	93
<i>Висновок до другого розділу</i>	<i>106</i>
ВИСНОВКИ	108
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	112
ДОДАТКИ	120

ВСТУП

Актуальність дослідження. У світлі сучасних концепцій виховання в умовах гуманізації та демократизації суспільства зростає соціальна роль творчої особистості – носія нових моральних якостей і ціннісних орієнтацій, для якого притаманні високий рівень духовності й загальної культури, здатність до саморозвитку і самоудосконалення. Соціальне оновлення, що відбувається в Україні, передбачає активізацію духовного потенціалу народу, який реалізується в естетичній культурі. Творче осмислення завжди визнавалося одним із способів активного пізнання світу, саме воно робить можливим прогрес, як окремого індивіда, так і людства в цілому. Одним з важливих напрямків є використання різних видів творчих здібностей, спрямованих на художньо-естетичний, соціально-моральний і патріотичний напрям виховання дітей.

Творча особистість – одна з важливих задач педагогічної теорії та практики на сучасному етапі. Саме тому, розвивати творчі здібності потрібно починати з дитинства, адже це найбільш ефективний засіб художньої діяльності дітей в ЗЗСО. Відомо, що дитяча творчість – це явище унікальне. Під час стимулювання творчої діяльності, у школярів розвивається загальний рівень інтелекту, бажання пізнавати навколишній світ, формується нестандартне мислення. Дитяча образотворчість допомагає розкрити індивідуальні риси особистості.

Сучасні та вітчизняні вчені підкреслюють, що для розвитку особистості молодшого школяра велике значення має заняття художньою творчістю. Відомий педагог В. Сухомлинський, зазначав у своїх працях, що завдання вчителя відкрити в кожній дитині творчі здібності, поставити її на шлях самобутньої творчої діяльності.

Ми спостерігаємо, що важливу роль у розвитку творчості дитини відіграє малювання, яке сприяє більш ефективному інтелектуальному, духовному та естетичному зростанню. Проблема творчості заслуговує на

увагу через те, що багато дітей відчувають страх перед малюванням стандартними методами через недостатньо розвинуті навички у зображувальній діяльності та несформовані формотворчі рухи. Вони можуть відчувати, що у них нічого не виходить. Крім того, багатьом не вдається знайти цікаве та корисне заняття для відпочинку, що сприяє саморозвитку, навіть при наявності вільного часу.

Головне завдання образотворчої діяльності дітей молодшого шкільного віку визначено в Законі України «Про освіту», Державному стандарті початкової освіти (2018 р.), Типових освітніх програмах, що полягає в емпіричному, чуттєвому пізнанні світу; всебічному розвитку дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей; розвиток самостійності, творчості, допитливості, що забезпечують її готовність до життя, художньо-естетичний розвиток особистості дитини, освоєння нею культурних цінностей у процесі пізнання мистецтва, яскравими відтінками, захоплюючими формами та малюнками; залучення дитини до чарівного світу мистецтва. Якщо розглядати саме творчий, креативний розвиток дитини, актуальним напрямом та проблемним питанням є образотворча діяльність, а саме малювання нетрадиційними техніками.

Робота з незвичайними матеріалами дозволяє їм відчути незабутні емоції, розвиває творчі здібності, креативність, що в кінцевому результаті допомагає загальному психічному та особистісному розвитку. Вибір нетрадиційних технік малювання в якості одного із засобів розвитку дитячої творчості не випадковий. Більшості нетрадиційних технік належать до спонтанного малювання, коли зображення виходить не в результаті використання спеціальних прийомів, а як ефект ігрової маніпуляції. Все вище викладене визначає актуальність даної роботи, яка полягає в тому, що творчі здібності молодших школярів, формуються за допомогою нетрадиційних технік, що сприяє більш засвоєнню знань.

Сучасні дослідження довели, що нетрадиційні техніки малювання сприяють розвитку творчих здібностей у дітей, формують у них уяву, приносять дітям яскраві емоційні враження і розкривають можливість використання знайомих предметів в якості художніх матеріалів. На сучасному етапі розвитку суспільства в умовах соціально-економічних трансформацій змінюються не лише структурні, але і змістовні характеристики культури і освіти, що впливають на художньо-естетичне виховання особистості в період молодшого шкільного віку.

Теоритична база дослідження. Різноманітні аспекти розвитку художньо-естетичних навичок у дітей застосуванням нетрадиційних методів малювання розкрито в публікаціях сучасних вітчизняних науковців. Варто відзначити, що проблема творчого розвитку особистості школяра вже давно досліджується. Педагогічні аспекти розвитку креативності в учнів початкової школи аналізували: вітчизняні педагоги В.Сухомлинський, Я. Коменського, Й.Песталоцці, К. Ушинський. Використання образотворчого мистецтва як чинника розвитку творчої особистості було предметом ряду досліджень у галузі філософії (І. Зязюн, Г. Шевченко), педагогіки (В. Вільчинський, М. Лещенко, Л. Масол, М. Миропольська, О. Рудницька, О. Савченко, Г. Тарасенко, А. Щербаков, А. Щербо). Основні аспекти естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку через різноманітні методи досліджено в статтях Т. Інспекторової та С. Нечай. Питання формування художньо-естетичних смаків у школярів та педагогічним методам приділяли увагу: Ю. Мережко, О. Блудова. Розвиток творчих здібностей та креативності учнів молодшого віку досліджують В. Антипець, В. Антонішина, В. Кондратова, Н. Лук'янчук, Т. Піроженко. Н. Краснов, В. Рагозін і Т. Кушнерук присвятили свої статті вивченню форм і методів залучення дітей, активізації творчого самовираження, які позитивно впливають на художнє та особистісне зростання школяра. Л. Шульга, С. Чепурна, Л. Полякова та В. Рагозін детально описали використання нетрадиційних технік малювання на практиці. Вони розкрили важливість цього підходу для

розвитку творчої уяви та фантазії в процесі художньо-естетичного становлення дітей. Особливу увагу цьому питанню приділив також В. Городисько.

Власне дані аспекти сприяли вибору теми магістерського дослідження **«Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами нетрадиційних технік малювання»**.

Мета дослідження теоретично обґрунтувати педагогічні умови розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами нетрадиційних технік малювання.

Відповідно до мети було визначено наступні **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми розвитку творчих здібностей молодших школярів у психолого-педагогічній літературі;
2. Охарактеризувати образотворче мистецтво як складову розвитку творчих здібностей молодших школярів;
3. З'ясувати стан дослідження рівнів розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі вивчення образотворчого мистецтва;
4. Обґрунтувати педагогічні умови розвитку творчих здібностей молодших школярів та запропонувати методичні рекомендації для вчителів по використанню нетрадиційних технік малювання у процесі розвитку цих здібностей.

Об'єкт дослідження процес розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Предмет дослідження педагогічні умови розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках мистецтва засобами нетрадиційних технік

Для досягнення мети і розв'язання визначених задач використано комплекс **методів науково-педагогічного дослідження**:

- *теоретичні* - аналіз філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури, спрямований на розкриття історії вивчення проблеми розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі їхнього малювання, включає в себе застосування методів синтезу,

індукції та дедукції для висування висновків щодо структурних компонентів роботи та загального висновку дослідження. Також використовувалися методи конкретизації, класифікації та порівняння для представлення характеристик різних видів нетрадиційних технік малювання;

- *емпіричні* – тестування, анкетування, опитування, педагогічне спостереження за дітьми у процесі виконання ними творчих завдань, констатувальний експеримент з метою виявлення стану сформованості творчих здібностей молодших школярів за допомогою нетрадиційних технік малювання;

- *математичні* – включали в себе методи обробки числових даних та графічне відображення результатів констатувального експерименту. Ці методи використовувалися з метою виявлення рівнів розвитку творчих здібностей школярів та підтвердження наукової достовірності отриманих результатів дослідження.

Теоретичне значення дослідження полягає в аналізі проблеми розвитку творчих здібностей школяра у науковій літературі, також у ході дослідження історії вивчення питання використання нетрадиційних технік малювання для розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку, характеристиці їх видів та виявленні можливостей використання нетрадиційних технік як засобу розвитку творчих здібностей, теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов для ефективного розвитку творчих здібностей учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що матеріал, представлений у роботі та додатках, може бути використаний педагогами для створення системи, яка спрямована на розвиток творчих здібностей молодших школярів під час уроків образотворчого мистецтва, за допомогою нетрадиційних технік малювання, також батьками в безпосередній роботі та взаємодії з школярами. Матеріали дослідження можуть стати теоретичною основою у процесі підготовки майбутніх вчителів початкової школи.

Апробація дослідження. Основні положення та результати нашого дослідження відображено в публікаціях матеріалів щорічної студентської наукової конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича 24 квітня 2023 р., також у всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Підготовка майбутніх педагогів до виховної діяльності в освітньому просторі НУШ: досвід, реалії, перспективи» 12 травня 2023 р. А також матеріали дослідження були презентовані на Міжнародній науково-практичній конференції молодих дослідників «Інновації в науці: Сучасний вимір» 4 травня 2023 р. м.Суми.

Структура дослідження обумовлена її змістом і включає в себе вступ, два розділи, сім підрозділів, висновки та список використаної літератури. Загальний обсяг роботи становить 128 сторінок, з них 110 сторінок основного тексту.

Розділ 1.

ТЕОРИТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1. Аналіз поглядів зарубіжних та вітчизняних вчених проблеми розвитку творчих здібностей молодших школярів

У сучасних умовах учені знаходяться у пошуку єдиного підходу до теорії творчості, тому їхні трактування основного поняття та його змістоутворюючих компонентів істотно різняться. Аналіз та узагальнення різноманітних визначень поняття «творчість» (Я.Коменський, Й.Генріх Песталоцці, Ж.Руссо, Ф. Фребель та інші), свідчить, що вони зводяться до формули: творчість – це діяльність особистості зі створення якісно нового, що вирізняється неповторністю та оригінальністю.

Не дивлячись на неоднозначність трактування поняття "творчість", філософи відзначають, що в основному воно базується на двох основних припущеннях: 1) підведення творчості під категорію діяльності, як виду під рід; 2) визнання новизни ідеї, шляху, результату як майже єдиного критерію творчості (Н.Грищенко) [24]. У психолого-педагогічних дослідженнях поняття "творчість молодшого школяра" ґрунтується на ознаках такого феномену, як творчість, і визначається як процес створення чогось нового, раніше для даного конкретного суб'єкта невідомого (В.Моляко)[61].

З метою з'ясування якостей особистості, що сприяють творчим проявам, перш за все, вчені намагаються поставити їх у залежність від рівня інтелекту. Існує щонайменше три підходи дослідників, які визначають дефініцію «творчість»:

- **Перша група дослідників** (А. Маслоу, А. Танненбаум та інші) вважають, що як таких творчих здібностей не існує, а головну роль у детермінації творчої поведінки відіграють мотивація, цінності, особистісні якості.
- **Друга група вчених** наполягає, що творчі здібності (креативність) є самостійним чинником, незалежним від інтелекту (Дж. Гілфорд,

Г. Грубер, К. Тейлор). На думку дослідників, немає креативних людей з низьким інтелектом, але є інтелектуали з низькою креативністю.

- Дослідники (Г. Айзенк, Д. Векслер, Р. Стернберг та інші), що входять до третьої групи, вважають, що високий рівень розвитку інтелекту зумовлюється високим рівнем творчих здібностей та навпаки [11].

Таким чином, погляди дослідників на проблему творчих здібностей різняться розумінням співвідношення рівня інтелекту до творчості. Очевидно, що залежність між інтелектом і творчими здібностями є, але міру її необхідно з'ясувати відповідно до діяльності, у яку вони включені.

У виявленні сутності окресленого феномену доречно скористатися доробком широкого загалу вчених різних галузей, які, крім, інтелектуальних здібностей, серед компонентів творчих здібностей молодших школярів виділяють: темп засвоєння нового матеріалу, вміння аналізувати і синтезувати, самостійність та гнучкість мислення (В. Моляко)[61]; пізнавальну мотивацію, дослідницьку творчу активність, можливості досягнення оригінальності рішень, прогнозування та попередження проблем; готовність пам'яті, гнучкість мислення, здатність оцінювати дії, легкість генерування ідей; вміння переносити знання у нову ситуацію, розвинену уяву, вміння створювати нові образи та знаходити багатоваріантність розв'язків (О. Савченко) тощо [76].

Найбільш повно сучасні знання про змістоутворюючі компоненти творчих здібностей висвітлено у дослідженні В. Андрєєва. Представлена ним модель має універсальну структуру, хоча в ній не диференціюються особливості прояву та формування творчих здібностей дітей, які мають свою специфіку. Бачиться суттєвим те, що аналізуючи компонентний склад творчих здібностей В. Андрєєв мотиваційно-творчу активність і спрямованість особистості визначає як найважливішу з підструктур творчих здібностей. Відзначимо, що теоретичне дослідження проблеми творчих здібностей не буде повним без розгляду механізму творчості. Енциклопедія освіти характеризує творчість школярів як «діяльність, результат якої

характеризується суб'єктивною новизною, оскільки вона пов'язана із засвоєнням нових знань і розв'язанням різноманітних задач у процесі навчально-виховної роботи у школі» [29, с. 899].

У виявленні сутності окресленого феномену доречно, на нашу думку, результати творчої діяльності тлумачити з позиції аксіологічного підходу. У такому контексті вартою уваги є наукова позиція О. Рудницької, яка аргументуючи своє переконання, зосереджує увагу на цінності дитячого творчого самовираження, вбачаючи його «здатності до переживання почуттів натхнення, окрилення, захоплення від діяльності, готовності помічати і формулювати альтернативи, брати під сумнів навіть авторитетні думки, бачити об'єкт з нового боку, доходити оригінальних висновків, імпровізувати тощо» [66, с. 85]. Відтак, наголошує вчена, «цей стан далеко не завжди завершується відповідним результатом у вигляді продукту творчості, але він є необхідним для формування «Я-концепції» дитини, розвитку її фантазії, асоціативного уявлення, самостійних оцінних суджень» [75].

Формування творчої особистості слід розпочинати у дитячі роки, які характеризуються здатністю захоплюватися пошуком невідомого, незвичайного. Творча діяльність дітей, спрямована на присвоєння людської культури, на думку, Р. Арнхейм є неодмінною умовою розширеного відтворення творчих здібностей у сучасному суспільстві. Сьогодні Вітчизняні вчені формують творчу особистість учня та розглядають як особистісно зорієнтована взаємодія суб'єктів освітнього процесу, спрямована на полегшення, сприяння його (учня) творчій навчальній діяльності, стимулювання його творчої активності (С. Сисоєва) [78].

У ході дослідження встановлено єдність творчого процесу молодшого школяра і дорослого, його одну психологічну основу: а) аналогічність стадій проходження (усвідомлення задуму – пошук шляхів реалізації задуму – власне творення – оцінка і перевірка отриманого результату; б) активність творчої діяльності.

Саме внесок В. Сухомлинського у розробку теорії і практики проблеми формування творчої особистості молодшого школяра, футурологічна спрямованість, направленість у майбутнє його плідних ідей щодо процесу виховання людини-творця. В. Сухомлинський створив авторську систему формування творчої особистості молодшого школяра, яка ґрунтується на гуманістичній, оптимістичній ідеї про те, що кожна дитина може стати неповторним творцем матеріальних і духовних цінностей. Педагог-вчений дає власне тлумачення поняття "дитяча творчість", яке ґрунтується на критеріях створення школярем суб'єктивно нового у зовнішньому світі і виявлення нового у собі (суб'єктивних перебудов, росту особистості). В основному В.Сухомлинський приділяв увагу розвитку інтелекту, а саме: інтелектуально-логічним здібностям (спостерігати, аналізувати, порівнювати і т.п.), інтелектуально-евристичним (уявляти, фантазувати, висувати ідеї, творчо застосовувати на практиці отримані знання і т.п.), здібностям до самоорганізації (наполегливості у доведенні справи до кінця, вольовим зусиллям). Великий педагог розкрив у педагогічній теорії поняття "ступінь творчості" як особливу спрямованість інтелекту, особливий взаємозв'язок між інтелектуальним життям особистості й її виявленням в активній діяльності. Творчий процес, учений розглядав як інтелектуальну працю, в результаті якої учні розвивають свої творчі розумові здібності й набувають знань, практичних умінь і навичок. В педагогічній спадщині В. Сухомлинського, є досвід творчого впровадження ідей у практику початкової школи і освітньо-виховних закладах нового типу: зміст, етапи та форми дослідно експериментальної системи педагогічних заходів щодо формування творчої особистості молодшого школяра. Творча діяльність учителя полягає в усвідомленні ним своєї соціальної відповідальності, прагненні працювати творчо; трансформації теорії в практичне педагогічне керівництво; організації дослідницької роботи як уміння педагога проникати в теоретичний смисл педагогічного явища, осмислювати його; проектуванні розвитку творчої особистості дитини;

суб'єкт-суб'єктному підході взаємодії вчителя з учнем; педагогічній культурі; творчій спрямованості всього освітнього процесу в школі [82].

Передумовою творчості, творчих можливостей учнів виступає креативність, як потенційна здібність до різносторнього мислення, почуттів та дій. Креативність сприймається як синонім творчої активності, що представляє собою індивідуальну траєкторією психічного розвитку дитини, її інтегральну якість, яка проявляється у її: спрямованості, що характеризується домінуванням допитливості, прагненням до пізнання; здібностях до подолання стереотипів; характері, як системі її ставлень і поведінки. Креативність можна розглядати як основу продуктивного розвитку дитини, як потенціал, що забезпечує її ріст, властивий в тій чи іншій мірі кожного школяра. Існують етапи формування дитячої творчості, стадії прояву творчої активності, які умовно можна диференціювати:

Перша стадія – наслідування, копіювання готового. Потрапляючи у нову ситуацію, дитина репродукує готовий спосіб дії, повторює його за дорослим задля досягнення бажаного результату.

Друга стадія – творче наслідування, внесення елементів новизни, прояв самодіяльності без внесення істотних змін у пропоновані іншими схему дій, зразок, ідею. Це – перша заявка дитини про себе, своє бажання самовияву. Саме на цій стадії вона ознайомлюється з різними варіантами інноваційної діяльності, визначає свої переваги відповідно до власних нахилів та вмінь.

Третя стадія – репродуктивна творчість: уміння взяти за основу пропоновану схему (ідею), але істотно переробити її, внести зміни. Тут дитина переробляє інновації на свій кшталт, перевіряє їхню відповідність вимогам ситуації, додає щось нове, своє рідне й оригінальне.

Четверта стадія – справжня творчість, створення нового.

Суттєвою характеристикою дитячої творчості є відсутність внутрішніх бар'єрів, які породжують скутість, ускладнюють творчість. Було б неправильно стверджувати, ніби у дітей повністю відсутній самоконтроль. Він є, але спрямований на процес гри творчості, а не на якість творчого

продукту. Внутрішній критик не потрібний молодшому школяру, тому що його творчість не націлена на створення суспільного продукту, не орієнтована на продукт як втілення задуму. Таким чином творчу активність, творчий потенціал молодших школярів можна проаналізувати за такими трьома групами показників:

- 1) ставлення дітей до творчості, їхнє захоплення, здатність «увійти» в уявні обставини, в умовні ситуації, щирість переживань;
- 2) якість способів творчих дій, швидкість реакцій, винахідливість, комбінування знайомих елементів у нові, поєднання, оригінальність способів дій;
- 3) якість продукції, відбір характерних ознак, предметів, життєвих явищ, відображення їх у творчій діяльності.

Важливою проблемою сучасної школи є формування творчої активності учня. У дитячому віці учень більше здібний до творчості, ніж у зрілому, тому що на нього не впливають різного виду стереотипи. Мистецтво дитини є першою і найцікавішою сферою розвитку творчої діяльності, де маленька особистість може виразити свої враження від навколишнього світу та своє ставлення до нього через образи. Формування творчої особистості розпочинається в ранньому дитинстві, і тому великі можливості для розвитку потенціалу дітей закладено в їх художній діяльності, зокрема в малюванні [35]. Малювання є взаємопов'язаним з усіма аспектами образотворчої діяльності, такими як ліплення, аплікація, конструювання та музика. Взаємодія цих видів сприяє самостійному опануванню дітьми методів виразу. Незаперечним фактом є те, що під час малювання діти розвивають свої творчі здібності, отримують задоволення та відкривають для себе новий світ. Дослідження підтверджує, що естетична функція малювання призначена для збудження емоційно-чуттєвої сфери особистості. Вона сприяє розвитку творчого підходу, передає відчуття естетичної важливості навколишнього світу, активізує художні таланти в дітях. Малювання вчить сприймати життя образно, розкриває у звичайному світі незвичайне, формує чуттєвість та

візуальне сприйняття оточуючого середовища. Це також сприяє насолодженню красою кольорів і форм, навчає цінувати природну красу і сприймати навколишнє у всій його красі.

Все вище зазначене дає підстави стверджувати, що заняття малюванням має позитивний вплив на творчий розвиток дитини. Це є стимулом, який впливає на внутрішній світ молодших школярів у процесі виховання, сприяє розвитку образного мислення, фантазії, спостережливості, асоціативної пам'яті, уяви та волі.

У віці шести років діти вже виявляють здатність уважно розглядати життєві явища та предмети та осмислювати їх. Вони розвивають вміння витримувати тривалі навантаження, стають більш організованими і навчаються планувати свою роботу. У цьому віці молодші школярі вже успішно розв'язують художні завдання, відчують форму, колір, розмір, розвивають точність руху руки та координують її дії із зором, слухом та іншими органами чуття. [38, с. 22]. Безсумнівно, кожна дитина особливим чином сприймає предметний світ і втілює його на площині за допомогою малюнка, володіючи певними художніми прийомами та технікою.

Малюнок - це зображення предметів і явищ, створене на площині вручну за допомогою графічних засобів, таких як лінії, штрихи, плями та їх комбінації. К. Ушинський вважав дитячий малюнок унікальною цінністю та підготовчою стадією в розвитку активного мовлення дитини, що сприяє розвитку творчих здібностей [86]. Малюнок виявляється одночасно значущим засобом пізнання зовнішнього світу і ефективною формою засвоєння суспільного досвіду. Однією з його ключових особливостей є здатність передавати різні рівні розуміння світоустрою, оскільки учні зображують безпосередньо те, що вони знають і сприймають про світ. Це дозволяє говорити про важливість дитячого малюнка як важливого інструменту в процесі вивчення та висвітлення світу навколо, саме у «Концепції художньо-естетичного виховання» про роль мистецтва, дитячий малюнок та творчого розвитку зазначено наступне : “Мистецтво має унікальні

можливості впливу на людину, тому художньо-естетичне виховання потрібно розглядати не лише як процес набуття художніх знань і вмій, а, насамперед, як універсальний засіб особистісного розвитку” [14 , с. 42].

В Типовій освітній програмі свідчить про те, що в системі освіти покладається значний акцент на розвиток творчих індивідуальних якостей дітей. Заохочується невиборчий підхід, спрямований на стимулювання у дітей бажання виходити за межі звичайних шаблонів, виявляти власну видумку та фантазію, розвивати винахідливість і проводити експерименти. Це сприяє формуванню творчого мислення та вихованню інноваційного підходу у навчанні.

У віці від 6 до 7 років у дітей з'являється потреба отримувати підтримку від дорослого для того, щоб подолати звичні шаблони. Молодші школярі починають виявляти інтерес і малювати те, що вони вважають цікавим для себе. Цей етап свідчить про початок творчого розвитку та вираження власної індивідуальності у малюнках дітей. У цей час школярі малюють набагато більше, ніж у попередні та наступні роки. Це дозволяє дитині зберігати відчуття стабільності та правильності. У своєму малюнку учень може відтворювати світ за допомогою суто графічних зображень, використовуючи чіткі та лаконічні лінії, штрихи. Сильні та рішучі рухи вказують на енергійність та відвагу дитини, тоді як легкі, дрібні та ажурні штрихи можуть відтворювати радісне хвилювання. Лінії, які виходять за межі аркуша, свідчать про незорієнтованість школяра; повторюючи штрихи можуть говорити про впертість та волю. Експерименти з різними штрихами можуть вказувати на схильність до дослідження та творчості. Концентрація знаків у центрі аркуша може свідчити про нахил до стабільності, порядку та відкритості. Кутові лінії можуть вказувати на невпевненість у собі, в той час як рівномірне заповнення аркуша може вказувати на відчуття комфорту. Різноманітність графічних елементів та їх ритмічне повторення можуть свідчити про творчі здібності. На цьому етапі стає очевидним, що малюнки, створені в цьому віці, мають схожість із карикатурами та коміксами. Часто

діти обирають мультфільмових героїв як об'єкти своєї творчості, що сприяє подальшому розвитку їхньої творчості.

Отже, творчі здібності посідають важливе місце в розвитку дитячої творчості починаючи з перших років життя людини. Вони акумулюють творчу енергію учня, є стимулом, засобом і показником максимальної реалізації нею своїх природних можливостей. З психологічної точки зору, молодший шкільний вік вважається сприятливим періодом для розвитку творчих здібностей через те, що на цьому етапі дитина вперше відчуває суб'єктивну новизну у результаті своєї діяльності, що виступає стимулом для розкриття творчого потенціалу.

1.2. Сутність та зміст понять «творчі здібності молодших школярів», «засоби нетрадиційних технік малювання»

Творчість – це розумова й практична діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей, виявлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також методів дослідження і перетворення матеріального світу або духовної культури; якщо ж він новий лише для його автора, то новизна суб'єктивна і не має суспільного значення .

"Творча особистість – це людина, здатна проникати в суть ідей і втілювати їх усупереч усім перешкодам аж до отримання практичного результату. Вчені-дослідники виділяють такі основні властивості творчої особистості: сміливість думки, схильність до ризику; фантазія; уявлення та уява; проблемне бачення; вміння долати інерцію мислення; здатність виявляти суперечності; вміння переносити знання і досвід у нові ситуації; незалежність; альтернативність; гнучкість мислення; здатність до самоуправління [13]. Творчість - це активність людини, що включає в себе фантазію та уяву як необхідні компоненти. Це здатність генерувати нові оригінальні ідеї та використовувати нестандартні методи в діяльності.

У сучасному психолого-педагогічному словнику вказано, що розгорнуту філософську концепцію творчості вперше висловив у своїй роботі "Творча еволюція" (1907) А. Бергсон. За його теорією, творчість - це процес виникнення, зростання та дозрівання в природі, а також переживання в сфері свідомості і створення нових образів [72]. Філософи також розглядали творчість як обов'язковий елемент для еволюції матерії і створення нових структур, які, в свою чергу, впливають на сам процес творчості. З психологічної точки зору, творчість розглядається як "психічний процес створення нових цінностей", діяльність, спрямована на створення раніше невідомих духовних або матеріальних цінностей таких як нові твори мистецтва, інженерно-технологічні розробки, наукові відкриття, управлінські інновації тощо. Учені вказують, що основними необхідними компонентами творчості є фантазія та уява. Психічний зміст цих компонентів виявляється у формуванні образу кінцевого продукту, або результату творчого процесу.

Український академік А. Богуш розглядає поняття "творчість" як цінність, що займає провідне місце серед основних виховних цінностей. Він визнає творчість ключовим механізмом розвитку культури, а основним показником цього процесу вважає духовність. Учена вказує на глибокий зв'язок між поняттями "творчість", "цінність", "духовність" та "особистість". Згідно її розсуду, творчість виявляється в усіх сферах життєдіяльності і представляє собою своєрідний інтелектуально-чуттєвий стан, який відбувається на позитивному тлі поведінки й характеризує людину як цілісну, духовно розвинену особу [9].

На підставі аналізу наукової літератури ми визначили, що в повсякденному житті під творчістю розуміють:

- творчість - це активність в галузі мистецтва;
- творчість, включає в себе конструювання, творення та реалізацію нових проектів;
- творчість, включає наукове пізнання та формування розуму;

- творчість – це мислення в його більш високій формі, що виходить за межі необхідного для вирішення завдання вже відомими способами. Це виявляється як уява, яка є умовою майстерності та ініціативи.

Творчі здібності особистості – це оцінка властивостей і рис характеру, які вказують на рівень відповідності вимогам конкретного виду діяльності та визначають рівень продуктивності у цій діяльності. Творчі здібності - це здатність до прийняття нового досвіду, висування оригінальних ідей при вирішенні або визначенні нових проблем, формулювання гіпотез, усвідомлення недоліків і суперечностей. За думкою вчених, основними характеристиками творчого мислення є швидкість, оригінальність, усвідомленість, фантастичність, прагнення до інтелектуальної новизни та гнучкість [63]. Педагоги-практики вбачають творчі здібності дітей у їхній здатності до дивування і вивчення, вираженню нестандартних думок і методів вирішення завдань, а також у самостійності та бажанні виражати себе та самореалізовуватися творчо. Творчі здібності представляють собою комбінацію вроджених задатків та особистих якостей школяра. Це синтез рис її властивостей та характеру, які визначають рівень ефективності у конкретній сфері діяльності. Важливо усвідомлювати, що наявність творчих здібностей сама по собі не є гарантією досягнення творчих успіхів. Учні повинні бути мотивовані та взяті участь у захоплюючій діяльності, яка дозволяє розкрити та проявити їх творчий потенціал.

Творчість вважається нормою розвитку дитини, областю її вільності та індивідуальної свободи, оскільки здатність до творчості завжди була визначальною у самому явищі людського існування. Творчість стимулює дитячий мозок на створення нових ідей та раніше несприйнятних рішень. Тому важливо, щоб учень відчував та переживав привабливість вільного творення у своєму житті, ще на ранніх етапах [67, с. 10]. «Творчість в одній чи іншій формі не є обдарованістю лише "вибраних"; вона відкрита для кожного [5, с. 66;].

Створення сприятливих передумов є ключовим фактором для розвитку творчих здібностей учня. Передусім, це ранній фізичний та інтелектуальний розвиток дітей; створення умов, що сприяють розвитку дитини; надання можливостей для самостійного вирішення нових завдань, що вимагають максимального напруження зусиль; давання дитині можливості вибирати свою діяльність, управляти розпорядком справ, визначати тривалість занять та інші аспекти; надання доброзичливої допомоги (без підказок) та підтримки від дорослих; створення комфортної психологічної атмосфери для спілкування та творчості.

Стимулювання розвитку творчих здібностей відбувається через наявність прикладів творчої поведінки, створення ситуацій для вираження творчості та забезпечення методичної підтримки. Цікавим аспектом для нашого дослідження є точка зору О. Грушко, яка аналізувала погляди групи американських психологів під керівництвом М. Карне.

Вчені вважають основними показниками творчо обдарованої дитини:

1. Творчо обдарована дитина виявляє інтелектуальну обдарованість через допитливість, спостережливість, точне мислення, виняткову пам'ять, потяг до нового та глибину занурення в справу у дитини молодшого шкільного віку.
2. Академічна обдарованість у дитини молодшого шкільного віку виявляється через наступні особливості:
 - у сфері природничих наук творчо обдарована дитина має зацікавлення у походженні та призначенні предметів і явищ, виявляє увагу до явищ природи, намагається експериментувати та виявляє інтерес до вивчення світу.
 - в області читання творчо обдарована дитина віддає найбільшу увагу цьому виду діяльності, запам'ятовує прочитане, цікавиться написанням букв та слів, має значний словниковий запас і використовує складні синтаксичні конструкції;
 - у сфері математики творчо обдарована дитина проявляє інтерес до лічби, зважування, вимірювання та упорядкування предметів. Вона швидко

запам'ятовує математичні знаки, цифри та символи, виконує арифметичні дії, вміє застосовувати математичні терміни та вміння в ситуаціях, які не мають прямого стосунку до математики;

3. Творчо обдарована особистість характеризується допитливістю, самостійністю та незалежністю у своїх міркуваннях. Їй притаманна здатність поглиблення в справу, ігри та заняття, вона спрямована на точність у виконанні дій та досягнення завершеності. Легко адаптується до змін у способах поведінки і діяльності в змінних обставинах.

4. Обдарованість у сфері спілкування виявляється в лідерських нахилах, впевненості в собі, гнучкому спілкуванні, ініціативності та готовності взяти на себе відповідальність за інших. [25].

У молодшому шкільному віці виявляється найбільший потенціал для розвитку творчих здібностей. Сензитивний цей віковий період визначається тим, що саме в цьому віці дитина вперше усвідомлює своє власне "Я" і встановлює відносини між собою та оточуючим світом. У молодшому шкільному віці відбувається зміна провідного виду діяльності, і гра вступає на зміну навчанню. Творчий потенціал молодших школярів формується на основі навичок, які дитина розвиває протягом шкільного періоду взаємодії з оточенням, в процесі гри та у продуктивних формах діяльності. Вчитель першого класу може виявляти значні індивідуальні відмінності серед дітей.

Творчим молодшим школярам притаманні унікальні навички, які виявляються у здатності висловлювати свої думки більш насичено, відчувати більш чутливо, а також бачити і відчувати те, що інші можуть упустити. Тому на етапі перших років навчання важливо продовжувати розвивати у учнів ці необхідні, невід'ємні якості творчої особистості. Розвиток творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку вимагає системного підходу, що охоплює кілька ключових напрямків. До них входить встановлення конкретних цілей для формування творчих елементів у програмах для кожного класу. Також важливим аспектом є відбір текстів, спрямованих на розвиток творчих здібностей у дітей. Крім того, ефективною стратегією є

включення творчих завдань у зміст уроків, які стимулюють різні аспекти літературно-творчого розвитку особистості молодшого шкільного віку. [14].

Молодшим школярам властиве особливе вміння сприймати та розуміти те, що інші можуть упустити, відчувати більш тонко і висловлювати свої думки яскравіше. Дослідниця В. Барко визначає ряд ознак, які є характерними для творчо здібних учнів молодшого шкільного віку у навчанні. До цих ознак можна віднести:

- Цікавість та активна участь: творчі діти проявляють великий інтерес до навчання та демонструють активну участь у різних аспектах навчального процесу.
- Гнучкість мислення: творчі учні мають здатність до гнучкого мислення, вони в змозі розглядати питання з різних точок зору та знаходити нестандартні рішення.
- Творчий підхід до завдань: творчі діти виявляють творчий підхід до вирішення завдань, їм притаманна здатність думати незалежно та виходити за межі стандартних відповідей.
- Ініціативність: творчі учні мають високий рівень ініціативи, вони готові самостійно розпочинати та вирішувати завдання.
- Схильність до поглибленого вивчення: творчі діти виявляють зацікавленість в поглибленому вивченні тем, які їх цікавлять, та можуть досліджувати питання докладніше.
- Емоційна чутливість: творчі учні мають розвинену емоційну чутливість, що дозволяє їм краще відчувати та розуміти навколишній світ [6, с. 21].

Творчі здібності молодших школярів представляють собою унікальні особливості кожної дитини, які визначають її успішність у виконанні творчих завдань різного характеру. Для того щоб ефективно розвивати ці здібності, необхідно створювати відповідні умови в навчальному середовищі. Елементами розвитку творчих здібностей є різноманітні фактори, включаючи індивідуальні задатки, якості, мотивацію, знання, вміння, навички, цінності

та уподобання. Ці компоненти виявляються у конкретних діяльностях та дозволяють дитині реалізовувати свій творчий потенціал. Одним із головних завдань вчителя початкових класів є виховання у дітей техніки творчості. Ця методика базується на розвитку навичок дивуватися, бачити, чути, відчувати, мріяти, уявляти, запам'ятовувати, а також на сприянні розвитку сміливості, дисциплінованості та бажання самовиразитись та самореалізуватись учнів.

У розвитку творчості дітей, їх фантазії та спроможності творити використовують різноманітні техніки як традиційні, звичайні та доступні дітям так і незвичайні, нетрадиційні, які потрібно відкривати, знайомити з дітьми. Окремим аспектом, який є дослідженим у роботі, є використання нетрадиційних технік малювання. Визначаючи різницю між традиційними і нетрадиційними прийомами малювання можемо наголосити на значенні слів “традиція” , “традиційність” та “нетрадиційність”. «Традиція» – те, що існувало в минулому та передається з покоління в покоління протягом певного тривалого часу, саае традиційними, притаманними певному народові, художніми техніками, які виправдали себе у використанні в процесі навчання та на основі вдалого використання впроваджені до змісту сучасних програм навчання [18].

Розвиток художнього смаку серед дітей та молоді значною мірою залежить від традиційного малювання, яке є важливою складовою загального процесу їхнього виховання. Традиційне малювання є засобом, який дозволяє вивчити внутрішній світ школярів, відчути його унікальність і своєрідність. Цей метод дозволяє визначити емоційний стан, розкрити скриті комплекси, ідентифікувати проблеми чи страхи дитини. Відтворення образів, що виникають в уяві учнів на папері, стає безпечним і унікальним засобом виявлення та вираження всіх тих думок, почуттів, прагнень та бажань, які часто важко виразити словами. Образотворча діяльність відіграє ключову роль у загальному психічному та інтелектуальному розвитку дитини. Малювання є найбільш природним і захопливим видом діяльності молодших школярів, у якому вони виражають свої почуття, формують естетичний смак,

розвивають відчуття гармонії, розширюють світогляд, розвивають творчі здібності та дрібну моторику рук, а також розвивають художнє сприйняття життя. Твори мистецтва, протягом всієї історії цивілізації, служать відображенням людських мрій, бажань, пристрастей, а також фіксують в собі великі подвиги та перемоги, глибокі розчарування та трагічні втрати [8].

До традиційних технік малювання відносяться: малюнок олівцем, малювання кольоровими олівцями, малювання фломастером, пензликом, тощо. Традиційними техніками вважають ті, які вже успішно використовуються в процесі навчання і включені до сучасних освітніх програм.

У сфері образотворчого мистецтва існують різноманітні традиційні техніки малювання, такі як монументальний живопис (фреска, асекко, мозаїка) та станковий живопис (темпера, олія, акрил, акварель).

Монументальний живопис є формою живопису, яка виконується на архітектурних структурах та інших нерухомих підставах. Основні техніки цього виду мистецтва включають фреску, мозаїку та вітраж. Монументальний живопис є одним з найдавніших видів живопису, відомих з палеоліту (наприклад, розписи в печерах Альтаміра, Ляско та інших). Довговічність цих творів призвела до їхнього збереження в практично всіх культурах.

Станковий живопис представляє собою форму живопису, де твори мають самостійне значення і сприймаються незалежно від оточення. Це вид мистецтва, створений на верстаті (мольберті). На відміну від монументального живопису, твір станкового живопису створюється на нестационарних підставах, таких як полотно, картон, дошка, папір, шовк. Роботи в станковому живопису можуть бути різноманітними за технікою та форматом, використовуючи матеріали, такі як акварель і гуаш на акварельному папері чи картоні, акрилові та олійні фарби на полотні та інші техніки.

Акварельний живопис передбачає використання фарб на водній основі, що робить його однією з найвищих живописних технік. Ця техніка вимагає високого рівня майстерності у використанні пензлів, точного сприйняття тонів та кольорів, а також знання законів змішування відтінків та нанесення яскравого шару на папір. Техніка акварелі різноманітна і включає такі види: живопис по сухому (на сухому папері), живопис по-сирому (з просушуванням кожного шару фарби перед нанесенням наступного), ала-прима (живопис по вологому папері з використанням кольорових олівців та туші), багат шаровий живопис, робота сухим пензлем, заливка, змивання, використання мастихіну, солі та змішані техніки. Кожен з цих методів надає можливість художникові виразно виражати свою творчу ідею. У техніці акварельного живопису прозорі роботи формуються шар за шаром, від світлого до темного тону, що додає їм цікавості та легкості. Ця техніка особливо підходить для створення виразних і ніжних робіт, таких як етюди природи, натюрморти з квітами та фруктами, а також для кольорового вирішення ескізів.

Гуаш, на відміну від акварельних фарб, є важкими та непрозорими водорозчинними фарбами. Вона включає в себе суміш пігментів з гуміарабіком та крейдою, що призводить до отримання більш насиченого кольору порівняно з акварелями. Особливості живопису гуашшю включають швидке висихання пігменту, який трошки світлішає при висиханні, і змішування вологої фарби на робочій поверхні. Коли гуаш висихає, поверхню легко зволожують водою, щоб зробити висохлу фарбу більш м'якою, або застосовують техніку "вологе по вологому". Цю техніку часто використовують під час навчання для поступового переходу до оволодіння живописом олійними фарбами, оскільки гуаш, своєю покривальною якістю, схожа на принцип виконання олійного живопису. Видатні художники, такі як Дюрер, Дега, Ван Гог, Пікассо, часто використовували гуаш для створення своїх творінь. Ця універсальна фарба дозволяє їм працювати, наносячи непрозорі шари, які лежать на поверхні твору.

У графічному мистецтві використовуються різноманітні техніки, зокрема туш, перо, олівець і м'які матеріали. М'які матеріали включають пастель, пресоване вугілля, сангвіну, та соус. До твердих матеріалів відносять графітні олівці різної твердості, гелеві ручки, лінери і маркери. Кожен з цих матеріалів надає можливість художникам створювати різноманітні текстурні та тонові ефекти у своїх роботах. Для виконання графічних робіт в початковій школі можна використовувати різноманітні матеріали, такі як звичайний білий ватман, картон, тонований папір, крафтовий папір, скетчбуки та інші типи площин. Наприклад, пастель є технікою живопису і малюнку, що використовується на шорсткій фактурній поверхні паперу і картону з використанням крейди пастелі. Ця техніка має різні види, такі як суха, масляна та воскова, кожна з яких створюється з використанням різних матеріалів та технік пресування.

Вугілля може бути представлене у вигляді паличок та наноситься на поверхню паперу шляхом розтирання. Своїми властивостями соус подібний до пастелі та сепії, проте відрізняється більш насиченими тонами. Соус використовується як для створення попередніх ескізів рисунка, так і самостійно для написання великих картин. [39, с. 1-2].

Техніка "суха кисть" є мальовничою і графічною методикою в образотворчому мистецтві, що базується на використанні масляних фарб (соусу), які наносяться кистями на папір або полотно. Цей метод застосовується для створення портретів та пейзажів олією, а також використовує водорозчинні пігменти, такі як гуаш або акварель. Художники можуть використовувати різноманітні матеріали, такі як чорнило, акрилові фарби, темпера, пастель.

Туш – це особливий вид акварельних фарб, які виготовляються спеціальним чином і не просочують папір, не розпливаються і швидко висихають. Вони створюються за допомогою спеціально виготовленої сажі або інших клейких речовин. Школярі, використовуючи пензель, розведену туш водою, створюють градації тону від чорного або бурого до сріблясто-

сірого. Туш відкриває можливості для молодшого школяра використовувати різноманітні інструменти, такі як перо, виготовлене з металу, тростини або навіть пташиного пір'я. Це дозволяє створювати різноманітні текстури, лінії та тіні в роботах, надаючи їм унікальний вигляд і характер.

Існує кілька технік друкованої графіки, таких як офорт, ксилографія, дереворит та ліногравюра. Гравюра, що походить від французького слова "Gravure" (вирізати, створювати рельєф), представляє собою галузь графічного мистецтва, спрямовану на створення друкованих форм за допомогою різних методів. Виділяють кілька різновидів гравюри, таких як ліногравюра (гравірування на лінолеумі), ксилографія (гравюра на дереві, найдавніший вид гравюри), різцева гравюра (дуже старовинний тип гравюри) та гравюра на картоні [73, с. 4].

Офорт – це вид гравюри на металі, входить до категорії станкової графіки глибокого друку. Ця техніка дозволяє отримувати відбитки з друкарських форм, які формуються під час травлення металевої поверхні кислотами. Різновиди офорту включають пунктир, суху голку, акватинту, лавіс, меццо-тинто, м'який лак та резерваж. Ксилографія, що походить від грецьких слів "дерево" і "пишу" (малюю), є гравітурою на дереві.

В образотворчому мистецтві використовуються різноманітні художні матеріали та техніки, які допомагають школяру втілити свої задуми при створенні творчої роботи. Техніка представляє собою сукупність методів та прийомів, які учні використовують для створення художнього образу. У кожному виді мистецтва існує конкретний набір технік, які можна класифікувати за матеріалом, за застосуванням інструментів та за методами обробки матеріалу. Часто вони поєднують нетрадиційні техніки та матеріали у одній роботі, щоб досягти унікального та виразного ефекту [2].

Нетрадиційні техніки малювання відзначаються тим, що вони сприяють створенню нових, оригінальних творів мистецтва, де гармонійно поєднуються колір, лінія та сюжет. Ці техніки створюють атмосферу відкритості та розкнутості, сприяють розвитку самостійності у дітей та

сприяють формуванню позитивного емоційного ставлення до діяльності. Результат зображувальної діяльності неможливо оцінити як поганий чи хороший, оскільки кожна дитяча робота є індивідуальною та неповторною. Термін "нетрадиційний" вказує на використання матеріалів, інструментів та методів малювання, які не є загально визнаними традиційними. Існує безліч технік нетрадиційного малювання, і їх особливість полягає в тому, що вони дозволяють дітям швидко досягати бажаного результату.

Мета полягає в тому, щоб надихати дітей до вдосконалення своїх малюнків через експериментування, самостійний пошук та використання різних матеріалів під час творчого процесу. Зрозуміло, що це завдання вимагає неодноразової, поступової та наполегливої праці. Однак вона приносить радість, оскільки включає в себе творчий процес, що дозволяє дітям насолоджуватися та розвивати свої таланти. Неординарність та індивідуальність пропонують особливий вираз талановитості та обдарованості дітей. Направлена на розвиток творчості учнів, ця ініціатива призводить до створення чимось новим та оригінальним. Вона сприяє розвитку уяви, дозволяє дитині реалізувати свої задуми та самостійно знаходити засоби для їх втілення. Досвід свідчить, що малювання нетрадиційними матеріалами має численні позитивні аспекти для дитини. Це дозволяє їй: отримувати незабутні позитивні емоції, активізувати свій художній потенціал, привчатися до творчості та експериментів, розвивати творчу уяву та самостійність, покращувати дрібну моторику рук, проявляти індивідуальність через творчий вираз, позбутися психологічних меж та страхів, пов'язаних з можливими невдачами чи непередбачуваними результатами. Такий підхід до малювання сприяє розвитку різних аспектів особистісного та творчого росту дитини.

Список нетрадиційних технік у художній діяльності з дітьми включає в себе такі прийоми: використання штампів (за допомогою печаток, листя, псевдофурту, овочів); застосування трафарету; робота сухим пензлем та пензлем для клею; пуантилізм (створення зображень крапками); малювання

стружкою; малювання на струганому папері; техніка малювання серветками; малювання свічкою; вітраж; гратаж або продряпування; малювання на фользі; плямографія; малювання за допомогою соломинки; розпилювання фарб, малювання зубною щіткою; живопис із пластиліну; колаж; монотипія; малювання на вологому папері; малювання на склі [17].

Гратаж, також відомий (від франц. gratter - шкребти, дряпати), як метод створення зображення шляхом проколювання пером або гострим інструментом паперу або картону, які залиті чорнилами. Цей художній прийом також відомий під назвою воскографія. Твори, створені в техніці гратажа, вражають контрастом між білими лініями зображення та чорним фоном, і вони схожі на ксилографію або ліногравюру. Спочатку аркуш паперу покривається шаром воску, після чого наноситься чорна гуаш або туша. Після висихання аркуша гострим інструментом (пером, зубочисткою, шилом) наносяться контури малюнка. Останнім етапом роботи є повне проколювання малюнка.

Пластиліновий живопис - це спосіб створення об'ємного зображення, при якому пластилін наноситься на картон або скло. Процес розпочинається створенням контурів обраної композиції на картоні. Після цього використовується пластилін для нанесення кольорів.

Акватипія - це техніка малювання, для якої використовується господарче мило, розведене водою до консистенції сметани. Цей розчин наносять широким пензлем на поверхню лінолеуму, картону або поліетилену. Потім використовують густі гуашеві фарби у декількох відтінках, які наносять на розчин мила. Після цього притискають аркуш паперу до поверхні. Після відтиску видаляють папір, і залишається робити акценти за допомогою пензля відповідно до власної фантазії.

Техніка набризкування включає в себе вміння дітей наносити фарбу на кінчик щетинного пензля, нахилити його над аркушем і проводити пальцем вздовж ворсу. Цей метод може бути застосований для тонування паперу та створення сюжетних малюнків, таких як зоряне небо чи квітучі луки, а також

для відтворення окремих образів, таких як квітуче дерево чи дерево з плодами. Щоб розширити творчі можливості, дітям можна пропонувати перед застосуванням цієї техніки помістити вирізані силуети з картону на аркуш паперу, а потім зняти їх, розфарбовуючи відбитки.

Малювання восковою або парафіною свічкою - це техніка, при якій віск або парафін залишає на папері менш виразний слід, порівняно з звичайними олівцями чи фломастерами. Цей вид малювання часто називають "сліпим малюванням". Спочатку на папір наноситься малюнок свічкою, і після цього весь аркуш тонується аквареллю. На кольоровому тлі виявляється зображення. Для цього виду малювання найкраще використовувати розведену водою акварель, оскільки вона є прозорою, на відміну від гуаші, і віск містить стеарин, який відштовхує воду.

Гратографія - це метод, при якому аркуш картону обробляється парафіною свічкою, після чого покривається темною гуашшю, змішаною з дитячим милом. Мило використовується для знежирення поверхні та рівномірного тонування аркуша. Після висихання фарби за допомогою загостреного олівця проводиться продряпування малюнка.

Малювання на зволоженому аркуші паперу, відоме як акварель "по-мокрому", відкриває можливості для створення зображень з розмитими, нечіткими контурами та формування колірних переходів. Цей метод дозволяє досягти ніжності та гармонійності колірних взаємозв'язків.

Малювання зубною щіткою - це техніка, для якої використовується густа, напівсуха гуашева фарба. Щоб почати малювання, щіточку занурюють у фарбу, а потім торкаються до аркуша паперу усім ворсом так, щоб залишався слід від кожної ворсинки. Для зміни кольору фарби слід добре промити щіточку водою і витерти її насухо серветкою.

Пуантилізм є захоплюючим та незвичайним напрямком у живописі. Термін походить від слова "пуанти" - точкове взуття балерин, які залишають за собою сліди у вигляді крапок. У цьому стилі замість звичайного пензля використовується паличка з намотаною ватою (косметична паличка)[91].

Монотипія є одним із видів друкованої графіки, і основна особливість цієї техніки полягає в тому, що фарба наноситься пензлем на ідеально гладку поверхню (таку як скло, оргскло, дзеркало і т.д.), а потім художник робить відбиток цього малюнку на папері. Процес створення робіт в цій техніці включає три етапи. Починаючи з першого етапу, художник наносить фарбу в довільних комбінаціях на гладеньку поверхню, у даному випадку - оргскло. Після цього, поки фарба не висохла, накладається аркуш паперу. Важливо зауважити, що отримати дві однакові копії одного і того ж зображення монотипією практично неможливо.

Монотипія - це техніка, яка відзначається непередбачуваністю. Тому важливо розвивати фантазію та стежити за можливостями розглядати різні зображення в отриманих відтисках. Цей вид живопису чудово підходить для тонування паперу, створення пейзажів або абстрактних композицій. Фон можна зробити як одноколірним, так і різнобарвним, розширюючи можливості виразності та творчого вибору.

Образотворче мистецтво вважається найбільш природним і захопливим видом діяльності як для дітей, так і для дорослих в контексті прикладних методик початкової освіти. Це поле дозволяє їм виражати себе, формувати естетичний смак, відчуття гармонії, розширювати свій кругозір і розвивати творчі здібності. Крім того, образотворче мистецтво відіграє важливу роль у розвитку дрібної моторики рук, формуванні художнього сприйняття життя та використовується для проведення арт-терапії [8].

Погоджуюся з баченням відомим педагогом В.Сухомлинським, який стверджує: «Витоки здібностей і обдарувань дітей – на кінчиках їхніх пальців. Від пальців, образно кажучи, ідуть найтонші струмочки, які живлять джерело творчої думки» [30]. Так, діти вперше зіштовхуються з прекрасним світом через свій первинний погляд, сприймаючи враження від навколишнього середовища. Їхнє сприйняття починається з перших вражень від предметів, які вони відкривають для себе, а також від колискової пісні та від блиску материнських очей. У дітей шкільного віку формується здатність

відрізнати прекрасне від потворного, і вони розвивають відповідне сприйняття цього поняття. Так, естетичний розвиток дитини є однією з ключових методик педагогіки. Стимулювання, спрямування і коригування цього розвитку важливі для пробудження прагнення дитини до прекрасного та її активної участі у його творенні. Починаючи з шкільного віку, педагогічні завдання повинні спрямовуватися на естетичне виховання, включаючи формування естетичного ставлення до дійсності, розвиток відповідних уявлень і суджень, освоєння естетичної діяльності, а також розвиток загальних і спеціальних художньо-творчих здібностей. Цей підхід сприяє розкриттю творчого потенціалу дитини та формуванню ціннісного ставлення до мистецтва та краси. Правильно визначено, що успіхи дитини в мистецтві в майбутньому часто залежать від того, наскільки вдається розпізнати і ефективно спрямовувати її художньо-творчі здібності. Творчість школяра виявляється в його здатності формувати задум та успішно його реалізовувати, а також в умінні поєднувати знання, уявлення та щиросердечно виражати свої думки, почуття та переживання. Залучення дітей з молодшого шкільного віку до художньо-естетичної діяльності визнається як ефективний шлях для всебічного гармонійного розвитку особистості. Ця діяльність дозволяє задовольняти їхню гостру потребу у самовиявленні, сприяє розвитку творчих здібностей та формує ціннісне ставлення до мистецтва і краси.

Використання нетрадиційних технік у малюванні є важливим напрямком в діяльності, спрямованій на творчий розвиток дітей. Різноманітні техніки надають можливість розширити уявлення та власний художній потенціал учнів. Історія розвитку образотворчої діяльності в рамках виховання дітей шкільного віку має багатий досвід, який починається з видатних педагогів минулого, таких як К. Ушинський, Я. Коменський, Ф. Фребель, І. Песталоцці та інші. Ці педагоги визнавали важливість образотворчої діяльності для розвитку дітей і впроваджували різні методи та підходи для стимулювання їх творчих здібностей через малювання та інші

художні види виразності. Організація образотворчої діяльності з учнями з метою розвитку художньо-естетичних навичок та освоєння елементів мистецтва враховує основні загальнодидактичні принципи. Зокрема, важливо дотримуватися гуманізації, яка передбачає урахування можливостей та особливостей кожної дитини, а також врахування її потреб. Навчання повинно бути науковим і доступним, засвоєнням дітьми реальних знань, що відображають дійсність і відповідають науковому розумінню понять та явищ. Підхід до навчання має бути поетапним – від простого до складного, від відомого до невідомого. Забезпечення позитивної мотивації передбачає створення емоційно позитивного середовища, гарних відносин педагога з дітьми та атмосфери ділового співробітництва. Наочність навчання виражається у використанні різних методів для одночасного залучення кількох відчуттів школяра. Забезпечення систематичності і послідовності досягається раціональним плануванням та встановленням логічної послідовності у поданні матеріалу. Індивідуальний підхід передбачає урахування індивідуальних та вікових особливостей та диференціацію завдань під час навчання .

Розвиток творчих здібностей молодших школярів у нетрадиційних формах є актуальною проблемою у сучасному світі, і тому виникає необхідність у пошуках нових шляхів розвитку зображувальної діяльності учнів. Щоб не обмежувати можливості дитини у вираженні вражень від навколишнього світу, часто не достатньо використання традиційного набору образотворчих засобів та матеріалів. Для стимулювання творчих здібностей дітей молодшого віку у зображувальній діяльності також корисно використовувати нетрадиційні техніки малювання, які вражають своїм нестандартним поєднанням матеріалів і методів. При цьому основною метою зображувальної діяльності дітей молодшого шкільного віку залишається виховання естетичних почуттів, в той час як додатковою метою є ознайомлення з технічними прийомами малювання. Школярі виявляють особливий інтерес до малювання ще в молодшому шкільному віці, і

завданням педагогів є стимулювати цю потребу, зацікавлюючи дітей і навчаючи їх відтворювати навколишній світ через різні форми зображувальної діяльності. Так народжуються малюнки, виконані за допомогою нетрадиційних технік, таких як кляксографія (поєднання фарб різних кольорів) та малювання пальчиками, кулачками, долонями і т. д [29].

Нетрадиційні образотворчі техніки представляють собою ефективний спосіб вираження, що включає новаторські методи створення художнього образу, композиції та колориту. Ці техніки дозволяють досягти максимальної виразності в творчій діяльності.

Отже, використовуючи прості нетрадиційні техніки малювання з дітьми молодшого шкільного віку, вчитель має перед собою такі завдання:

- сприяти розвитку основних психічних процесів у школярів: мислення, пам'яті, сприймання, уваги та уяви;
- накопичувати знання про сенсорні еталони предметів та явищ навколишнього середовища;
- розвивати елементи художньо-зображувальної творчості та експериментально-пошукової діяльності;
- удосконалювати та засвоювати нові технічні навички образотворення, спонукати до їх використання у самостійній художній діяльності;
- формувати вміння використовувати різні матеріали та техніки зображення;
- стимулювати зацікавленість у досягненнях у власній творчій діяльності.

Використання нетрадиційних матеріалів і засобів для зображення, таких як пробки від пластикових пляшок, тюбики від крему, зубна паста, листя дерев, квіти, трава, овочеві штампи і печатки, пористі губки, цікаве для дітей як гра з нестандартними матеріалами. При використанні нетрадиційних технік малювання з дітьми молодшого шкільного віку, важливо враховувати їхні індивідуальні особливості та рівень розвитку, використовуючи найбільш ефективні методи і прийоми навчання. Від успішного планування та

систематичного використання в зображувальній діяльності учнів нетрадиційних технік малювання залежить розвиток їхніх творчих нахилів і здібностей у майбутньому [61].

Перелік матеріалів і засобів для нетрадиційних технік є надзвичайно широким та постійно поповнюється завдяки творчому пошуку. Практика роботи з дітьми молодшого шкільного віку підтверджує, що для цієї вікової категорії найбільш прийнятними є: малювання пальчиками, малювання долоньками, штампування за допомогою пробок, розрізаних у певний спосіб овочів, використання ватних (косметичних) паличок, малювання за допомогою м'ятого паперу.

Техніка малювання пальчиками або долонькою є найпростішим способом створення зображень, який надає дитині свободу дій та дозволяє їй взаємодіяти з фарбою. Рекомендується починати роботу з одного кольору, щоб дитина могла випробувати різні варіанти розміщення своєї долоньки та залишити різноманітні відбитки на аркуші паперу. У цьому методі створення зображення дитина опускає свою долоньку або палець у гуаш та наносить відбиток на папір. Інший спосіб включає нанесення фарби на долоньку за допомогою пензлика. Під час малювання пальцями або долонькою школяр відчуває чуттєве задоволення від тактильного контакту з фарбою, папером та водою. Використовуючи цю техніку, можна провести такі заняття, як "Намісто для матері", "Фіалки у лузі", "Лялька-невалляка", "Пташечка-горобчик", "Дощик з хмарки крапає", "Квіти для матері" та інші. Штампування за допомогою різних предметів захоплює учнів самим процесом та можливістю передбачати, на що буде схожий відбиток. Ця техніка передбачає використання печатки, яку дитина притискає до штемпельної подушечки з фарбою, після чого наносить відбиток на папір.

Штампування за допомогою різних предметів сприяє розвитку уяви, творчості, самостійності та ініціативності дитини. Використання цих технік сприяє розвитку фантазії, координації рухів рук та відчуття композиції. Кожен школяр, маючи свій індивідуальний рівень розвитку, сприймає

запропоновані техніки та засоби для малювання по-різному. Важливо відзначити, що діти мають великий інтерес та готовність приймати нестандартні підходи та рішення, вони залюбки займаються малюванням із фарбами, які вражають їх барвистістю, яскравістю та виразністю. Практика показує, що у цьому віці цікавість до фарб є найвищою. Крім того, слід звертати увагу на розвиток дрібної моторики пальців рук у таких школярів. Для розвитку дрібної моторики пальців у школярів передбачено проведення пальчикової гімнастики під час організованої навчально-пізнавальної та ігрової діяльності, такої як "До роботи готувалась дівтора", "Наші пальчики завзяті", "Сорока-ворона", "Де ти, пальчику, бував?", "Ладки ладусі" та інші. Крім того, використовуються різні методи розвитку дрібної моторики, серед яких найефективніші включають складання пазлів, мозаїк, конструкторів, нанизування намиста, зав'язування шнурків на трафаретах і т. д..

Так, у роботі з дітьми молодшого віку важливо приділяти увагу індивідуальній демонстрації та деталізації прийомів малювання. Завершуючи всі форми зображувальної діяльності, важливо робити це на позитивних емоціях та хвалити школярів за найменші успіхи та досягнення. Похвала та підтримка створюють позитивний емоційний клімат і сприяють подальшому розвитку творчих здібностей дітей. Наші спостереження відображають значущі позитивні впливи використання нетрадиційних технік малювання в розвитку дітей. Зазначені аспекти підтримують ідею того, що творчість та індивідуальний підхід грають важливу роль у навчальному процесі, сприяючи не лише фізичному та когнітивному розвитку, але й формуванню позитивного ставлення до власної творчості та самовираження [65].

Додавання позитивних емоцій, сприяння розвитку творчих здібностей та самостійності створює стимулююче середовище, в якому діти можуть ефективно розвивати свої здібності та впевненіше виражати себе через творчість. Тож завдання педагога початкової освіти полягає в тому, щоби розвинути творчу уяву, фантазію, наполегливість, самостійність учня, навчити бачити і відтворювати навколишній світ по-своєму, сприяти

формуванню естетичного смаку. Вивчення цієї теми вимагає великої підготовки від вчителя, щоб забезпечити зацікавленість учнів у процесі вивчення світу, при цьому створюючи необтяжливе і цікаве оточення. Важливо забезпечити гармонійне поєднання естетичного виховання та розвитку ключових характеристик особистості, таких як самостійність, цілеспрямованість та працьовитість.

Залучаючи дітей до творчої діяльності, такої як малювання за допомогою нетрадиційних технік, педагог втілює не лише мету розвитку художньо-естетичних навичок, але й сприяє розкриттю інтелектуально-творчого потенціалу у дітей.

Так, використання нетрадиційних технік малювання вважається значущим засобом для розвитку художньо-естетичних навичок у дітей молодшого шкільного віку, а також сприяє формуванню їх творчо розвиненої та естетично вихованої особистості.

1.3. Образотворче мистецтво як складова розвитку творчих здібностей молодших школярів

В школі образотворче мистецтво відіграє важливу роль як універсальний засіб розвитку особистості. Воно сприяє розвитку візуального та сенсорного досвіду, поглиблює знання, інтенсифікує емоційно-почуттєву сферу, використовуючи при цьому основні художні засоби, пов'язані з зоровим сприйняттям, такі як кольори, форми, простір і т. д. Науковці відзначають, що образотворче мистецтво, яке звертається до духовної сфери дитини, є основою для культурного розвитку учнів та формування їх як цілісної творчої особистості [58, с. 138]. Г. Сотська, провела дослідження про роль та важливість образотворчого мистецтва в особистісному розвитку. Вона визначила кілька завдань, які стоять перед художньо-естетичним розвитком учнів через образотворче мистецтво. Серед цих завдань:

формування естетичної культури; розвиток сприйняття навколишнього світу через чуттєвість та емоції, а також формування естетичного ставлення до подій дійсності; культивування навичок сприйняття цілісного уявлення про світ; бажання зберегти унікальність національного характеру та культурної спадщини України як невід'ємної частини всесвітньої культури; спонукання до активного вивчення, розвиток творчих здібностей та покращення образотворчих навичок; навчання розумінню мистецької мови як засобу взаємодії між людьми; вміти розпізнавати емоції інших людей та розмаїття творчих виражень та уявлень про реальність [58, с. 139].

Згідно з нормативних документів, на заняттях з образотворчого мистецтва визначено проведення основних та обов'язкових видів учнівської діяльності, а саме: художньо-практична та творча робота (творчі завдання для розвитку творчого потенціалу), сприймання та аналіз творів мистецтва (ознайомлення з художніми творами та їх аналіз), а також самовиявлення через творчу діяльність та мистецтво (розвиток творчих здібностей та виявлення власної художньої індивідуальності). Ці аспекти спрямовані на розвиток різних сторін особистості учнів та формування їх в естетичному та творчому відношенні [84].

Першим і основним видом активності дитини під час уроків образотворчого мистецтва є творча діяльність. Ця діяльність ґрунтується на знаннях образотворчої грамоти та включає в себе не лише систему знань учня (повітряної, лінійної перспективи, основ кольорознавства, композиції і т. д.), але і його вміння поєднувати чуттєвий досвід з вивченням логічного матеріалу. За думкою вченої Г. Сотської, важливою частиною творчої діяльності є володіння різноманітними художніми техніками та матеріалами. Важливо відзначити, що у дітей молодшого шкільного віку розвиток творчого потенціалу та формування естетичних почуттів і потреб відбуваються, головним чином, під час самостійної творчої діяльності [79].

Висловлення власного естетичного сприйняття через графічні або фарбовані вирази є індикатором психічного стану дитини та її внутрішнього

усвідомлення оточуючого середовища. Важливо зазначити, що мистецтво в певний спосіб сприяє зміцненню психічного і духовного здоров'я дитини. З особистого педагогічного досвіду рекомендується включати тренувальні вправи в діяльність дітей під час уроків образотворчого мистецтва. Ці вправи спрямовані на розвиток графічних навичок, спостережливості, зорової пам'яті, сприймання кольорів та відчуття колірних відтінків, композиційних навичок. Наприклад, перед тим як розпочати створення пейзажної композиції, рекомендується виконати тренувальну вправу на окремому аркуші, що стосується графічного зображення дерева, в ході якої вивчається будова рослини. Алгоритм виконання вправи наступний: малюємо стовбур – потім коріння – гілки біля стовбура – тоненькі гілочки – листочки. Іншим прикладом може слугувати тренувальна вправа на пошук різних відтінків одного кольору. Алгоритм дій: ми малюємо 4 повітряні кульки, зберігаючи однаковий розмір. Першу кульку лишаємо червоною, для другої використовуємо червоний колір з додаванням жовтого, для третьої - додаємо оранжевий, для четвертої - синій, і так далі. Наступний етап діяльності учнів на уроці образотворчого мистецтва - це сприймання-пізнання, під час якого відбувається сприймання, аналіз та інтерпретація творів мистецтва [49].

В програмах з образотворчого мистецтва для початкової загальноосвітньої школи (1-4 класи) розділ "Сприймання" включає вид діяльності, а саме "естетичне сприймання дійсності", що передбачає художнє освоєння навколишнього світу. Однією з важливих задач учителя є розвиток у молодших школярів «навичок сприйняття, емоційної реакції та усвідомлення краси, естетичних характеристик різноманітних явищ і об'єктів навколишнього світу» [57, с. 255]. Уроки образотворчого мистецтва спрямовані на розвиток у дітей умінь свідомого сприймання і оцінювання явищ мистецтва, а також на розуміння його значення в житті людей і суспільства. Основна мета - формування практичних навичок сприйняття не лише художніх творів, а й різних форм і явищ оточуючої дійсності.

Під час сприймання творів образотворчого мистецтва можна вирішити низку навчальних завдань, таких як:

а) розвиток емоційного сприйняття змісту мистецького твору, що позитивно впливає на формування почуттєвої сфери дитини та поліпшує її вміння висловлювати своє ставлення до твору мистецтва;

б) ознайомлення з образною мовою різних видів образотворчого мистецтва, що сприяє розвитку умінь розпізнавати засоби художнього вираження;

в) формування знань та уявлень про мистецтво, що сприяє розвитку художньої культури молодших школярів;

г) удосконалення уявлення про види мистецтва (живопис, графіка, скульптура) та жанри (пейзаж, натюрморт, портрет, побутова картина, анімалістичний жанр);

д) ознайомлення з творами та їх авторами, зокрема вибір найбільш знакових постатей у світі образотворчого мистецтва;

е) дослідження відомих пам'яток світової та вітчизняної архітектури;

є) ознайомлення з народними промислами України, такими як розпис Петриківки, кераміка Опішні та Косова і інші. [85].

Завданням вчителя є створення умов для емоційного сприймання картини. За допомогою розповіді, використання епітетів і порівнянь, жестикуляції вчитель може надати учням можливість відчувати чарівність світу живопису. Організація процесу сприймання картини досягає свого піку, коли вчитель пояснює ідею твору та засоби його виразності, фактично проводячи аналіз твору.

Образотворче мистецтво є одним з найважливіших компонентів комплексної освіти, оскільки воно дозволяє дітям розвивати творчі здібності, фантазію, уяву, вміння сприймати і аналізувати навколишній світ та виховувати почуття краси і гармонії. До того ж, заняття з образотворчого мистецтва допомагає дітям розкрити свій творчий потенціал, розвинути навички самовираження та сприяє самореалізації. Розвиток творчої

індивідуальності молодших школярів в процесі образотворчої діяльності є важливим аспектом він сприяє формуванню особистості з багатою, розвиненою естетичною грамотністю та високою морально-етичною культурою. Розвиток творчої індивідуальності молодших школярів засобами образотворчого мистецтва може бути здійснений в процесі художньо-творчої роботи з різними художніми матеріалами та техніками. Малювання, ліплення, робота з пап'є-маше, розпис по тканині та інші види творчої діяльності допомагають дітям розвивати свої здібності та виражати свої ідеї. Образотворче мистецтво допомагає дітям розвивати уяву, сприйняття кольорів та форм, вміння аналізувати, порівнювати та створювати власні твори. Один з основних принципів образотворчого мистецтва — є творчий процес, що передбачає самовираження індивіда. Малювання, створення скульптур або інші форми творчості дають дітям можливість висловити свої думки, почуття та емоції. Це розвиває їхню здатність до самовираження та розв'язання проблем, а також допомагає знизити рівень стресу та тривоги. Іншою важливою складовою образотворчого мистецтва є розвиток творчої уяви та інтелектуальних здібностей. Вивчення різних видів мистецтва розширює світогляд дітей та допомагає розвивати асоціативне мислення, увагу, пам'ять і критичне мислення. Образотворче мистецтво допомагає виховувати в дітей почуття прекрасного, формує естетичний смак та сприяє розвитку емоційної інтелігентності. Варто зауважити, що образотворче мистецтво може бути корисним засобом для виховання соціальних навичок та формування громадянської свідомості у дітей. Вчителі можуть заохочувати дітей до творчості, що має соціальну спрямованість, наприклад, створення афіш, листівок, які висловлюють певні соціальні повідомлення, піднімають актуальні теми для дітей, наприклад, здоров'я, екології, культури тощо. В процесі мистецької творчості діти можуть використовувати різноманітні матеріали та техніки, що дозволяє їм розвивати не лише мистецькі, а й технічні та організаційні вміння. Неабияк важливо щоб, діти навчалися розв'язувати творчі завдання, виходити за межі звичайного

мислення, створювати щось нове та оригінальне. Регулярні заняття образотворчим мистецтвом можуть допомогти розвинути в дітей уяву, креативність, самовираження та самореалізацію. Це позитивно впливає на інші сфери життя дитини, такі як навчання, соціалізація та розвиток особистості. Образотворче мистецтво також сприяє розвитку моторики та координації рухів дітей, а також допомагає їм виявляти та аналізувати кольори, форми, текстури й інші візуальні елементи. Такі навички виступають підґрунтям для подальшого розвитку художніх талантів дітей [59].

Рівень творчості дітей молодшого шкільного віку, як правило, залежить від тих навичок, яких дитина шкільного віку набула в іграх, спілкуванні з оточуючими, продуктивних видах діяльності. Тому на уроках малювання ми використовуємо цікаві завдання, ігри та вправи, які є ще однією формою викладу, перевірки і закріплення знань з образотворчого мистецтва з метою формування та розвитку творчих здібностей. У процесі гри діти навчаються правильно сприймати форму предмета, його колір, величину, пропорції, положення у просторі відносно інших предметів. На уроках образотворчого мистецтва звертаємося до життєвого досвіду учнів, до знань, набутих на попередніх уроках. На етапі актуалізації опорних знань використовуємо ефективні методи і прийоми навчання: «Ланцюжок», «Пінг-понг», побудову асоціативного куща, «Заморочки з бочки», «Незакінчене речення», «Ромашка», «Знайди пару», «Склади пазл», «Кошик знань», «Неправильний малюнок», «Мистецький пінг-понг», «Мікрофон». Творчість як процес має певні етапи: перший – підготовчий період. Створення проблемної ситуації, постановка проблеми, її аналіз. Другий – процес вирішення проблеми. Третій період творчого процесу – осяяння. Четвертий період творчої роботи – упорядкування отриманих результатів. Принцип творчості реалізується через набуття учнями власного досвіду творчої діяльності, формування вміння самостійно знаходити вирішення нестандартних завдань. Справа педагога та батьків – створити для цього організаційно-педагогічні умови. Учень

повинен визначитись як творча особистість за допомогою вчителя, повірити у власні можливості, а потім їх творчо реалізувати під час навчання, одержуючи відповідну підтримку [5; 6].

Особливо сприятливою для творчого розвитку особистості є атмосфера доброзичливості, натхнення, що виникає під час виконання колективних робіт. Поряд із формуванням навичок практичної художньої діяльності вчителі виховують високу духовну культуру в учнів – здатність сприймати й аналізувати естетичні явища в мистецтві. Тому під час вивчення окремих тем особливого значення набувають бесіди про творчість митців різних шкіл (імпресіоністів, кубістів, модерністів). Учителі використовують різноманітні методи навчання естетичного сприймання (словесні, наочні, практичні). При словесних методах практикуються бесіди, що супроводжуються демонстрацією слайдів, репродукцій, цікавою інформацією про життя і творчість художників. Характерним прикладом наочних методів навчання естетичного сприймання є попередня організація педагогом виставок, ілюстрацій, репродукцій. Заняття з образотворчого мистецтва допомагає дітям розкрити свій творчий потенціал, розвинути навички самовираження та сприяє самореалізації. Розвиток творчої індивідуальності молодших школярів в процесі образотворчої діяльності є важливим, оскільки формуванню особистості з багатою, розвиненою естетичною грамотністю та високою морально-етичною культурою. Розвиток творчої індивідуальності молодших школярів засобами образотворчого мистецтва може бути здійснений в процесі художньо-творчої роботи з різними художніми матеріалами та техніками. Малювання, ліплення, робота з пап'є-маше, розпис по тканині та інші види творчої діяльності допомагають дітям розвивати свої здібності та виражати свої ідеї [80].

Образотворче мистецтво допомагає дітям розвивати уяву, сприйняття кольорів та форм, вміння аналізувати, порівнювати та створювати власні твори. Один з основних принципів образотворчого мистецтва — це творчий процес, що передбачає самовираження індивіда. Малювання, створення

скульптур або інші форми творчості дають дітям можливість висловити свої думки, почуття та емоції. Це розвиває їхню здатність до самовираження та розв'язання проблем, а також допомагає знизити рівень стресу та тривоги. Іншою важливою складовою образотворчого мистецтва є розвиток творчої уяви та інтелектуальних здібностей. Вивчення різних видів мистецтва розширює світогляд дітей та допомагає розвивати асоціативне мислення, увагу, пам'ять і критичне мислення.

Мистецтво допомагає виховувати в дітей почуття прекрасного, формує естетичний смак та сприяє розвитку емоційної інтелігентності. Мистецтво може бути корисним засобом для виховання соціальних навичок та формування громадянської свідомості у дітей. Вчителі можуть заохочувати дітей до творчості, що має соціальну спрямованість, наприклад, створення афіш, листівок, які висловлюють певні соціальні повідомлення, піднімають актуальні теми для дітей, наприклад, здоров'я, екології, культури тощо. В процесі мистецької творчості діти можуть використовувати різноманітні матеріали та техніки, що дозволяє їм розвивати не лише мистецькі, а й технічні та організаційні вміння.

Неабияк важливо щоб, діти навчалися розв'язувати творчі завдання, виходити за межі звичайного мислення, створювати щось нове та оригінальне. Регулярні заняття образотворчим мистецтвом можуть допомогти розвинути в дітей уяву, креативність, самовираження та самореалізацію. Це позитивно впливає на інші сфери життя дитини, такі як навчання, соціалізація та розвиток особистості. Образотворче мистецтво також сприяє розвитку моторики та координації рухів дітей, а також допомагає їм виявляти та аналізувати кольори, форми, текстури й інші візуальні елементи. Такі навички виступають підґрунтям для подальшого розвитку художніх талантів дітей [90].

У підготовці та проведенні уроків образотворчого мистецтва важливо враховувати особливості творчості дітей. Також вчителю необхідно удосконалено враховувати, як і при формуванні інших уроків, специфіку

розвитку інтелектуальних здібностей і фізичних можливостей молодших школярів.

Отже, образотворче мистецтво є важливим засобом розвитку творчої індивідуальності молодших школярів. Воно сприяє розвитку дитячої фантазії, креативності та художнього смаку, підвищенню культурної компетентності й естетичного смаку, а також сприяє формуванню соціально-емоційної сфери дитини, що в майбутньому стане дуже корисним в будь-якій галузі. Діти можуть відчувати свободу творення та самовираження, що сприяє їхньому розвитку та зростанню як особистості.

1.4. Особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів в процесі оволодіння нетрадиційними техніками образотворчої діяльності

Образотворче мистецтво відіграє ключову роль у формуванні гармонійної особистості. Особливо важливим є вплив нетрадиційного малювання, яке значно сприяє розвитку художнього смаку дітей та є невід'ємною частиною загального процесу їх виховання. Використання нетрадиційних методів малювання дозволяє розглядати внутрішній світ дитини, відчувати її унікальність і особливість, визначати емоційний стан, розкривати можливі скриті комплекси, проблеми чи страхи. Зображення, які виникають в уяві дитини і переносяться на папір, можуть допомогти виявити та висловити, за допомогою цього безпечного і унікального методу, всі ті думки, почуття, прагнення та бажання, які іноді так важко висловлювати словами. Нетрадиційне малювання та образотворча діяльність відіграють важливу роль в основному психічному та інтелектуальному розвитку дитини[52].

Ці види творчості сприяють розвитку уяви, творчих здібностей, логічного мислення та дрібної моторики рук. Крім того, вони сприяють вираженню емоцій, розвитку естетичного смаку та формуванню особистісних

якостей дитини. Важливо орієнтуватися не лише на кінцевий результат - сам малюнок, але й на сам процес малювання, під час якого дитина виражає свою індивідуальність та розвиває ряд можливостей.

Творчість в образотворчій діяльності школяра – це здатність, яка описує можливість виявлення ідей у складних та незвичних ситуаціях, уміння нестандартно сприймати та використовувати реальні об'єкти, здатність змінювати форму об'єкта для його виступу у новому контексті. Також вона включає оригінальне використання та комбінування різних засобів художньої виразності, в тому числі з інтеграцією різних видів образотворчої діяльності. Організація педагогічної діяльності в галузі мистецтва розвивається на основі постійної взаємодії різних наукових підходів, які дозволяють представити мистецтво у контексті загальних світоглядних проблем, осмислити його перетворювальний потенціал, розкрити вплив художніх образів на людину, – зазначає О. Щолокова [92].

Малювання – це найбільш природний і цікавий вид діяльності для дітей та дорослих, в якому вони можуть виразити свої почуття, сформувані естетичний смак, відчуття гармонії, розширити свій світогляд, розвивати творчі здібності та дрібну моторику рук, а також сприймати життя через призму художнього сприйняття. Твори мистецтва, протягом всієї історії цивілізації, служили відображенням людських мрій, бажань, пристрастей, а також свідчили про великі подвиги, перемоги, глибокі розчарування та трагічні втрати. Заняття мистецтвом виступало як засіб для вивільнення від напруги і стресу, допомагало вирішувати різноманітні проблеми, створювало душевний комфорт, заряджало життєвою енергією, відновлювало життєві сили і слугувало засобом для психологічного та духовного відродження. Можна стверджувати із впевненістю, що у кожної дитини існують вроджені творчі здібності, але лише ті, чий виховний контекст сприяє їхньому своєчасному розвитку, виростають творчими особистостями. Велика роль у формуванні дітей у складному та різнобічному світі мистецтва належить тим, хто буде поруч з ними, коли вони роблять свої перші кроки в цьому

захопливому вимірі. Головна мета малювання не полягає в очікуванні миттєвих успіхів і творенні геніальних творів від дітей. Кожна дитина обдарована унікальним талантом і володіє творчим потенціалом, який позитивно впливає на формування її особистості в цілому, включаючи естетичні уподобання. Дитина - унікальна індивідуальність, і для кожної потрібно знаходити індивідуальний підхід. Перш за все, важливо зацікавити її, оскільки кожна діяльність, зокрема й малювання, повинна приносити задоволення.

Розвиток творчих здібностей дітей передбачає впровадження в навчальну практику гуманістичного принципу організації освіти, коли в центрі освітнього процесу знаходиться особистість школяра з її потребами, інтересами і можливостями, а педагог за допомогою педагогічних форм, методів і засобів виконує функцію «екранування», щоб не допустити згубної дії зовнішніх чинників на розвиток творчих здібностей дітей. Своєчасне виявлення і розвиток творчого потенціалу дитини є досить складним завданням [11].

Особливого значення для розвитку творчих здібностей набуває використання нетрадиційних методів навчання, роботи з різноманітним матеріалом. Для досягнення максимальних результатів у розвитку художньо-творчих здібностей слід використовувати захоплюючі заняття, в яких застосовуються нетрадиційні техніки.

Отже, у процесі нетрадиційного малювання дитина отримує можливість вільно висловлювати свої почуття та емоції, малювати без обмежень і правил, що заохочує та стимулює її творчість. Використовуючи фарби, вона може сміливо експериментувати з кольорами, використовувати руки, пальці та інші доступні предмети для створення унікальних творів. Важливо не обмежувати себе лише стандартними видами образотворчої діяльності і підходити до процесу творчо. Через нетрадиційне малювання дитина розвиває свої творчі здібності та розкриває свій талант.

Останні наукові дослідження та публікації надають переконливі докази того, що образотворча діяльність має значущий вплив на всебічний розвиток особистості. Під час роботи з нетрадиційними техніками образотворчого мистецтва у дітей розвивається спостережливість, формується естетичне сприйняття, розвивається художній смак і творчі здібності. Під час зображувальної діяльності дитина має можливість виразити свій емоційний стан та ставлення до навколишнього світу, вчиться самостійно створювати прекрасне та помічати його в повсякденному житті, використовуючи при цьому нетрадиційні техніки образотворчого мистецтва.

Під час виконання творчих робіт в нетрадиційних техніках дитина тренує рухи пальців рук. Відомо, що розвиток зон мозку, відповідальних за мовлення, залежить від імпульсів, що йдуть від пальців. Якщо розвиток рухів пальців відстає, це може впливати на розвиток мовлення, навіть при нормальній фізичній активності дитини. Стимулювання мовленнєвого розвитку через тренування пальців є одночасно і підготовкою руки до письма. Таким чином, засвоєння дітьми навичок з зображувальної діяльності, зокрема за допомогою нетрадиційних технік образотворчого мистецтва, стає важливим елементом в їхньому розвитку[64].

Впровадження нетрадиційних технік на заняттях у прикладній методиці початкової освіти має на меті формування стійкої мотивації та прагнення висловлювати своє ставлення, передавати настрій через образ та використовувати арттерапію.

Здібності представляють собою індивідуальні особливості, які сприяють успішності та легкості оволодіння діяльністю. Вони проявляються у швидкості, глибині та міцності освоєння різних способів та прийомів у конкретній сфері. Кожна діяльність вимагає наявності не однієї, а різних здібностей. Творчі здібності включають у себе здатність дивуватися та пізнавати, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, націленість на відкриття нового і здатність глибоко осмислювати власний досвід[81].

Творчі здібності можна вимірювати за декількома основними показниками:

1. Швидкість думки - це кількість ідей, які виникають в особі за одиницю часу;

2. Гнучкість думки- це здатність швидко та без зусиль переключатися з однієї ідеї на іншу. Це також вміння бачити, як інформацію, отриману в одному контексті, можна використати в іншому.

3. Оригінальність - це здатність генерувати ідеї, які відрізняються від загальноприйнятих, парадоксальних та несподіваних рішень. Оригінальність пов'язана з цілісним баченням всіх зв'язків і залежностей, які можуть бути непомітними при послідовному логічному аналізі.

Творчі здібності сприяють розвитку креативності і дозволяють особі найбільш ефективно виявляти свій творчий потенціал.

Креативність - це термін, який визначає творчі здібності індивіда, властивості якого полягають в здатності пропонувати принципово нові ідеї, виступаючи як незалежний фактор обдарованості. Креативне мислення представляє собою поєднання особистих властивостей та характерних. Діяльність людини може вважатися креативною, якщо вона включає в себе новаторські або унікальні підходи та методи вирішення різноманітних проблем. Це може виявлятися як у створенні світових шедеврів, так і в здатності розв'язувати повсякденні питання. Ключовим елементом для креативності є мотивація, яка визначається особистістю самостійно, і є стимулом для здійснення великих справ. Такий підхід узгоджується з концепцією креативного мислення, де особистість визначає для себе спонукання, необхідне для реалізації великих досягнень [52].

Креативні продукти можуть мати різноманітну природу: від нових рішень у математиці та відкриття хімічних процесів до створення музики, картин або поем, розвитку нової філософської або релігійної системи, внеску в правознавство чи знаходження свіжих рішень соціальних проблем. Залучаючи дітей до нетрадиційного малювання, ми можемо спостерігати за

унікальною палітрою індивідуальностей. Навіть якщо дитина, після участі в заняттях образотворчим мистецтвом, не обереться художником, це все одно залишить "культурний слід" у формуванні її особистості. Світ мистецтва є нескінченною сферою можливостей. Для його освоєння потрібно приділяти час не лише день чи рік, але й усе життя. Таким чином, з шкільного віку педагог повинен сприяти розвитку художнього смаку у дітей і формуванню в них невід'ємної для особистості якості - любові до мистецтва і прекрасного. Образи, які створює мистецтво, легко залишаються в пам'яті і збагачують емоційний світ, допомагаючи навчитися більш яскраво сприймати навколишнє життя. Початок творчих здібностей людини має своє коріння в дитинстві, коли творчі вияви часто є мимовільними та життєво важливими. Дитяча художня творчість володіє своїми особливостями, тому важливо вивчити, як керувати цими особливостями, розробляти методи, які стимулюють і розвивають творчість у дітей [52].

Розвивати творчі здібності можна по-різному. Окремі учні (обдаровані) переважно самостійно тренують свої задатки, щоб розвинути їх у здібності, і удосконалюють свої здібності, щоб вони стали творчими. Так, роль учителя є надзвичайно важливою для розвитку творчих здібностей школярів. Тому вчитель повинен управляти процесами творчого пошуку учнів, йдучи від простого до складного: створення ситуації, що сприяє творчій активності та спрямованості дитини, розвиток її уяви, асоціативного мислення, здатності розуміти закономірності, прагнення постійно вдосконалюватися, розв'язувати дедалі складніші творчі завдання [31].

Під терміном "розвиток творчої активності дитини" маємо на увазі позитивні зміни в пізнавальній діяльності дітей, які виникають внаслідок розвитку їхніх вмінь та навичок у мистецькій діяльності. Науковці відзначають важливу роль художньої діяльності та загальної виховної роботи з дітьми у розвитку їхніх здібностей до сприймання краси в оточуючому світі та творах мистецтва. Ці аспекти відіграють значущу роль у загальному та творчому розвитку дитини [83].

Зацікавленість дітей у виконанні образотворчої діяльності визначається її значущістю для розвитку особистості дитини, і з часом, виявляється, що потреба в цьому виді діяльності не тільки не втрачає своєї актуальності, а й зростає ще більше. Образотворча діяльність є важливим компонентом для всебічного розвитку особистості. Під час створення зображення дитина розвиває спостережливість, естетичне сприйняття, художній смак та творчі здібності. Образотворча діяльність відкриває можливість виразити емоційний стан дитини та її відношення до навколишнього світу за допомогою доступних засобів. Ця діяльність сприяє розвитку навичок самостійного творення прекрасного та вміння розглядати його в творах мистецтва [19].

Успішний розвиток творчості у дітей визначається правильним керівництвом і підтримкою з боку дорослих. Важливе значення в організації творчої діяльності дітей має вміння педагога об'єднати особливості творення художнього образу в мистецтві з художньою діяльністю дітей. Також важливо, щоб вчитель міг адаптувати виразні засоби мистецтва, такі як живопис і графіка, для використання в образотворчій діяльності, такої як малювання, або виразні засоби скульптури для ліплення. Він також повинен навчати дітей створювати декоративні роботи, використовуючи народні мотиви у декоративно-ужитковому мистецтві, і заохочувати їх використовувати елементи архітектурних конструкцій у своїй творчості.

Розкриття творчої активності дітей вимагає створення атмосфери, де панує доброзичливість, свобода і можливість досягти успіху для кожної дитини. Це завдання потребує особливої уваги, і в процесі його виконання учням слід надавати підтримку. Важливо старатися організувати комунікацію так, щоб кожна дитина могла відверто радіти як особистим досягненням, так і результатам спільної творчості. Під час зображувальної діяльності надається можливість для всебічного виховання школярів: розвиток їх сенсорних, розумових, естетичних, моральних та трудових навичок.

Використання нетрадиційних технік у образотворчому мистецтві тісно пов'язане із сенсорним вихованням. Прямий, чуттєвий контакт з предметами

та явищами, аналіз їх властивостей та характеристик входить у сферу сенсорного розвитку. Зображувальна діяльність в свою чергу представляє собою специфічний метод образного пізнання дійсності. Перш ніж розпочати малювання чи ліплення будь-якого предмета, необхідно детально вивчити його.

Для того, щоб створити уявлення про предмети, необхідно освоїти інформацію про їхні характеристики та властивості, такі як форма, колір, розмір, положення в просторі. Діти розвивають свої розумові здібності, виявляючи ці якості, порівнюючи предмети та знаходячи схожість та відмінність. Отже, зображувальна діяльність сприяє розвитку сенсорного виховання та формуванню наочно-образного мислення.

Впровадження нетрадиційних технік мистецтва під час навчання образотворчій діяльності сприяє розвитку розумових операцій, таких як аналіз, синтез, порівняння та узагальнення. Дітей вчать виділяти форму предметів та їхніх частин, визначати їх величину та розміщення, а також розпізнавати колір у процесі спостережень та обстеження перед зображенням. Порівнюючи різні за формою предмети, діти навчаються встановлювати відмінності та подібності між ними. Цей процес допомагає їм виявляти загальні та відмінні ознаки в предметах, явищах, а також об'єднувати предмети за схожими характеристиками. У ході уроків образотворчої діяльності використовуються нетрадиційні техніки образотворчого мистецтва, що сприяють розвитку мовлення учнів: ознайомлення з різними формами, кольорами та їх відтінками, а також освоєння просторових позначень сприяють розширенню словникового запасу, активне висловлювання вражень та спостережень за предметами, їх обстеження та аналіз ілюстрацій і картин художників сприяють формуванню зв'язного мовлення у дітей. Застосування образних порівнянь та віршів для естетичної характеристики предметів сприяє формуванню виразного мовлення у дітей [67].

Організація цікавих занять створює сприятливі умови для розвитку якостей, таких як ініціативність, допитливість, розумова активність та самостійність, а також спонукає до цікавості. Образотворча діяльність має велике значення для естетичного виховання, оскільки вона сприяє розвитку естетичного сприймання та емоцій, що поступово переходять в естетичні почуття. Ознайомлення з творами образотворчого мистецтва відіграє важливу роль у естетичному вихованні дітей та розвитку їх зображувальних здібностей. Світлинні, скульптурні, архітектурні твори та інші об'єкти образотворчого мистецтва за своєю яскравістю та виразністю допомагають дітям глибше розуміти та повніше сприймати різноманітні явища життя. Це також допомагає їм знаходити образні вираження своїх вражень через малюнки, ліплення, аплікацію. З часом, у молодших школярів розвивається художній смак.

Діти активно займаються колективним малюванням та створенням спільних творів мистецтва. У ході занять з малювання та інших форм зображувальної діяльності формується морально-вольовий компонент виховання у школярів: бажання та здатність завершувати почату справу, концентрація уваги та цілеспрямованість у заняттях, допомога товаришам, подолання труднощів і тому подібне. Використання образотворчої діяльності має спрямовуватися на виховання доброти, справедливості та укріплення благородних почуттів, що виникають у дітей.

Розвиток працелюбності пов'язаний із формуванням вольових якостей особистості, таких як увага, наполегливість і витримка. У школярів виростає навичка працювати та досягати бажаного результату. Під час зображувальної діяльності учні поєднують розумову та фізичну активність. Вони витрачають зусилля на створення малюнка, скульптури чи аплікації, виконуючи конкретні дії та розвиваючи вміння. Тому, твори образотворчого мистецтва сприяють формуванню інтелектуальної, емоційно-почуттєвої та вольової сфер, а також сприяють збереженню морального здоров'я [36].

Вже на ранніх етапах життя основним засобом вираження себе є малювання. Заняття малюванням сприяють розвитку дітей молодшого шкільного віку в цілому, включаючи її до найважливішого процесу – творчості. Малювання відзначається тим, що діти з самого початку є вільними від обмежень, які притаманні іншим видам художньої творчості, таким як знання нотної грамоти у музиці або вміння виразити свої думки в літературі. Тому саме малювання стає для них найближчим із всіх видів художньої творчості. Діти, які мають обмежені художні можливості для вираження своїх думок, виявляють вражаючий творчий інстинкт. Спираючись на цей інстинкт, вони відкривають дивовижні рішення і самостійно освоюють закони образотворчості. Використання малювання як інструменту для активізації розумової діяльності сприяє швидшому розвитку просторового мислення, образного бачення, розширенню розумових здібностей та спостережливості дітей, а також формує у них відчуття гармонії.

Освоєння нетрадиційних технік образотворчого мистецтва, включаючи малювання, та сам процес творчого зображення служать не лише школою підготовки руки дитини до письма, але і сприяють в пізнанні навколишнього середовища, формуванні основ математики, розвитку психічних процесів. Це також може діяти як лікувальна терапія для психічного здоров'я дитини, будучи підґрунтям для діагностики її інтелекту та психічного розвитку, а також сприяє розвитку мовлення. Тож малювання для дитини шкільного віку – школа інтелектуального розвитку [68].

Справді, творчість виступає ключовою складовою системи виховання, оскільки вона інтегрує всі аспекти життєвого досвіду дитини – чуттєвий, ціннісний, моральний, естетичний, пізнавальний, трудовий та соціальний. Вона служить фундаментом для успішного засвоєння нових знань, умінь та навичок, і тому так важливо виробити у дітей основи творчості.

Використання нетрадиційних технік у педагогіці допомагає дітям та дорослим подолати негативні емоції. Таким чином, автоматично

здійснюється психологічна корекція, спрямована на зняття негативних емоційних переживань у дітей. Цей підхід сприяє підвищенню рівня самооцінки та самоповаги, а також нейтралізації захисних симптомокомплексів, таких як тривожність, недовіра до себе, відчуття меншовартості, ворожість, конфліктність та труднощі у спілкуванні. Отже, основним завданням педагога є навчання дітей творчо відтворювати світ, розвивати творче мислення і уяву, а також вчити їх подолати негативні емоції та переживання, що можуть виникати під час виконання практичних завдань з образотворчого мистецтва.

Висновок до першого розділу

Здійснення аналізу науково-методичних джерел з історії вивчення розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку вказує на важливість цього аспекту в педагогічній практиці та дослідженнях.

Глобальний характер початкової освіти проявляється у формуванні знань та набутті учнями ключових компетентностей, що є важливим результатом сучасної теорії навчання. Впроваджуючи базові засади компетентнісного підходу, вчитель початкової школи має передбачати конкретні способи організації навчальної діяльності учнів і виокремлюючи домінування саме на розвитку творчих здібностей та пізнавальній активності, мета цього процесу полягає в досягненні творчості як найвищого рівня розвитку особистості.

Ми переконалися, що процес творчості дає учням можливість активізувати власні здібності, інтереси, ідеї та потреби, відкрити для себе певні форми особистісної форми пізнавальної та практичної діяльності завдяки нетрадиційним технік малювання. Творче самостійне ставлення молодших школярів до навколишнього світу сприяє усвідомленню ними власних здібностей, емоційному розвантаженню, збільшенню сміливості у власних діях.

Процес теоретичного та практичного значення дає можливість налаштуватися дітям до творчої пізнавальної діяльності, який розпочинається зі створення ефективних умов для розвитку творчих здібностей та пізнавальної активності школярів.

Творча діяльність регулюється за допомогою спонтанних індивідуальних зусиль, спрямованих на розкриття власних життєво важливих сутнісних сил дитини. Особистісна творча активність учнів мотивується внутрішніми інтересами та потребами творити, є основою загальної активності та взаємодії свідомих, підсвідомих і неусвідомлюваних процесів.

Розвиток творчих здібностей молодших школярів базується на творчій активності особистості, яка спрямовується на художнє перетворення навколишньої дійсності та власної.

Дослідження сучасних та вітчизняних педагогів, психологів підтверджують, що найбільш сприятливим періодом для розвитку творчих здібностей за допомогою нетрадиційних технік малювання та оволодіння творчої діяльністю є саме молодший шкільний вік. Саме в цей період в дітей відбувається активне усвідомлення своїх чуттєвих переживань, опанування засобами виразності, оволодіння нетрадиційними техніками та матеріалами, пізнання навколишньої дійсності та формування естетичного світу.

Одні з найбільших резервів та потенційних можливостей цього вікового періоду здатні забезпечити інтенсивний розвиток різних розумових і художньо-практичних здібностей.

Процес розвитку творчих здібностей молодших школярів безпосередньо відбувається саме на уроках образотворчого мистецтва, які відіграють важливу головну роль у формуванні творчої та активної особистості.

Сучасні психолого-педагогічні дослідження акцентують увагу на образотворчості як ключовому компоненті естетичного розвитку та виховання дитини. Вони розглядають образотворчість як ефективний засіб для розвитку творчих та креативних здібностей дітей, а також використання інноваційних форм та методів, таких як художньо-ігрові технології.

Дитячий малюнок, як об'єктивний матеріал для вивчення психології дітей, викликає інтерес вчених різних галузей, таких як психологи, педагоги і історики. Процес творення малюнку виявляє здатність дитини емоційно сприймати художні задуми та використовувати різноманітні засоби виразності, такі як форма, колір, композиція, штрихи, пропорції, лінії та плями. Очевидно, що із зростанням діти швидко змінюють свої об'єкти захоплення. Тому важливо активно розвивати техніки, які дозволяють їм вільно виражати себе у створенні образів. Однією з таких новітніх технік є нетрадиційне малювання.

Уроки образотворчого мистецтва завдяки нетрадиційним технікам вводять учнів до світу творчості, прилучають їх до шедеврів світового образотворчого мистецтва та художньої культури, дають відчуття радості від власної творчої діяльності також пізнанню чогось не звичного та цікавого.

Розвиток творчих здібностей засобами нетрадиційних технік молодших школярів ґрунтується на раціональному та ефективному використанні відповідних умов, які створюються на уроках образотворчого мистецтва, щоб розкрити творчий потенціал школярів. Адже, саме образотворче мистецтво є важливим засобом розвитку творчої індивідуальності молодших школярів. Воно сприяє розвитку дитячої фантазії, креативності та художнього смаку, підвищенню культурної компетентності й естетичного смаку, а також сприяє формуванню соціально-емоційної сфери дитини, що в майбутньому стане дуже корисним в будь-якій галузі.

Розділ 2.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПРИ ВИКОРИСТАННІ НЕТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК МАЛЮВАННЯ

2.1. Дослідження рівнів розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі використання нетрадиційних технік малювання

В результаті вивчення та аналізу методичної та наукової літератури з питань формування творчих здібностей у дітей молодшого віку за допомогою нетрадиційного малювання ми прийшли до висновку, що дана тема потребує подальших досліджень. Метою нашого експериментального дослідження було вивчення та діагностика художньо-естетичного розвитку молодших школярів у процесі використання нетрадиційних технік малювання.

Експериментальне дослідження має наступні завдання:

1. Оцінка рівня відомостей дітей у сфері малювання з використанням нетрадиційних матеріалів.
2. Визначити, наскільки розвинена творча сфера дітей в сім'ї та оцінити використання вчителем нетрадиційних методик на початковому етапі навчання в школі.
3. Оцінити вміння дітей розуміти природу кольору на їхньому поточному віковому етапі.
4. Діагностувати рівень розвитку естетичних та художніх навичок учнів.
5. Вивчити вплив використання нетрадиційних технік на розвиток творчої уяви та фантазії дітей.
6. Проаналізувати та описати рівень розвитку асоціативно-образного мислення у дітей.
7. Оцінити рівень майстерності учнів у графічних навичках за допомогою використання художньо-естетичних засобів.

Для реалізації вказаних завдань був проведений констатувальний етап експерименту. Протягом 2022-2023 н.р. на базі Чернівецької гімназії №17

Чернівецької міської ради та Чернівецького ліцею №7 Чернівецької міської ради, було використано методи спостереження за дітьми під час виконання творчих завдань та діагностичні методики, такі як анкетування учнів та педагогів, тестування батьків, індивідуальні бесіди з дітьми. Також був проведений аналіз дитячих робіт та виконано творчі завдання, такі як "Вибух фарб", "Оживлення", "Фантастичні перетворення", "Музичний танець", а також використано тест "Загадкові фігури".

Всього було взято участь у дослідженні 88 дітей молодшого шкільного віку (6-9) років початкової школи. Перш ніж розпочати експеримент, було проведено анкетування "Дитина і мистецтво" та "Нетрадиційні техніки у роботі вчителя". На початку експерименту було визначено, що психофізичний розвиток дітей відповідає їхньому віку.

На початковому етапі було проведено анкетування серед учнів, яке допомогло визначити рівень зацікавленості школярів у малюванні (див. Додаток А). Результати свідчать, що 89% дітей виявили любов до малювання і висловили різні почуття та емоції, такі як радість та здивування (наприклад, Клим М. – літає, Сороцька А. – їде, Трачук Д. – їсть морозиво). Виявлено, що хлопчики в основному створюють реалістичні малюнки, такі як ракети, повітряні кулі, літаки, будинки, фігури людей та автомобілі (легкові, вантажні, поліцейські). Іващенко П. відчуває задоволення від створення малюнків джунглів. Дівчатка відзначаються більшою старанністю у малюванні та фокусуванні на зображенні квітів, метеликів, веселок, сердець та прикрас.

Більшість школярів (65%) виражають вибір на користь теплих кольорів і відтінків (оранжевий, жовтий, рожевий, червоний, салатний). Такий самий відсоток дітей вважає, що кольори можуть відображати їхні настрої, стан здоров'я, почуття щастя та мрії.

70% дітей віддають перевагу малюванню на аркуші паперу, 15% обирають малювання кольоровими крейдочками на асфальті, а також 15% віддають перевагу малюванню паличкою або пальцем на мокрій землі та

піску. Більшість учнів виявили зацікавленість у різноманітних техніках, таких як малювання фарбами, кольоровими олівцями, фломастерами, кульковими ручками. Деякі, як Лупан С., Фотюк А., Кондрюк М., віддають перевагу малюванню нестандартними засобами, такими як листочками з дерев, долоньками, пальчиками, тичком. Результати анкетування також вказують на високий рівень інтересу та зацікавленості дітей у малюванні. Важливо відзначити, що 68,75% дітей не мають вдома окремого місця для зображувальної діяльності і виражають свою творчість або самостійно, або разом із сестрами і братами.

На наступному етапі було проведено анкетування педагогів (30 осіб) - це вчителі Чернівецької гімназії №17 Чернівецької міської ради та Чернівецького ліцею 7 Чернівецької міської ради. (Додаток Б).

За результатами анкетування виявлено, що всі вчителі мають розуміння "нетрадиційних технік" малювання та знають матеріали, які можна використовувати у цій роботі. Проте лише половина педагогів вміє демонструвати сам процес виконання цих технік. Під час уроків всі вчителі враховують індивідуальні особливості кожної дитини, які вони дізнаються під час бесід з батьками та спостереження за самостійною художньою діяльністю дітей.

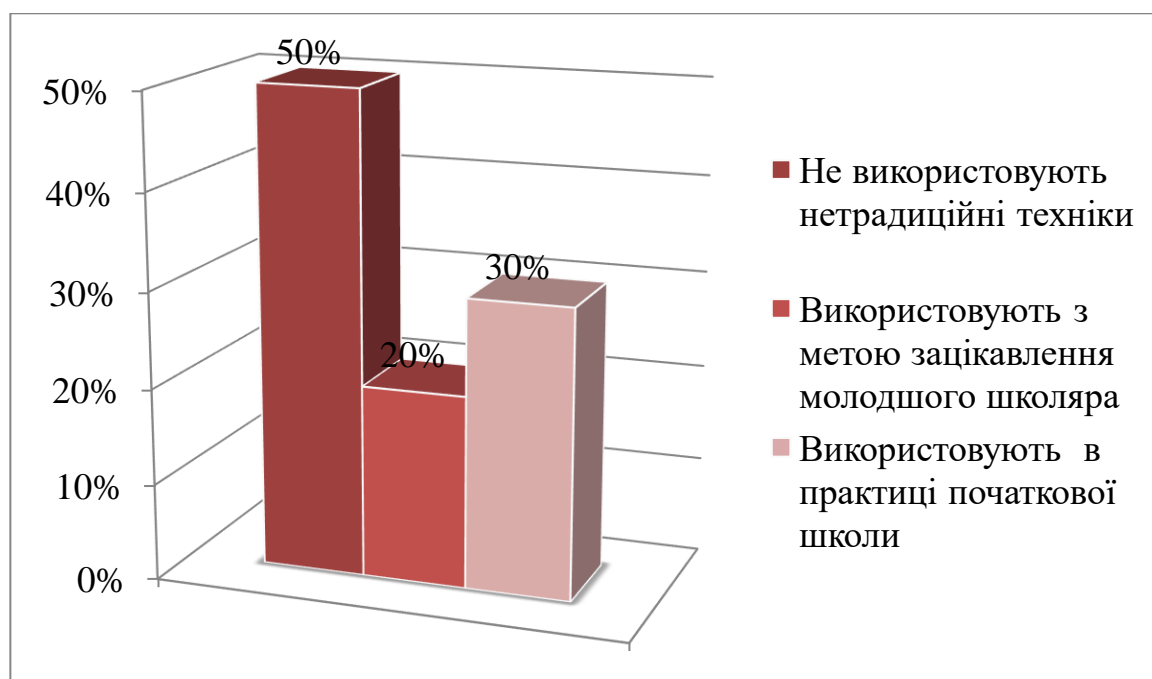
При ознайомленні молодших школярів з нетрадиційними матеріалами 50% вчителів використовують різноманітні форми роботи, такі як спостереження під час прогулянок, досліди з фарбами та пальчикові вправи. Ще 20% вчителів проводять гурткову роботу з даної теми, використовуючи колірні та дидактичні ігри, а також організовують зустрічі з художниками міста та відвідують художні виставки. За результатами дослідження 48% педагогів вважають гурткову та індивідуальну форми роботи найбільш ефективними в процесі мистецької діяльності, тоді як 52% надають перевагу груповим заняттям.

Аналіз результатів анкетування вчителів показав, що 30% педагогів володіють ініціативністю, креативністю, творчістю та оригінальністю. Ці

вчителі добре орієнтуються в Типових освітніх програмах та впроваджують нетрадиційні техніки малювання в навчальний процес. Однак у 50% педагогів виявлено тенденцію не використовувати ці техніки під час самостійної художньої діяльності дітей. Їхні аргументи включають великі витрати часу, відсутність окремої студії для занять, відсутність відповідної методичної літератури та необхідного обладнання, яке потрібно за купувати самостійно.

Додатково, під час такої роботи учні часто забруднюються. Основна ціль 20% педагогів у використанні нетрадиційних технік у навчанні зображувальної діяльності полягає в зацікавленні учнів, а не обов'язково в досягненні основної мети - навчанні створювати художні образи.

Результати опитування педагогів наведені в гістограмі 2.1.

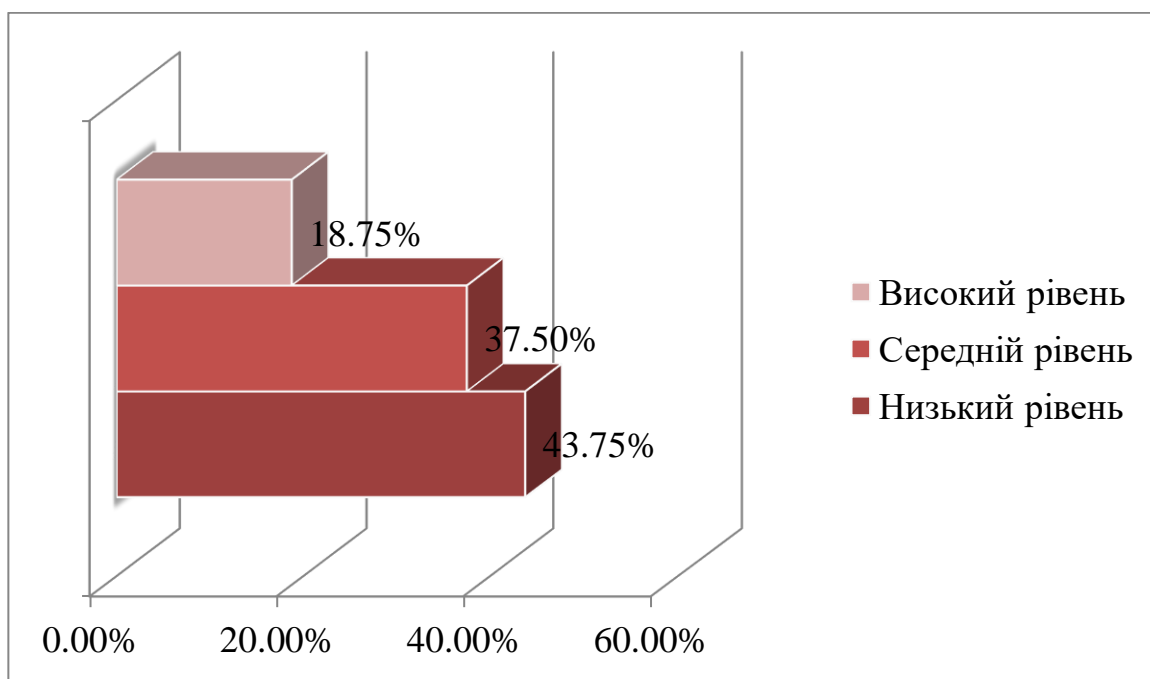

Гістограма 2.1. Оцінка успішності роботи вчителів із застосування нетрадиційних технік малювання

В експерименті передбачалося взаємодія з батьками дітей, які брали участь в дослідженні (80 осіб) для з'ясування розвитку творчих здібностей дітей у сім'ї на етапі шкільного виховання. Батькам було запропоновано відповісти на питання тесту "Образотворча діяльність і сім'я" (Додаток В). Результати тесту показали, що 18,75% батьків виявили високий рівень

образотворчої діяльності, 37,5% – середній, і 43,75% – низький рівень образотворчої діяльності. Результати наведені в гістограмі 2.2.

Отже, з аналізу даних випливає, що більшість батьків (43,75%) не приділяє уваги розвитку творчих здібностей своїх школярів у сім'ї, що, в свою чергу, має негативний вплив на художньо-естетичний розвиток їхніх дітей.

Гістограма 2.2. Рівні розвитку художньої діяльності в сім'ях

Для оцінки рівня знань учнів в області малювання нетрадиційними техніками була проведена індивідуальна бесіда в ігровій формі під назвою "Що предмет розкаже про себе?". У цьому процесі використовувалися різноманітні матеріали, такі як листя та гілочки різних видів дерев, пір'я, вода, пісок, штампи з пінопласту, овочі, ватні палички, поролонова губка, зубна щітка, тичок, пластикові ложка та виделка, іграшкова машинка, ковпачки від кулькових ручок.

Школярам було запропоновано завдання: детально розглянути представлені матеріали, назвати та описати їх, при необхідності продемонструвати техніку зображення окремих елементів. Під час проведення бесіди було відзначено, що 55% учнів з цікавістю розглядали предмети, називали їх та розповідали про їх використання в побуті. Лише

40% учнів могли назвати нетрадиційне призначення даних предметів (листя, ватні палички, тички), а 5% продемонстрували процес малювання ними (див. діаграму 2.1)

Діаграма 2.1. Рівні засвоєння дітьми навичок у малюванні за допомогою нетрадиційних матеріалів

Здатність створювати та розрізняти кольори та відтінки важлива для розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку. Одним із способів визначення початкових навичок учнів у змінюванні природи кольору на цьому віковому етапі було використання творчого завдання "Вибух фарб" у техніці монотипія (Додаток Г). Для його виконання використовували поліетиленовий кульок, аркуш паперу А4, гуашеві фарби, пензлик № 4, ємність для води, вологі серветки та поролонову губку. Завдання полягало у тому, щоб хаотично нанести фарби основних кольорів на поліетиленовий пакет, а потім передати малюнок на зволожений поролоною губкою папір, розгладжуючи його руками, та повільно знімати, переходячи до верхнього краю. Після цього учні повинні були ретельно розглядати малюнок, називати утворені кольори та відтінки.

На основі результатів експерименту встановлено, що всі школярі (100%) виявили інтерес до експериментування з фарбами та емоційно

реагували на отриманий результат. Під час розглядання малюнка 25% учнів успішно назвали всі основні кольори та похідні від них (салатовий, сірий, малиновий, лимонний, блакитний), 73% вказали тільки основні кольори та кілька відтінків (оранжевий, рожевий, фіолетовий), а 2% збентежилися у називанні кольорів. Ці дані свідчать про достатній рівень знань учнів з кольорів та відтінків.

Для оцінки рівня образно-асоціативного мислення дітей молодшого шкільного віку був використаний тест "Загадкові фігури". Учні мали ретельно розглянути зображені геометричні фігури (овал, прямокутник, квадрат, круг, багатокутник, рівнобедрений трикутник) та назвати можливі ідеї, що ці фігури можуть зображувати або чим можуть бути представлені.

Дані опитування представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Висновки щодо вивчення творчого та асоціативного мислення у дітей молодшого шкільного віку.

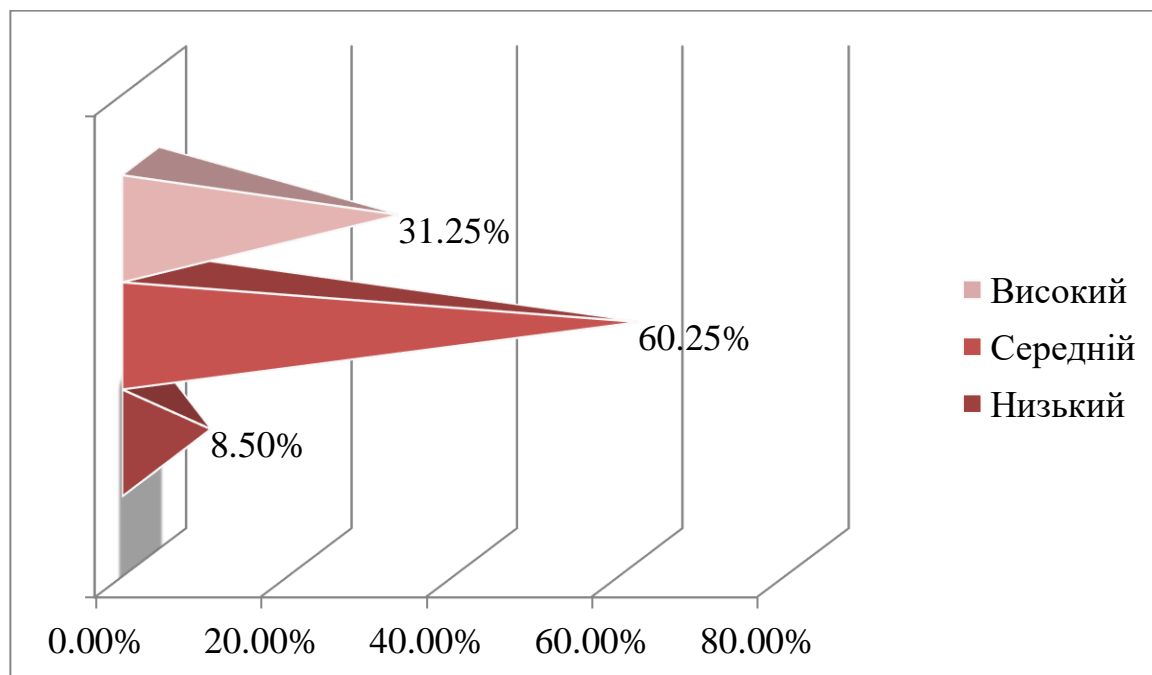
№ п/п	ІМ'Я	Загальна кількість ідей	Показник швидкості	Показник гнучкості	Показник оригінальності	Показник образно-асоціативного мислення	Рівень
1.	Баран Н.	8	2 хв.	4	0	6	С
2.	Бошук В.	15	3 хв.30 с.	4	1	8,3	С
3.	Горжовський С.	10	1 хв.50с.	6	0	7,5	С
4.	Гринчук М.	9	4 хв.	3	0	7	С
5.	Іващенко А.	20	4 хв.15с.	5	0	9,15	С
6.	Ісак А.	14	3 хв.15с.	5	0	8,15	С
7.	Клим М.	19	2 хв.50 с.	8	1	11,5	В
8.	Колісник Б.	16	3 хв	6	1	10	С
9.	Кондрюк М.	10	4 хв	6	0	13	В
10.	Лупан Г.	8	2 хв 30с.	2	1	4,3	Н
11.	Лупан С.	11	3 хв.	4	1	7	С
12.	Лупан С.	18	4 хв.28с.	6	2	11,45	В
13.	Пилипко Д.	25	5 хв	9	3	13	В
14.	Сороцька А.	17	4 хв	6	1	11	В

15.	Стефуряк А.	13	2 хв.10с.	5	1	8,1	С
16.	Трачук Д.	5	4 хв.	4	0	8	С
17.	Фотюк А.	11	3 хв.	5	1	8	С
18.	Яровий С.	19	4 хв.20 с.	7	0	9	С

Після аналізу відповідей школярів виявлено, що найбільш поширеними труднощами у виконанні завдання є здатність відновити у пам'яті предмети чи об'єкти, подібні до заданих геометричних фігур. Більшість учнів називали такі елементи, як предмети, фрукти, меблі, іграшки, транспортні засоби та частини тіла. Деякі оригінальні відповіді включали музей, мікроб, планета, церква, звук, ікона, сцена, повітря, комета та роздута шина.

Розглядаючи відповіді школярів та аналізуючи показники образно-асоціативного мислення (з урахуванням швидкості, гнучкості та оригінальності), можна визначити, що більшість дітей (60,25%) досягли середнього рівня розвитку образно-асоціативного мислення. Діти з високим рівнем становлять менше частку (31,25%), в той час як низький рівень спостерігається лише у 8,5% випадків.

Результати наведені на гістограма 2.3.

Гістограма 2.3. Показник розвитку образно-асоціативного мислення дітей молодшого шкільного віку

Пропонуємо наступний тест, з назвою "Оживлення", який дозволить виявити вміння школярів свідомо трансформувати зображення для досягнення поставленої мети, використовуючи нетрадиційні матеріали (Додаток Г). Завдання включало в себе роботу з картками, на яких зображено квадрати з однаковими фігурами - колами (5 штук для кожного учня). Кожне коло потрібно було трансформувати у зображення предмета, використовуючи нетрадиційні матеріали за вибором дитини (такі як ватні палички, тички, пластикові ложки та виделка, гелеві ручки, кольорові крейдочки) і додавши їм естетичного зображувального вигляду. Після завершення творчої діяльності та ретельного аналізу робіт дітей було зроблено наступний висновок.

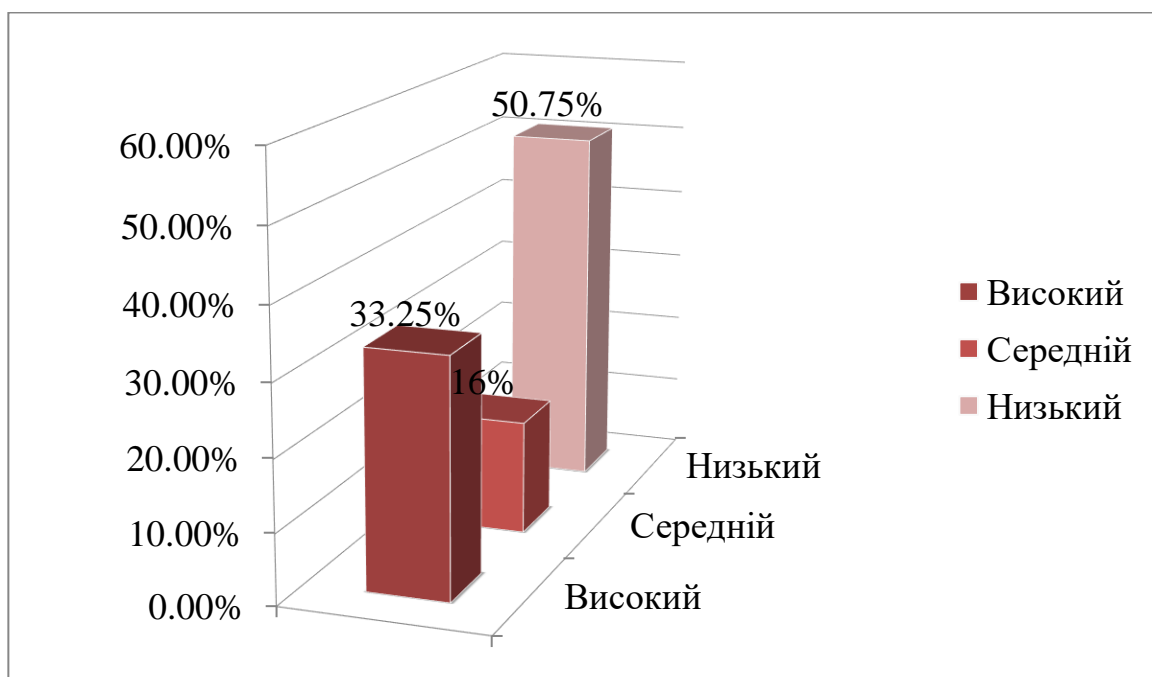
Учні молодшого шкільного віку із власною ініціативою приступили до створення малюнків. Під час виконання завдань вони не лише живо втілили образи, але й застосували різнобарвні кольори, надавши предметам естетичний вигляд та виражаючи своє власне бачення образу. Важливо зазначити, що ми виявили деяких учнів, які виконували завдання швидко та легко, виявляючи при цьому велику оригінальність. Їхні роботи вражали своєрідністю, будуючи образи на основі власних асоціацій (дерево, метелик, планета, годинник, обличчя з різними емоціями людини). Крім того, вони використовували комбінації нетрадиційних і традиційних матеріалів (таких як тички, ватні палички, пластикові виделки, пальці, пензлики, фломастери, кольорові та воскові олівці) для розфарбовування своїх творінь.

Школярі, які успішно "оживили" 4-5 картин у своїх тестових роботах, використовували різноманітні кольори та матеріали для зображення (фломастери, кольорові та воскові олівці). Вони також були в змозі пояснити суть своїх картин, частково звертаючись за допомогою до педагога. Такі результати були оцінені як задовільні.

Проте варто відзначити, що у деяких випадках ідеї деяких учнів на 1-2 квадратах досягали свого піку, і вони виявляли труднощі у самостійному впорядкуванні завдання. Важливо відзначити, що під час виконання тестових

завдань були школярі, які "оживили" лише мінімальну кількість картин (1-2), використовуючи лише кольорові олівці основних кольорів (червоний, синій, жовтий, зелений), і не були здатні пояснити суть своїх зображень. Ці учні виявились песимістично налаштованими, і на запитання "Що зображено?" відповідали "Я не знаю". Зазначеній групі учнів було виставлено оцінку "незадовільно".

Отже, можна зазначити, що у класі переважно виявлений низький рівень розвитку креативності у школярів, що становить 50,75%. До середнього рівня віднесено 16% тоді як високий рівень виявився лише у 33,25% учнів (див. гістограму 2.4).

Гістограма 2.4. Рівень розвитку креативності школярів початкової школи.

На наступному етапі нашого експерименту ми планували здійснити діагностику розвитку фантазії, уяви та творчих здібностей учнів. Для цього їм було запропоновано виконати творче завдання "Фантастичні перетворення" за допомогою техніки кляксографії (Додаток Г).

Для проведення цього завдання було запропоновано використати цупкий папір будь-якого кольору, фарби, пензлі, піпетку, коктейльну трубочку, тичку та ватну паличку. Завдання полягало у наступному: на аркуші паперу

діти мали створити невеликі плями різних кольорів за допомогою піпетки чи пензлика. Потім вони обережно роздрухували пляму в різні боки за допомогою коктейльної трубочки так, щоб її кінець не торкався ні плями, ні паперу. За допомогою виразних засобів, таких як крапки, лінії, колір, пляма, симетрія, і використовуючи зазначений вище нетрадиційний матеріал, діти повинні були домалювати ті частини малюнка, які допоможуть створити цікаві образи. В процесі виконання цього завдання ми зауважили, що діти молодшого шкільного віку працювали досить динамічно та майже самостійно. Цікаво відзначити, що майже всі школярі використовували піпетку для нанесення плям на аркуш паперу, віддаючи перевагу їй перед пензликом. Для домальовування вони також користувалися тичками та ватними паличками.

Це свідчить про те, що дітям більше цікаво та захоплююче працювати за допомогою нетрадиційних технік. При визначенні рівнів ми враховували наступні критерії.

Рівень "Високий" характеризується такими ознаками:

- Учні працюють самостійно, без залучення допомоги дорослого.
- Під час виконання завдання вони виражають позитивні емоції.
- Використовують запропоновані нетрадиційні техніки.
- Мають високий рівень володіння виразними засобами та гармонійно поєднують кольорові відношення.
- Створюють малюнок, що має цілісну композицію, додаючи свої елементи фантазії.
- В їхніх роботах виявляється бажання висловити не лише зображене навколишнє, а й відобразити своє особисте ставлення до нього.

Рівень "Середній" характеризується такими особливостями:

- Діти намагаються втілити малюнок у нетрадиційній техніці.
- Використовують обмежену кількість виразних засобів (головним чином, колір та крапку).

- Під час взаємодії з педагогом виявляють потребу у невеликих порадах щодо огляду зображення, пошуку його аналогів та створення композиції малюнка.
- Проявляють різні види емоцій під час виконання завдання.

Рівень "Низький" характеризується наступними ознаками:

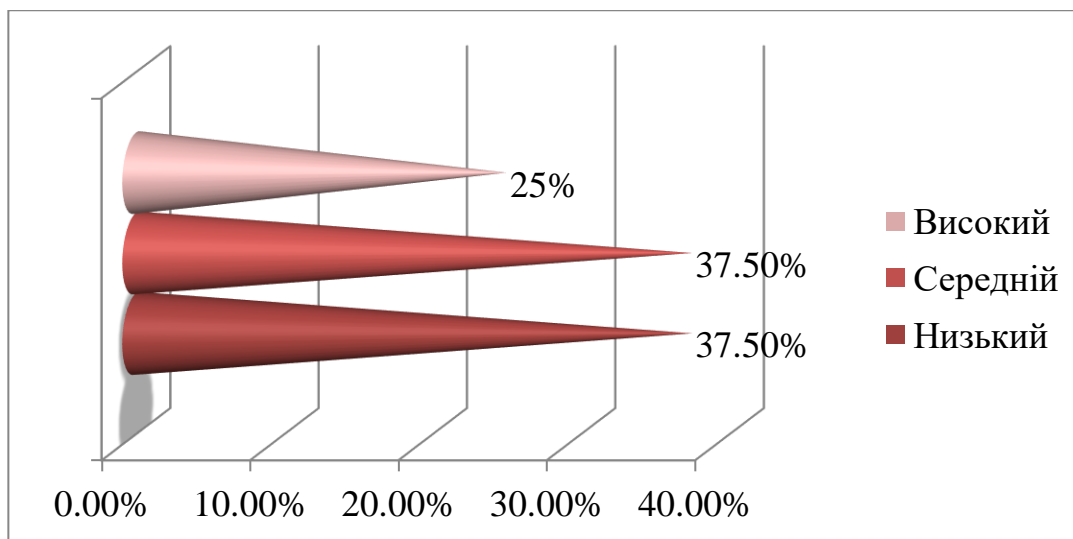
- Школярі виконують роботу у техніці видування лише за допомогою педагога.
- Малюнок не має вираженої композиції.
- Діти виявляють байдуже ставлення до процесу роботи.
- З виразних засобів використовують лише колір.
- Відсутність проявів фантазії, і вони не можуть назвати, що зображено на своїх малюнках.

У таблиці 2.2 наведено результати дослідження рівня творчого розвитку дітей, як приклад одного із 4-х класів, що приймали участь в дослідженні.

З таблиці 2.2 видно, що 25% школярів мають високий рівень творчих здібностей, 37,5% - низький рівень, і також 37,5% - середній. Варто відзначити, що показники середнього та низького рівнів суттєво не розрізняються. Спостерігаючи за процесом творчої діяльності дітей, важливо враховувати вплив саме нетрадиційних технік на розвиток їх уяви та фантазії.

У наочнені результати відобразимо на гістограмі 2.5.

Для визначення рівня оволодіння дітьми графічними навичками за допомогою художньо-естетичних засобів була використана художньо-інтерактивна технологія "Музичний танець" (див. Додаток Г). Дітям було запропоновано створити умовний малюнок під час прослуховування музичних творів і висловлювати свої враження від прослухованих фрагментів за допомогою різноманітних плям і ліній, які відповідали їхнім музичним фантазіям.

Гістограма 2.5. Рівні розвитку творчих здібностей дітей шкільного віку

Для реалізації цього завдання ми використовували магнітофон, аудіозаписи музичних творів з різним ритмом, аркуші для малювання (картон), набори воскових та кольорових олівців, кольорову крейду, фломастери, гелеві ручки, тички, пір'я та фарби.

Таблиця 2.2.

Результати аналізу учнівських малюнків

№ п/п	ІМБ	Емоційний стан	Використання нетрадиційного матеріалу	Виразальні засоби	Створення композиції	Прояв фантазії	Рівень
1.	Баран Н.	+	+	+	-	-	С
2.	Бошук В.	+	+	-	-	+	С
3.	Горжовський С.	-	+	-	-	-	Н
4.	Гринчук М.	+	+	-	-	+	С
5.	Іващенко А.	+	+	+	+	+	В
6.	Ісак А.	+	+	-	-	-	Н
7.	Клим М.	+	+	+	+	+	В
8.	Колісник Б.	+	+	+	+	+	В
9.	Кондрюк М.	+	+	-	-	-	Н
10.	Лупан Г.	-	+	-	-	-	Н
11.	Лупан С.	+	+	-	-	-	Н
12.	Лупан С.	+	+	+	-	-	С
13.	Пилипко Д.	+	+	+	-	-	С

14.	Сороцька А.	+	+	+	-	-	С
15.	Стефуряк А.	+	+	+	+	+	В
16.	Трачук Д.	-	+	-	-	-	Н
17.	Фотюк А.	+	-	+	-	+	С
18.	Яровий С.	-	-	-	+	-	Н

Оскільки діти слухали музику різного характеру та ритму (веселу, сумну, спокійну, маршову), їхні малюнки виявились різноманітними. Зауважили, що, окрім звичайних засобів малювання, діти з інтересом використовували тички, крейду та пір'я. Наприклад, під час прослуховування патріотичної пісні "Ой у лузі червона калина", яку всі учні знали, школярі втілили в своїх малюнках велику кількість хвилястих ліній. Ці лінії вигиналися угору на підвищення звуку і опускалися вниз на зниження.

Під час малювання 68,75% дітей відчували радість від виконаної роботи, дотримувалися правильної техніки тримання олівця, регулювали його силу натиску і розташовували абстрактні малюнки по всій площині паперу. Проте в роботах 31,25% учнів виявились відхилення: неправильне положення руки, недостатня сила натиску та неправильне тримання художнього матеріалу. У малюнках переважали тонкі, короткі лінії, розташовані головним чином унизу та в кутках аркуша паперу. Ці цифрові показники, на наш погляд, свідчать про достатню сформованість графічних навичок у учнів даних класів.

Це обумовлено їхнім зацікавленням у використанні нетрадиційних матеріалів та самого творчого процесу. Враховуючи критерії оцінки малювання на етапі констатувального експерименту, ми встановили, що у школярів виявлено середнє розвиток образно-асоціативного мислення, сприйняття кольорів, творчої фантазії та уяви. Водночас учні виявляють зацікавленість у малюванні за допомогою нетрадиційних технік. Ми переконані, що у дітей є стартовий потенціал для творчого розвитку, тому важливо забезпечити цілеспрямований вплив з боку педагога та батьків.

2.2. Обґрунтування педагогічних умов розвитку творчих здібностей школярів засобами нетрадиційних технік малювання

На сучасному етапі розбудови Нової української школи розвиток творчих здібностей стає домінантною в роботі з дітьми різних вікових груп. Саме проблема цілеспрямованого формування творчих здібностей особистості за допомогою нетрадиційних технік є однією з найбільш актуальних і водночас складних та малодосліджених. Дослідники висловлюють різні погляди щодо можливості педагогічного впливу на становлення творчої особистості. Одні вважають, що творчий потенціал індивіда визначається переважно успадкованими задатками, які неможливо компенсувати будь-якими виховними впливами. Інші, навпаки, наголошують на важливості соціальних і, зокрема, педагогічних факторів у становленні творчої обдарованості особистості. Так, О. Сисоєва зазначає, що розвиток творчих здібностей учнів передбачає цілеспрямоване, науково обґрунтоване конструювання змісту учіння, його дидактичного забезпечення, форм контролю і методів стимулювання творчої навчальної діяльності школярів [78, с. 111].

Розвиток творчих здібностей молодших школярів у ході вивчення образотворчого мистецтва передбачає реалізацію ряду важливих завдань. Серед них — залучення учнів до світу прекрасного в реальному житті та мистецтві, розширення їхнього духовно-практичного зв'язку з художньо-естетичними цінностями, вивчення досвіду естетичного сприймання, оцінювання та поповнення матеріальних і духовних цінностей. Після аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури щодо розглядуваної проблеми і врахування результатів констатувального експерименту, ми обґрунтували педагогічні умови, які сприяють розвитку творчих здібностей молодших школярів за допомогою нетрадиційних технік.

Сучасна наукова література детально розглядає створення сприятливих умов у сферах психології, педагогіки, організаційно-педагогічного процесу та дидактики. Педагогічні умови можна розглядати як:

- сукупність умов, елементів і факторів, які є необхідними та достатніми для виникнення, функціонування та зміни конкретної педагогічної системи;
- сукупність факторів, які оптимальним чином впливають на вирішення основних завдань конкретної проблеми;
- адекватне володіння методами та прийомами організації педагогічного процесу, яке ґрунтується на усвідомленому поєднанні теоретичних знань і практичних навичок;
- рівень ефективності педагогічних дій, які завжди залишаються поза автоматизацією та нерозривно пов'язані з творчим педагогічним мисленням;
- результативність евристичних педагогічних дій [89].

Науковці (Л.Масол, І.Дворак, Ю.Криворучко), до ефективних педагогічних умов, що сприяють розвитку творчих здібностей учнів початкових класів через використання нетрадиційних технік на уроках образотворчого мистецтва, входять наступні:

- врахування особливостей віку та індивідуальних характеристик молодших школярів у процесі вивчення мистецтва;
- різні методи формування художніх образів у процесі образотворчої творчості; – активізація емоцій та почуттів у дітей під час творчого процесу сприяє жвавості та виразності їх творчої уяви та фантазії;
- використання взаємозв'язків між різними предметами у навчальному процесі та інтеграція змісту мистецьких дисциплін [1, 26, 48].

Зазначені педагогічні умови дозволяють актуалізувати зміст, форми і методи навчання, сприяючи творчому розвитку учнів початкової школи та формуванню їх пізнавальної та творчої діяльності. Оптимальною педагогічною умовою для вирішення завдань дослідження є урахування вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів при вивченні

образотворчого мистецтва. Враховуючи вікові та індивідуальні особливості дітей у навчальному процесі, слід адаптувати методи та прийоми педагогічного впливу вчителя відповідно до їхніх природних здібностей, темпераменту, характеру і інших особливостей. Головною метою є забезпечення розвитку особистості в гармонії з її індивідуальними особливостями.

Основним завданням педагога є виявлення творчого потенціалу учнів. Серед ключових факторів, що сприяють розвитку творчих здібностей дітей за допомогою нетрадиційних технік на уроках образотворчого мистецтва, є їхнє вміння виконувати цікаві практичні завдання. Під час виконання цих завдань виявляється суть і якісний рівень індивідуального та творчого потенціалу особистості. Беручи до уваги особистісні особливості кожного учня у навчальному процесі, які виявляються у індивідуальному сприйнятті навколишньої дійсності та у власних уподобаннях, можна визначити це як чинник розвитку творчих здібностей учнів. Ефективному розвитку творчих здібностей учнів сприяє вдале виконання навчальних завдань з образотворчого мистецтва, оскільки ці завдання здатні виявити прагнення, інтереси, задатки, мрії та потреби дітей. Участь у дидактичних іграх, конкурсах, вікторинах та інших заходах може активізувати розвиток вроджених задатків і здібностей. Так, лише за наявності ефективних умов навчання учні можуть досягти високих і бажаних результатів у різноманітних видах образотворчої діяльності, таких як малювання за допомогою різноманітних живописних та графічних матеріалів, ліплення, аплікації тощо [45]. Серед визначених умов, спрямованих на розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва, виділяється використання різноманітних методів створення художніх образів у практичних завданнях образотворчої діяльності. Зміст художньої творчості проявляється у власному висловленні особистості, що представляє собою її основну потребу у творчій діяльності. Ця активність включає в себе постійне накопичення художніх знань, володіння практичними вміннями та навичками

учнів. Основною метою творчої практичної діяльності на уроках образотворчого мистецтва з використанням нестандартних технік є втілення конкретних художніх образів. Засоби виразності, такі як кольори, лінії, плями, форми, об'єми та інші, відіграють важливу роль у цьому процесі. Зацікавленість учнями процесом малювання сприяє глибшому пізнанню самих себе, оскільки малюнок містить конкретний зміст, який допомагає висловити їхні внутрішні стани та переживання, втілює саму дитину через створення художніх образів. Потреба молодших учнів у творчій самореалізації є важливим і неповторним аспектом їх особистості, що виявляється у бажанні висловити свої почуття через художні образи за допомогою кольорів, ліній, силуетів, форм та інших елементів. Стимулювання емоцій та почуттів у дітей під час творчого процесу, а також активізація їхньої творчої уяви та фантазії є однією з педагогічних умов, яка вирішує суперечності проблеми розвитку творчих здібностей учнів початкових класів за допомогою нетрадиційних технік на уроках образотворчого мистецтва. Відповідно до цього, узагальнення конкретних стимулів здійснюється в залежності від практичних завдань і вправ, що використовуються на уроці. Такий підхід дозволяє визначити групи стимулювання, спрямовані на розвиток мотивації, підвищення чутливості та формування емоційного комфорту. Мотивація – це складна структура, яку вчені розглядають як значущу групу внутрішніх емоцій та особливий формат емоційного стану [21].

Серед всіх чинників, що сприяють розвитку творчих здібностей учнів, використання нетрадиційних технік на уроках образотворчого мистецтва виявляється ефективним способом стимулювання їхньої творчої уяви та фантазії. До них належать вербальні описи фантастичних сюжетів, елементи драматизації, прослуховування музичних творів тощо. Їхній результат полягає в створенні в уяві школярів насичених образів, що виступають носіями їхнього емоційного стану. Подавання зацікавлюючого та пізнавального матеріалу сприяє створенню уявних картин учнями, де під час

слухання або розповіді вони формують конкретні уявлення. Дієвість уяви та фантазії є ключовими якостями творчої особистості дитини, без яких сам процес творчості втрачає свою суттєвість та можливість вважатися справжньою творчістю. Врахуванням педагогічних умов для розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва є використання міжпредметних зв'язків у навчанні та інтеграція змісту мистецьких дисциплін. Образотворче мистецтво визнається як інструмент пізнавального процесу, здатний необмежено розширювати межі особистого життєвого досвіду. Це мистецтво включає інформацію про різні події суспільства та культури. В його змісті об'єднані, зберігаються та передаються емоційний і раціональний досвід [1].

Педагогічною умовою для розвитку творчих здібностей молодших школярів є застосування інноваційного підходу до організації уроків образотворчого мистецтва. Передусім, це впровадження різноманіття та варіативності у взаємодії з учнями під час уроку образотворчого мистецтва. Це включає в себе застосування нових та нетрадиційних методів образотворчого мистецтва, створення сприятливого творчого середовища, такого як виставкова зона та естетичне оформлення навчального приміщення. Важливою є наявність якісних та різноманітних матеріалів та інструментів. Інтригуючий початок уроку, застосування цікавих та унікальних завдань, інтеграція різних галузей та видів мистецтва, а також нетрадиційні методи сприяють створенню захоплюючого навчального процесу. Створення доброзичливої та сприятливої атмосфери на уроці заохочує кожного учня до активної творчої діяльності та саморозвитку. Важливим елементом є співпраця на уроці, де роль вчителя включає його як порадника, експериментатора та партнера для учнів. Колективні форми роботи сприяють взаємодопомозі та взаємовчителюванню. Застосування казкових образів, музичного супроводу та інших елементів робить урок більш захоплюючим та ефективним. Додатковою важливою педагогічною умовою є системний підхід до впровадження художньо-естетичного

виховання молодших школярів у процес вивчення образотворчого мистецтва. Вважаємо необхідним виокремити такі етапи формування художньо-естетичного ставлення до творів образотворчого мистецтва:

- ознайомлення молодших школярів з необхідними знаннями, поняттями та уявленнями про прекрасне в оточуючій дійсності та мистецтві;
- оволодіння способами прояву естетичних смаків;
- актуалізацію естетичних смаків у свідомості учнів;
- використання цих підходів є невід'ємною частиною процесу вивчення образотворчого мистецтва та інших видів діяльності [48].

Важливою передумовою є готовність вчителя початкових класів до організації художньо-естетичного виховання учнів на уроках образотворчого мистецтва. Це є однією з найзначущіших умов успішної реалізації даного процесу. Аналіз літературних джерел в галузі психолого-педагогічних досліджень вказує на наростання естетико-педагогічних вимог до професійної діяльності вчителів початкових класів. Так, сучасний педагог повинен володіти навичками впровадження мистецьких образів в освітньому процесі з молодшими школярами. Важливо розвивати естетичне сприйняття дітьми навколишньої реальності у всій її різноманітності, сприяти взаємозв'язку наукових понять і естетичної сутності навколишнього світу, а також забезпечувати накопичення естетичного досвіду особистості та інші аспекти.

Досвід роботи під час педагогічної практики свідчить, що гурткові заняття з використанням нетрадиційних технік малювання виявляють значний потенціал для ефективного художньо-естетичного виховання учнів початкової школи. Мета проведення таких занять полягає у наступному:

- розвивати у дітей здатність сприймати, відчувати та розуміти красу навколишнього світу, незалежно від того, де вона проявляється;
- сприяти розвитку творчих здібностей дітей за допомогою образотворчого мистецтва та застосування нетрадиційних технік.;

- стимулювати розвиток у дітей почуття ритму, художнього смаку, творчої уяви та фантазії, а також сприяти їхній самореалізації не лише на уроках, а й у повсякденному житті;
- розвивати творче мислення учнів і сприяти їхній вільності в самовираженні в різних видах діяльності, шляхом розвитку художньо-творчих здібностей та навичок користування засобами нетрадиційного малювання.;
- поглиблювати розуміння дітьми різноманітних методів та технік малювання, вдосконалюючи їхні уявлення про нетрадиційні підходи в мистецькій творчості.;
- стимулювати інтерес учнів до образотворчої діяльності за допомогою застосування нетрадиційних технік малювання;
- розвивати в дітей навички комбінування різних матеріалів у малюнку з метою створення виразного образу.

2.2.1.Формування в учнів внутрішньої позитивної мотивації та потреби займатися творчістю за допомогою засобів нетрадиційних технік

Дитина приходить до школи з величезним бажанням вчитися. Вона переживає стан радісного подиву перед школою, перед таємницями, які на неї там чекають. Головною діяльністю для неї стає навчання. Учні 1 класу ще не усвідомлюють конкретно для чого їм потрібно вчитися. Зрозуміло їм одне, що всі діти їхнього віку і старші вчать, тому й вони повинні ходити до школи. Їх приваблює шкільна форма, рюкзак, зошити, ручки, підручники, парти, дошка, дзвоники . Спонукальною силою для дітей стає учитель. Його авторитет для учнів 1-2 класів є найвищим, порівняно навіть з авторитетом батьків [10].

З дорослішанням і розвитком дітей мотиви змінюються. При цьому змінюється не тільки мотив навчання, а й характер ставлення до предмета. Тому вчитель має не примушувати, а зацікавлювати, залучати дитину до нової системи відносин – навчальної співпраці, заснованої на повазі та

взаєморозумінні. Для того, щоб учні зберегли інтерес до предмета, необхідно розвивати їх творчість як на уроці, так і за його межами.

Молодший шкільний вік є початком становлення мотивації навчання, від якого залежить доля учня протягом всього шкільного періоду. Мотивація – це готовність людей докласти максимальних зусиль для досягнення певних цілей.

Мотивація навчальної діяльності – один із засобів спонукання учнів до продуктивної пізнавальної діяльності активного засвоєння змісту освіти. Концепція НУШ орієнтована на формування у молодших школярів мотивації до навчання, інтересу учнів до здобуття нових знань, передумов для самореалізації. Чим вищий рівень мотивації, тим більше дитина прагне здобувати нові знання, зокрема й в галузі мистецтва [37].

Мистецтво – вид людської діяльності, що відбиває дійсність у конкретно-чуттєвих образах, відповідно до певних естетичних ідеалів. Це неймовірний простір для дитячого креативу та творчості, діти активно працюють на уроках, так чи інакше пов'язаних з мистецтвом. Завданням вчителя є формувати дитячий світогляд, мотивувати їх займатися працею як показником цивілізації.

Мистецька діяльність має велике значення для гармонійного розвитку особистості учня. У процесі освоєння мистецтва у дітей формується художній смак, естетичне сприйняття, розвиваються творчі здібності. Діти комунікують з іншими однокласниками, налаштовують взаємозв'язки, вчаться працювати колективно, аналізувати думки інших, створюючи різні проєкти чи аналізуючи музичні твори.

Розвиток внутрішньої позитивної мотивації дітей молодшого шкільного віку шляхом мистецтва, а саме нетрадиційними техніками є актуальною проблемою педагогіки.

Сучасний світ вимагає від людини гнучкості, креативності, критичного мислення, нестандартних рішень. Для розвитку цих умінь в дітей необхідно розвивати ірраціональне мислення. А для цього саме і потрібні предмети

художньо-естетичного циклу. У навчальному процесі варто використовувати широкий діапазон стимулів, щоб впливати на мотивацію кожного учня. Для підтримки пізнавальних інтересів надзвичайно важливо стимулювати емоції, інтелектуальні почуття, їх потужним джерелом є емоційність навчального змісту.

Виникненню та розвитку внутрішньої позитивної мотивації до навчання у дітей молодшого шкільного віку сприяє:

1) формування широких соціальних мотивів, розуміння їх сенсу, усвідомлення важливості набутих знань для власного життя;

2) організація виховних заходів, які давали б простір для прояву учнями інтелектуальної самостійності, ініціативи, розвитку пошукових навичок;

3) можлива складність навчального матеріалу (створення проблемних ситуацій), що стимулює учнів до творчої діяльності;

4) різноманітність навчального матеріалу та методів педагогічної діяльності;

5) емоційне забарвлення навчання, привабливість особистості вчителя, його стиль спілкування з учнями .

Для підвищення внутрішньої мотивації учнів молодшого шкільного віку доцільно використовувати нетрадиційні художні прийоми, які дозволяють дітям швидко досягати бажаного результату у власній роботі. Вони дозволяють учням відірватись від стереотипів і надають їм максимальну свободу у власному художньому вираженні. Такі техніки відкривають для учнів максимальні можливості для експериментів, сміливих втілень на папері власних фантазій, вражень і думок [51].

Саме тому, уроки мають захоплювати учнів, пробуджувати у них інтерес та мотивацію, навчати самостійному мисленню та діям. Ефективність і сила впливу на емоції і свідомість учнів у великій мірі залежать від умінь і стилю роботи конкретного вчителя. Для підсилення мотивації діяльності дуже корисними, на мою думку, є використання інтерактивних технологій.

Тому у своїй роботі на різних етапах уроків образотворчого мистецтва використовую інтерактивні методики (робота в парах, «мозковий штурм», ділові ігри, «асоціативний куц», «мікрофон», взаємне навчання, інсценізація); блочний метод викладання матеріалу; кооперативну форму навчання (урок-практикум, урок-пошук, урок-дискусія, урок-мандрівка, урок-панорама).

При здійсненні диференційованого підходу підвищується інтерес до навчання, тобто виникає мотив праці, відчуття власної значущості, а також відбувається інтелектуальний ріст кожного учня у відповідності з його навчальними можливостями.

Індивідуальна форма роботи сприяє виявленню вміння учнів працювати самостійно, визначати труднощі у засвоєнні матеріалу, сприяє виробленню самостійності, відповідальності учнів, отриманню реальної картини рівня засвоєння матеріалу кожним учнем. Зважаючи на очікуваний результат при індивідуальній формі роботи, використовую різні завдання [31].

Також важливу роль відіграють саме нетрадиційні техніки малювання, що підвищують внутрішню мотивацію учня, саме я застосовувала ось такі: малювання долоньками, малювання ватними дисками, малювання мильними бульбашками, малювання ватними паличками, чарівна лінія, тощо. Завдяки саме нетрадиційним технікам діти були зацікавлені на уроці.

Мистецтво має важливий вплив на формування позитивної мотивації до навчання. Учні радіють, коли їм вдається реалізувати особисті плани, робити те, що їх цікавить, вони ставлять запитання, готуються до складних проблем, проявляють свої навички і таланти. Використання нетрадиційних технік малювання у цьому процесі дозволяє вчителю розв'язувати практичні завдання, зацікавити учня та розвинути творчі здібності.

2.2.2. Дотримання етапності формування вмінь засобами нетрадиційних технік малювання

Формування поетапних вмінь учнів початкової школи полягає в засвоєнні на інтуїтивно-практичному рівні понятійного апарату та відповідних способів поетапної діяльності. На цьому рівні провідним елементом навчання є пізнавальна діяльність учнів, у процесі якої засвоюються загальні вміння й навички на уроках образотворчого мистецтва.

Образотворче мистецтво учнів початкових класів за допомоги засобів нетрадиційних технік не може бути результативним без чіткої і обґрунтованої організації роботи. Першочерговим завданням в мистецтві є формування організаційних навичок учнів для виконання практичної діяльності з будь якого виду праці. За своєю сутністю цей алгоритм являє собою набір простих правил, виконуючи, які учень зможе виконувати прості трудові операції незалежно від виду праці, що сприяє зміцненню знань і навичок, виробляючи при цьому мобільні вміння, необхідні в подальшому навчанні [56].

Варто наголосити, що задля формування творчих умінь в учнів початкової школи потрібно дотримуватися етапності та поступовості їх формування. Нам імпонує алгоритмічна, покрокова послідовність розвитку творчих умінь, запропонована К. Нечипоренком, а саме:

- 1) діагностування початкового рівня сформованості творчих умінь у молодших школярів;
- 2) інформування учнів про значення творчих умінь;
- 3) засвоєння учнями теоретичних знань щодо виконання нового вміння, ознайомлення з його структурою та послідовністю дій, за допомогою нетрадиційних технік які потрібно виконувати, щоб сформувалося вміння;
- 4) виконання учнями на практиці нового, первинно засвоєного вміння та його вдосконалення (засобами нетрадиційних технік) ;
- 5) здійснення оперативного контролю;
- 6) закріплення вмінь у творчій діяльності;

7) прогнозування та корекція подальшого розвитку умінь;

8) рефлексія засвоєних умінь [68].

Розвиваючи творчі уміння, ефективно використовується широкий спектр нетрадиційних матеріалів у нашій роботі. Використання таких ресурсів, як нитка, поролон, зубних щіток, стеки, свічки, мило, фарби і т.д., дозволяє учням відчувати шелест намальованого листя, відчувати на щітках теплий вітерець, або навіть вдихнути аромати лісу чи луків. Під час розвитку творчих здібностей молодших школярів педагог не навчає, а співпрацює з школярем, навчаючись разом з ним, використовуються новітні методи та техніки які цікаві для роботи. Нетрадиційна техніка малювання має безліч варіантів для кожного вікового періоду дітей. Такі техніки як: малювання пальчиками, долонями, ватними дисками, паличками, штампування печатками з овочей, пуантилізм, малювання по вологому – використовують у роботі з молодшими школярами. Так, з 6 років школярі використовують такі техніки як: відбиття листям, малювання за допомогою жорсткого напівсухого пензля, використання зубної щітки, воскової крейди чи свічки, робота з шаблонами та трафаретами, набрис звичайний, використання техніки монотипії для створення предметних та пейзажних композицій, а також живопис з використанням розлитих фарб. Під час роботи над проектами пропонуються для дітей різні методи підготовки поверхні (за допомогою пензлика чи губки) [93].

У нашій роботі найчастіше використовую такі нетрадиційні техніки малювання:

- пудлінг;
- ляпкографія;
- малювання на зволоженому папері;
- ниткографія;
- пуантилізм;
- метод набризку.

У розвитку творчих здібностей відіграє важливу роль багато факторів: середовище, різноманітними матеріалам; використання методів, прийомів, поетапність. Саме ці фактори допомагають та просувають розвиток творчих здібностей та накопичення досвіду у сфері творчості.

2.2.3. Використання в освітньому процесі системи вправ і завдань засобами нетрадиційних технік малювання для розвитку творчих здібностей молодших школярів

Цікавою, на нашу думку, є система вправ, розроблена В. Максименком. Для формування вмінь науковець рекомендує використовувати такі вправи: вступні (пізнавальні, мотиваційні); підготовчі (пояснювальні, демонстраційні); пробні (пояснювальні, коментовані); тренувальні (за зразком); закріплювальні (репродуктивні); реконструктивні (варіативні); творчі (нестандартні); контрольно-перевірювальні (коригуючі, оцінювальні)[59].

Підтримуємо Л. Крившенко в тому, що правильно підібрані творчі завдання викликають в учнів молодшого шкільного віку зацікавленість, підвищують якість формування творчих умінь, розвивають інтелектуальні та творчі здібності [47].

Серед вправ для розвитку творчої уяви, логічного мислення, формування вмінь встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та висувати гіпотези цікавою є вправа «Усі предмети фантазують». Для проведення цієї вправи вчитель має заздалегідь підготувати картки із зображенням предметів, про які йтиметься в творі, запланованому для опрацювання на уроці.

З метою розвитку творчої уяви та фантазії учням можна також рекомендувати вправу «Домалюйте фігурки». Кожна пара дітей отримує картки з однаковими фігурками, які потрібно домалювати так, щоб вийшов малюнок. Зацікавить молодших школярів вправа «Маленькі казкарі», яка розвиває творчу уяву, мислення, сприяє формуванню вмінь створювати казкові твори. Дітям пропонують зображення із запитаннями, на які вони

мають відповіді оповіданням чи невеликою казкою. Наприклад: «Чому лисиця руда?», «Чому конвалії білі?», «Чому кактус колючий?», «Чому птахи літають».

Використання вправ творчого характеру з опорою на суб'єктивний досвід учнів, самостійну пізнавальну діяльність, на нашу думку, розвиватиме ініціативність, самостійність, а головне – сприятиме осмисленому засвоєнню учнями знань, формуванню вмінь і навичок. В. Ковальова зауважує, що, використовуючи в роботі творчі завдання засобами нетрадиційних технік, вчителю важливо враховувати такі дидактичні принципи: свободи вибору (надавати дітям право вибору); діяльності (формувати вміння використовувати знання в різних видах діяльності); відкритості (не тільки давати завдання, але й показувати їхні межі, нашоухуючи на розв'язання проблемних питань); зворотного зв'язку (контролювати навчальний процес); ідеальності (вчити учнів максимально використовувати свої знання та можливості для зменшення витрат у процесі навчання та підвищення його результативності) [40] .

Пріоритетного значення для формування творчих умінь надаємо активному впровадженню в освітній процес інтерактивних технологій навчання. Організація інтерактивного навчання передбачає спільне розв'язання проблем, моделювання життєвих ситуацій, проведення рольових ігор, завдяки чому в дітей розвиватимуться вміння висловлювати власну думку, аналізувати, ухвалювати рішення. І.Дичківська зазначає, що використання інтерактивних технологій висуває вимоги до інтерактивного уроку, який має складатися з таких елементів: мотивація, представлення теми та очікуваних навчальних результатів, надання необхідної інформації, інтерактивна вправа, підбиття підсумків та оцінювання результатів [28].

Варто наголосити, що створення творчого середовища та позитивної атмосфери для інтерактивної взаємодії вчителя й учнів пов'язане із сприятливим психологічним кліматом на уроках, у результаті чого в дітей виникатимуть позитивні емоції, які дадуть їм змогу відчути задоволення,

радість, комфорт. На таких заняттях молодші школярі зможуть розкрити таланти, здібності, творчий потенціал і виразити себе в різних видах творчої діяльності. На рівень задоволеності творчою діяльністю впливатиме створення ситуації успіху, демократичний стиль спілкування, колективна співпраця, залучення учнів до систематичної роботи у творчих групах.

Застосування нетрадиційних технік малювання внесло значний вклад у розширення знань та уявлень молодших школярів про предмети, їх використання, властивості матеріалів та різні способи їх застосування. Учні освоюють навички не лише у малюванні за допомогою фарб, олівців і фломастерів, але й використовують для творчості підфарбовану мильну піну, свічку, клей та інші матеріали. Діти знайомляться з різними методами фарбування паперу, включаючи використання кольорового клейстеру методом набризкування фарби. Вони вчаться малювати не лише на папері, але й на спеціальному склі, експериментують із застосуванням долоні, пальців, кулачка, ребра долоні. Діти також вивчають можливості створення зображень за допомогою різних засобів, таких як нитки, мотузки, порожнисті соломинки, а також природного матеріалу, такого як листя дерев, насіння.

Під час занять із використанням нетрадиційної техніки зображення учням надається можливість експериментувати, спробувати різні комбінації та техніки. Вони можуть змішувати фарбу з мильною піною, використовувати клейстер для створення колажів, доповнювати кольорові крейди роботою з гуашю або аквареллю [93].

При прямому контакті пальців рук з фарбою учні отримують можливість вивчити її характеристики, такі як густина, твердість та в'язкість. Додавання різної кількості води в акварель дозволяє їм отримувати різні відтінки кольору, сприяючи розвитку тактильної чутливості та здатності розрізняти кольори.

Все незвичайне привертає увагу дітей і викликає у них зацікавленість, спонукаючи до подиву та вивчення. У хлопчиків розвивається смак до відкриття нового, проведення досліджень та експериментів. Діти починають

ставити запитання педагогу та один одному, що призводить до збагачення та активізації їхнього словникового запасу [19].

Такий підхід дійсно розширює можливості та стимулює творчий потенціал учнів. Замість того, щоб копіювати готовий зразок, діти розвивають власну творчість, вибираючи техніку та матеріали, що їх цікавлять. Це сприяє розвитку уяви, самостійності та оригінальності у їх творчому вираженні. Комбінування різних методів зображення дозволяє дітям виражати себе і розкривати свою індивідуальність через мистецтво. Аналіз результатів та порівняння робіт допомагає їм вдосконалювати свої навички та розвивати критичне мислення.

Так, виправдано зауваження щодо послідовності дій та планування процесу малювання при використанні нетрадиційних технік. Робота з такими техніками дійсно допомагає розвивати навички організації та планування у дітей. Позитивна мотивація та радісний настрій, що виникають в ході роботи, сприяють більш успішному та творчому вирішенню завдань. При цьому страх перед помилками чи невдачами може зменшуватися, оскільки нетрадиційні техніки надають більше простору для експериментів та індивідуального творчого підходу.

Багато форм нетрадиційного малювання сприяють поліпшенню розвитку зорово-моторної координації. Наприклад, малювання по склу, розпис тканини чи використання крейди на оксамитовому папері можуть допомагати у корекції дрібної моторики пальців рук. Техніка малювання по клейстеру руками є ще одним прикладом, де важливі точність та швидкість рухів. Дитина повинна виконати кожен крок до того, як фарба висохне, враховуючи силу натиску на матеріал (наприклад, папір чи крейда), проявляти терпіння, дотримуватися акуратності та уваги для досягнення задуманого результату [67].

Використання нетрадиційних технік у малюванні не спричиняє до втомлення учнів, у них зберігається висока активність та працездатність протягом всього часу, відведеного на виконання завдань.

Організація експериментів і досліджень з учнями включає в себе різноманітні заходи, такі як змішування фарби з мильною піною та інші. Зокрема, проведення дослідів із створення нового кольору сприяє активному вирішенню проблем і розвитку творчого мислення. Проблемно-пошукові ситуації, такі як "Забарвлення води" або "Чарівні фарби," створюють можливість разом із учнями вирішувати цікаві завдання та розвивати їхні творчі здібності.

У розважальних і рухливих іграх, таких як "Здрастуй, літо!", "Чарівні фарби", "Збери квітку", а також рухливій грі "Веселка", діти мають можливість весело провести час і одночасно розвивати рухові навички та співпрацювати в команді [25].

Інценування сценок, наприклад, "Розмова олівців", дозволяє дітям виражати свої ідеї та розвивати комунікативні навички через театралізовані форми вираження.

Проведення різноманітних ігрових вправ із застосуванням дидактичних матеріалів спрямовано на комплексний розвиток дітей. Зокрема, використання дидактичних ігор, орієнтованих на сенсорний розвиток, сприяє ознайомленню дітей з якостями та властивостями предметів через використання їх сенсорних відчуттів.

Розвиток кольоросприйняття та розрізнення відтінків також важливий для формування впевненості у собі дітей. Дидактичні ігри та вправи, спрямовані на розвиток колірної сприйняття, допомагають дітям вчитися розрізняти та ідентифікувати кольори, а також стимулюють їхні когнітивні та сприймальні навички.

Початок роботи у напрямку використання нетрадиційних технік малювання з молодшими дітьми визначається їхніми віковими особливостями. Так, на перших етапах використання таких технік, як малювання пальчиками, долонькою та відбиток печатками з картоплі спрямоване на доповнення художнього образу. З часом ці техніки можуть

бути розширені, включаючи більш складні методи, такі як кляксографія, монотипія і інші.

Дуже ефективним і корисним методом розвитку дрібної моторики у дітей є використання різноманітних ігор. Наприклад, ігри з пластиліном, такі як "Пластиліновий салют" або "Оленіні коси", сприяють розвитку креативності та моторики рук. Використання паперу у формі підносу з тонким шаром манки також стає популярним серед дітей, які залюбки малюють на ньому та викладають предмети, використовуючи гарбузове насіння для створення силуетів. Застосування тематичного літературного, музичного, фольклорного та ігрового матеріалу робить заняття цікавими, змістовними та ефективними для дітей [29].

Отже, результативність формування творчих здібностей у молодших школярів забезпечується комплексом педагогічних умов, які взаємопов'язані та взаємодоповнюють одна одну й зумовлені особливостями організації освітнього процесу. Педагогічні умови формують творчі вміння молодших школярів із використанням нетрадиційних технік малювання.

2.3. Рекомендації з використання нетрадиційних технік малювання для стимулювання творчих здібностей учнів

Відомо, що введенням в освіту концепції "Нова українська школа" сприяє формуванню креативної особистості, яка має розвинене художнє та творче мислення. Концепція орієнтована виявляти емоційну чутливість до краси навколишнього світу, вміння сприймати, розрізняти, слухати та поважати цю естетичну гармонію, а також формувати бажання втілювати її через різноманітні художні техніки малювання [87].

Для розвитку творчих здібностей у дітей ми пропонуємо сучасним педагогам і батькам звернути увагу на наведені нижче рекомендації. Одним форм пропонуємо створення "Куточка творчості". Оскільки у процесі творчості учень прагне самостійно використовувати нетрадиційні методи малювання, рекомендуємо облаштувати окремий простір у класі, що

функціонує як постійна "Художня студія" або майстерня для юних художників. Тут учні почувають себе комфортно, ніби вони знаходяться у майстерні народних умільців або в художньому відділі магазину. Це сприяє їх експериментам, надає можливість творити вільно та отримувати позитивні емоції.

Організація робочого простору важлива під час малювання. Місце повинно бути добре освітлене, зручне для молодших школярів і вражати своєю оригінальністю. Недостатнє освітлення може впливати на настрій дитини, а також негативно впливати на її зір та продуктивність. Вікна не слід завішувати густими шторами, а підвіконня необхідно залишати вільними від високих вазонів. Комфорт дитини також залежить від провітрювання приміщення. Для створення динамічного розвивального мистецького середовища рекомендується використовувати модульні столи та стільці, підібрані за розміром та формою відповідно до віку дітей. Це дозволяє педагогу і дітям наблизитися одне до одного (враховуючи розміри приміщення та потреби дітей), створюючи центральний пункт для художньо-творчої діяльності [45].

У сучасний час для проведення занять з малювання розробляють спеціальне обладнання, таке як тривалі, чотири- та п'ятимісні столи. Вони дозволяють одночасно займатися кільком дітям у компактній зоні, не заважаючи одне одному. Також використовують секційні столи зі стійкою або шафою-тумбою для зберігання матеріалів та інструментів, столи з відкидними кришками-мольбертами та індивідуальними секціями для матеріалів, секційні настінні дошки та фланелеграфи. Розміщення меблів та обладнання у кімнаті слід планувати так, щоб діти могли вільно рухатися, не потрапляючи в небезпеку. Важливо забезпечити можливість роботи як з невеликою групою дітей, так і індивідуально, забезпечуючи всім комфортне просторове розташування.

При внесенні змін у розвивальне середовище слід враховувати обрану тему для конкретного дня, тижня або місяця. Відомо, що школярі виявляють

певні уподобання в малюванні, такі як використання різних поз — стоячи, сидячи на підлозі, на колінах. З цією метою важливо мати наявність кольорових та м'яких підстилок-килимків, а також подушечок-саше для комфортної роботи [70, с. 25].

Щодо інтер'єру кімнати, ми вважаємо, що для стимулювання креативності учнів важливо дбати про належне оформлення приміщення. Це може включати картини і репродукції творів художників, які мають емоційний вплив на дитину, а також живі квіти і декоративні вироби. Важливо враховувати можливість організації виставок робіт учнів, батьків та педагогів, які сприяють взаємодії та підтримці творчого середовища.

Також рекомендується виділити спеціальне місце для зберігання наочних посібників, навчальних таблиць та демонстраційного матеріалу, призначеного для ознайомлення з різновидами та жанрами мистецтва, зразками малювання та методичною літературою. Додатково, можна створити зону для електронних носіїв з музичними творами та відеофільмами, а також вивісити портрети видатних художників рідного краю. Встановлення стендів для виставок також буде сприяти активній публікації і підтримці творчих досягнень учнів.

Для ефективного зберігання та подальшого використання творчих робіт дітей рекомендується створити теки під назвою "Наша творчість". Особливу увагу слід приділити роботі з дітьми 6-7 років, використовуючи для цього як горизонтальні, так і вертикальні поверхні. Для створення вертикальних поверхонь можна закріпити однотонні шпалери або аркуші ватману на стінах. У сучасних умовах важко уявити відсутність технічних засобів навчання, таких як мультимедійні дошки, проектори, комп'ютери, екрани, магнітофони, аудіо- та відеоапаратура, освітлювальні прилади та засоби для затемнення вікон для показу слайдів [66, с. 48].

Важливо відзначити, що належно організоване розвивальне середовище сприяє активності, ініціативності, особистісному зростанню та самовдосконаленню учнів, стимулює розвиток їхніх здібностей і нахилів.

Наявність різноманітних художніх інструментів та матеріалів важливе для розширення уявлення школярів про творчий процес та створення складних художніх образів. Це надає можливість кожній дитині виявляти і розвивати свою творчість у будь-який момент. Для цього рекомендується облаштувати робоче місце для малювання, обгорнуте балахоном художника, забезпечити різноманітні матеріали та інструменти, такі як:

1. Папір для малювання, ватман різних розмірів, кольорів, форм і товщини.
2. Набори кольорових олівців, прості олівці, перо, сангіна.
3. Фломастери, маркери, кольорова крейда.
4. Палітра, силуети для змальовування та тонування.
5. Книжки-розмальовки.
6. Гуашеві та акварельні фарби.
7. Ємності для води.
8. Серветки паперові та вологі.
9. М'які пензлі (круглі та плоскі).

Для роботи рекомендується мати як мінімум три пензлі виробництва VGR: № 9-10 для великих площин, № 5-6 для опрацювання невеликих зображень та № 2-3 для промальовування дрібних деталей.

Дітям можна пропонувати використовувати для малювання абсолютно будь-що, включаючи ті матеріали, які спочатку мали інше, не художнє призначення і використання, навіть природні та підручні речі.

Для творчого процесу можна використовувати різноманітні природні та підручні матеріали, щоб стимулювати уяву та творчий потенціал школярів. Серед природних матеріалів можна вказати висушені суцвіття квітів, листя та гілочки різних видів дерев, шишки, камінці, мушлі, шкаралупу від горіха, шкірку з цитрусових, кукурудзяний качан, пір'я, пісок, різні овочі тощо.

Важливо звернути увагу на творчість у використанні нестандартних матеріалів, таких як пайетки, гудзики, мереживо, бантики, трубочки для коктейлю, пластикові ложка та виделка, поролонова губка, штампи із пінопласту, поліетиленовий пакет, зубочистки, ватні палички, свічки,

пухирчаста плівка, ковпачки від кулькових ручок, зубна щітка, фольга, кришки, нитки, сірникові коробки, пакетики з чаєм, клей ПВА, харчові барвники, білило, олія, штучне скло, поролоновий квачик тощо [67, с. 45].

В сучасному малюванні набуває популярності використання матеріалів, які раніше не асоціювалися з творчістю для дітей. Зокрема, це стосується малювання за допомогою киселю, йогурту, фруктового соку, дитячого крему, піни для ванн та гоління.

Робота з цими матеріалами сприяє розвитку моторики рук та пальчиків у дитини і розширює її досвід зорових і тактильних відчуттів. Важливо підійти до вибору матеріалів для занять відповідально, оскільки вона передбачає прямий контакт пальчиків дитини з фарбою. Рекомендується використовувати "пальчикову фарбу", яку можна придбати у спеціалізованих магазинах. Ця фарба має пастоподібну консистенцію, легко наноситься пальцями, має помірно насичений колір і легко змивається водою, навіть з одягу. Важливо наголосити на безпеці використання, але варто відслідковувати, щоб дитина не брала фарбу у рот. Перед початком заняття важливо навчити дітей правильному використанню цих нетрадиційних художніх матеріалів (Додаток Д).

Обладнання для уроків має бути організованим систематично і зберігатися у папках-накопичувачах. Ті матеріали, які учні не використовують протягом тривалого часу, рекомендується тимчасово приховати. Для цього їх краще розкласти в коробки, пластмасові скриньки або дерев'яні ящики у певному порядку, забезпечивши цілісність та легкість відкривання. Таким чином, періодична зміна матеріального наповнення художньо-естетичного центру є доречною.

Дотримання правил безпеки має велике значення для педагога. Матеріали повинні бути нетоксичними і призначеними або дозволеними для використання дітьми. Під час проведення занять важливо уважно слідкувати, щоб учні не завдали собі травм (наприклад, під час малювання піском на "столі художника" з електричним підсвічуванням). Гострі предмети слід

зберігати у закритих ящиках, обмежуючи доступ до них учням. Після завершення заняття рекомендується сприяти культурі прибирання, дозволяючи учням долучитися до прибирання робочого місця для виховання охайності.

Розвиток творчих здібностей молодшого школяра неможливий без ефективної організації та керування їхньою діяльністю. Для того щоб виконання трудових завдань приносило дітям задоволення і радість, сприяло формуванню основ особистісної культури та розвитку їхніх індивідуальних інтересів, уподобань та здібностей, важливо правильно вибрати методи та форми роботи. Це також включає в себе систему вправ, завдань, художні техніки, спрямовані на розвиток спостережливості, уяви, фантазії та асоціативно-образного мислення [37].

Урок є основною формою організації малювання нетрадиційними техніками для школярів. Під час таких уроків в сучасних закладах середньої освіти відбувається активне спілкування між педагогом та дитиною, відбувається творча реалізація набутих навичок та вмінь школярів. Також на уроці відбувається уточнення відомого, відтворення вражень учнів.

Важливо підкреслити різноманітність уроків, яка може включати ігрові, дослідницькі, казкові форми та навіть екскурсії. Використання нетрадиційних методик допомагає краще засвоювати нові знання. Однак організація проведення таких уроків повинна бути ретельно продуманою.

Враження від перших шкільних років залишаються в пам'яті на все життя і мають великий вплив на подальший розвиток школяра. Важливо, щоб ознайомлення з художньою продуктивною діяльністю не обмежувалося формальними заняттями, а стало справжньою зустріччю з красою. Для цього потрібно розкрити та дати волю уяві школяра, вчити його самостійно мислити та творчо працювати, сприймати художні твори як диво, створене людиною, та вдаватися до фантазувань. Важливо проводити уроки в комфортних та емоційно сприятливих умовах, де спокійна та доброзичлива атмосфера позитивно впливає на вихованців. Такі заняття з формування

художніх умінь рекомендується проводити спочатку індивідуально або в парах, а потім з усім класом [7].

При оцінюванні художніх робіт важливо надати кожному школярику можливість завершити свою практичну роботу. Слід акцентувати увагу дітей на чарівності самого процесу, а не на результаті. Бажано уникати наголосу на невдачах та помилках учнів, а замість цього намагатися делікатно підтримувати їх. Важливо утримуватися від порівняння успіхів різних дітей, віддавати перевагу порівнянню їхніх робіт з вже виконаними та висловлювати сподівання на подальший розвиток творчості кожної дитини. При оцінюванні слід утримуватися від категоричних суджень.

Розмаїття оригінальних методів навчання можна порівняти з калейдоскопом. На уроках використовуються різні підходи, такі як словесні (розповідь, пояснення, бесіда), наочні (аудіовізуальні, зображувальні, ілюстративні), практичні (ігрові та підготовчі вправи, створення ескізів сюжетних, декоративних, орнаментальних композицій, демонстрація прийомів роботи з різними художніми техніками). В першому році навчання молодших школярів можна використовувати цікаві та пізнавально-експериментальні ігри з фарбами та папером [21].

Практично-орієнтованими для процесу малювання за нетрадиційними техніками є використання спеціальних зошитів-альбомів. Важливо учнів молодшого шкільного віку ознайомлювати із мистецькими творами різних жанрів.

Для того щоб перше знайомство з матеріалом викликало яскраві враження та позитивні емоції, важливо впроваджувати сюрпризний елемент. Під час введення школярів у нову техніку слід зв'язувати цей момент з їхнім попереднім досвідом: розповідати, як інші люди дізналися про цю техніку. Виклад інформації має бути лаконічним та адаптованим до рівня розуміння дітей відповідного віку.

При введенні нового матеріалу важливо чітко пояснювати та вводити нові терміни. Для стимулювання мислення молодших школярів корисно

спонукати їх до порівнянь та аналізу. Глибоке уявлення про техніку виконання малюнка сприяє формуванню через змістовну бесіду про сам малюнок та про художника. Бесіда виступає імпульсом для розвитку творчості, особливо коли вона надає можливість обмінюватися враженнями та думками.

Словесне коментування образного змісту художніх творів активізує мистецьку увагу дітей, сприяє глибшому сприйняттю образу та дозволяє їм більш осмислено розуміти естетичний зміст твору. Ефективним методом є порівняння картин одного чи різних художників на одну та ту ж тематику.

Рекомендується вчителям формувати набори репродукцій картин художників, які охоплюють різноманітні сюжети та предмети, що дозволяє учням розглядати різні зображення. Картини, які використовуються в роботі з учнями, повинні відповідати кільком вимогам: мати чітке, ясне зображення на чистому фоні; відзначатися композиційною простотою та зрозумілістю змісту, реалістичністю зображення. Використання слайдів та презентацій замість репродукцій картин може створити ефект присутності та більш виразно передати деталі творів мистецтва.

Використання поетичного слова, включення в розповідь влучних порівнянь, метафор і епітетів сприяє пробудженню дитячої уяви та допомагає краще сприймати зміст картини. Доцільно застосовувати прийоми придумування цікавих історій, казок, легенд, віршів та мистецтвознавчих розповідей, зокрема, про окремі види нетрадиційних технік [19].

Уявне входження в картину є ефективним прийомом роботи з учнями. Вчителю рекомендується ставити запитання, які викликають у дитини справжній політ фантазій, наприклад: "Про що говорить пір'ячко, вітаючись із фарбою?", "Чому засмутилася ялинка?", "Що вміють твої чарівні пальчики?" та інші. Важливо заохочувати дитину продовжувати розповідь та висловлювати свої думки.

Для ефективної організації самостійних занять малюванням дітей молодшого віку корисним буде використання спостережень за

навколишньою дійсністю. Це може включати в себе використання окремих ігрових предметів, таких як бінокль, мікроскоп або фотоапарат. Заохочуючи дітей придивлятися до оточуючого світу, ви можете сприяти точнішому зображенню об'єктів у їх художніх творах.

Прогулянки в лісі або парку можуть слугувати відмінною можливістю для розвитку художніх навичок. Діти можуть розглядати рослини, вивчати кольори квітів та навчатися вибирати та використовувати природний матеріал для творчих проектів та оригінальних малюнків.

Використання творчих завдань, які сприяють швидкому створенню образу та розвивають креативні навички учнів, є важливим елементом навчання малювання. Завдання типу "Кружечки", "Ляпки", "Кривульки", "Закінчи малюнок" дозволяють учням експериментувати з образами та втілювати свої творчі задуми. Ці завдання моделюють мислення, розвивають творчість та естетичну культуру. Одним із популярних видів творчої діяльності для школярів є графічні завдання, такі як "Домалюй фігуру" (квадрат, трикутник), "Домалюй контур", "Лінії", "Неіснуюча істота", "Місто майбутнього". Ці завдання дозволяють дітям відхилитися від стандартних зразків та виразити свою індивідуальність у творчому процесі [65].

Пальчикові ігри та вправи є ефективними засобами для розвитку та навчання дітей молодшого віку в галузі малювання. Пропонуємо приклади таких ігор та вправ:

1. Крапав дощик: дитина може створювати краплі, використовуючи пальчики та різні кольори фарб.

2. Кицька та Песик: діти можуть використовувати пальчики для нанесення слідів, створюючи образ котика чи собачки.

3. Човник: дитина може використовувати пальчики для створення човника та розміщення його на уявній воді.

4. Сенсомоторні вправи:

- Щіточка вітається: підняти голівку з ворсинками вгору та опустити донизу.

- Листочок танцює: робити легкі розмашисті рухи рукою вправо та вліво.
- Штампик на прогулянці: пробігати у повітрі по прямій лінії, пострибати та повільно покрокувати.
- Пальчик стрибає: піднімати пальчик вгору та опускати його в долоню.
- Малювання у повітрі: робити великі, менші та зовсім маленькі форми в повітрі.

Ці вправи сприяють розвитку моторики рук, злагодженості між очима та руками, а також допомагають дітям освоювати різноманітні художні техніки [28].

Стимулювання здатності до трансформації та відчуття взаємозв'язку між собою та оточуючим середовищем сприяє використанню методів психогімнастики, таких як «Смачний яблучний експрес», «Квітуча сесія з деревом», «Синьйор Помідор: подорож на острів веселих фруктів», «Живильний дощ», «Кленовий листочок: пригода в небесах». Також допомагають вправи для релаксації, такі як «Магічний сон», «Слухаємо своє тіло», «Повітряні кульки різних кольорів», «Рибки в океані внутрішнього спокою», «На березі моря». Завершуючи, ігрові медитації, такі як «Листочок, що пливе по струмочку», «Сонечко в серці», «Хмарка у власних думках», «Ведмежа втіха», «Герой казки: подорож у вигаданий світ» [25].

Дітям молодшого віку можна запропонувати емоційно виражати свій настрій через втілення у роль кольору. Застосування рухливих ігор з елементами кольоротерапії, таких як «Чарівний килимок», «Кольорові хвилі», «Гойдалка», «Приземлення парашута» та інші, є ефективним способом гармонізації емоційного стану учнів.

Для збереження інтересу дітей до малювання важливо створювати художні завдання ігрового характеру. Художні ігри, такі як «Діємо, як художники», «Гра в художника», «Подорож у картину», «Вчимося у художників» та інші, разом з ігровими ситуаціями, наприклад, «Уявімо, що

ми...», «Подорожуємо разом з художником» і інші, не лише спонукають дітей до активного малювання, але й допомагають їм опанувати роботу з художніми матеріалами та технікою зображення. Застосування рольової поведінки, наприклад, відігравання ролі фотографа, дизайнера чи художника, може підтримувати інтерес до творчості.

У художній майстерні для дітей буде захоплюючим використання нетрадиційних матеріалів, які привертають увагу своїм кольором та формою. Серед таких матеріалів можуть бути овочеві штампи, пір'я, поліетиленовий пакет, зубна щіточка та інші.

Особливий акцент у художній діяльності дітей слід робити на підтримці та заохоченні їх самостійних творчих пошуків. Щоб стимулювати самостійні висновки школярів, вчитель може використовувати експериментальні методи. Зокрема, активізувати науковий підхід у дітей можна, спостерігаючи разом з ними за змінами кольорів, їхніми відтінками та контрастами у різних ситуаціях. Для цього можна використовувати такі ігри, як "Барви пір року", "Барви погоди", "Барви настрою", "Барви запаху", "Знайди відмінність у кольорі", "Фотограф кольору" і інші. Для закріплення навичок встановлення зв'язків між колірною гамою та різними частинами доби корисними будуть ігри, в яких використовуються різнокольорові фільтри, наприклад: "Рожевий захід" (червоний фільтр), "Сутінки" (фіолетовий фільтр), "Туман" (білий фільтр), "Рано-вранці" (синій фільтр), "Сонячний день" (жовтий фільтр) та інші [25].

Музична імпровізація може стати важливим елементом під час художнього творчого процесу та розвитку уяви. Під час фантазування та малювання особлива увага повинна бути приділена використанню музики, оскільки саме вона може допомогти розвинути художній смак, підвищити емоційну чутливість та створити творчу атмосферу. Застосування музики разом із різними техніками може також врівноважити та заспокоїти учнів, створюючи позитивну атмосферу.

Нестандартні підходи до малювання стають все більш популярними серед сучасних художників. За останні десятиліття нові тенденції включають в себе відвідування художніх музеїв і галерей школярами, де організуються сімейні майстер-класи, фестивалі та художні квести для родин з дітьми 6-7 років. Використання сучасних технічних засобів дозволяє дітям взаємодіяти з картинною галереєю під час інтерактивних екскурсій, перебуваючи в комфортних умовах. Один з переваг цього методу полягає в можливості дорослого зупинити екскурсію та сконцентрувати увагу дітей на конкретних творах чи художній техніці.

Глибока взаємодія між педагогом і дітьми визначає ефективність навчання та розвитку маленьких учнів. Для забезпечення належного рівня самостійності школярів надзвичайно важлива активна участь дорослого. Сучасний педагог повинен володіти вмінням взаємодіяти з учнями, створювати умови для їхнього заохочення та задоволення від активного розвитку. Це включає надання порад щодо вибору необхідного інвентарю, щоб уникнути конфліктів між дітьми, спрямування на зручний порядок виконання завдань та сприяння об'єднанню для спільної творчої роботи. Педагог повинен бути готовий надавати більше можливостей для самостійності учнів, дозволяючи їм виявляти активність і креативність. Головний принцип - творити разом з дитиною. Присутність та підтримка дорослого виступають як найкращий стимул для розвитку творчого підходу учня.

Залучення школярів до малювання за допомогою нетрадиційних технік може бути особливо успішним завдяки гуртковій роботі та колективному творчому процесу. Під час спільної діяльності у неформальній атмосфері діти використовують свої знання, розвивають комунікативні вміння та з ентузіазмом створюють картини, які мають значимість у мистецтві [11].

Важливо забезпечити підтримку батьків у розвитку творчості їхніх дітей. Організація родинних зборів може стати ефективним способом спільно з батьками обговорити питання, що стосуються розвитку творчості їхніх

дітей у школі. Ці зустрічі дозволять батькам отримати відповіді на свої питання та дадуть педагогам можливість побудувати конструктивні взаємини з родинами учнів.

Отже, створення творчого навколишнього середовища вдома, яке доповнюється ініціативами як педагогів, так і батьків, дозволяє використовувати різноманітні мистецькі матеріали та застосовувати різні методи мотивації під час нетрадиційного малювання. Це надає учням шкільного віку можливість експериментувати, розвивати свою фантазію, формувати художнє мислення і вільно використовувати мову образотворчого мистецтва, щоб застосовувати отриманий художній досвід у власній творчості.

Висновок до другого розділу

Період шкільного дитинства визначається як сприятливий для розвитку творчих здібностей особистості. Малювання, так само як і будь-яка форма виразної діяльності, вимагає високого рівня наочно-образного мислення, уяви, фантазії, креативності та знання основних художніх термінів.

Так, використання різноманітних нетрадиційних технік малювання, таких як змішування фарб, штампування, кляксографія, ниткографія та інші, дійсно сприяє розвитку творчих здібностей молодших школярів. Ці техніки надають можливість дітям експериментувати з матеріалами, сприяють розвитку моторики, стимулюють уяву та розширюють їхні художні навички. Такий підхід до малювання допомагає викликати інтерес до творчості та розвивати естетичний смак у дітей.

В результаті констатувального експерименту, що базувався на визначених мотиваційних, когнітивних та емоційних критеріях, були виявлені високий, середній і низький рівні сформованості розвитку творчих здібностей учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва. Отримані результати свідчать про те, що визначені критерії та показники виявили міцний зв'язок і є важливими в контексті розвитку творчих здібностей учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва. Під час статистичного аналізу отриманих даних дослідження було виявлено, що взаємозв'язок між критеріями та їх показниками підтверджує доречність їх вибору. Також була виявлена наявність позитивних зв'язків між виділеними компонентами та їхньою наближеністю до взаємозалежності. Позитивним результатом експерименту є те, що третина молодших школярів продемонструвала високий рівень сформованості творчих здібностей. Але важливо відзначити, що значна частина учнів показала середній та низький рівні розвитку вказаної якості.

Враховуючи, що значна частина молодших школярів має середній і низький рівні сформованості творчих здібностей на уроках образотворчого мистецтва, важливо визначити необхідність створення та обґрунтування

ефективних педагогічних умов у навчальному процесі на уроках образотворчого мистецтва в початковій школі. У цьому контексті також важливо оновити зміст та розробити необхідні форми, методи та прийоми навчання з образотворчого мистецтва, спрямовуючи їх на досягнення цілісного освітнього процесу.

Отримані в ході дослідження результати підтверджують відповідність обґрунтованим педагогічним умовам для розвитку творчих здібностей, які рекомендується впроваджувати в навчальний процес початкової школи. Впровадження цих умов в управління навчальним процесом на уроках образотворчого мистецтва сприятиме збагаченню мотиваційної, когнітивної та емоційної структурних компонентів. Це також стимулюватиме самовираження молодших школярів у ході творчої практичної діяльності, що, відповідно, сприятиме досягненню більшої ефективності у розвитку їх творчих здібностей.

ВИСНОВКИ

Під час аналізу впливу нетрадиційних методів малювання на розвиток творчих здібностей школярів, ми дійшли до висновків, які є корисними як з теоретичного, так і практичного погляду.

1. Виконано огляд наукових джерел щодо історії дослідження розвитку творчих здібностей учнів початкової школи. Основною передумовою для розвитку творчості особистості є її зростання, що характеризується взаємодією з практичною діяльністю. Це плавний процес, який визначається поступовим переходом від конкретних кількісних змін до якісних показників, формуванням, та відтворенням особистості. Термін "розвиток творчих здібностей" означає динамічний та цілісний процес формування особистості. Цей процес спрямований на вдосконалення природних здібностей і якостей, які можна розкрити та розширити під час практичної творчої діяльності. Результати цієї діяльності виявляються у новизні та оригінальності створених продуктів праці. Були визначені та описані основні засоби виразності, що використовуються у процесі малювання дітьми. Ці засоби сприяють збагаченню уявлення учнів про красу та допомагають їм відтворити оточуючий світ.

2. Висвітлено, що основні риси образотворчої діяльності дітей молодшого шкільного віку ґрунтуються на їхніх індивідуальних особливостях: природних задатках (нахилах), властивостях конкретного типу темпераменту та особливостях сприймання дійсності. Характерними особливостями образотворчої діяльності молодших школярів є їхня стійкість у відтворенні художніх образів різними засобами виразності в мистецтві та адекватність у відтворенні навколишнього світу у своїх малюнках. На уроках образотворчого мистецтва доцільно навчати творчості, використовуючи як репродуктивну, так і творчу образотворчу діяльність. Це вважається оптимальним і ефективним підходом до виявлення активності учнів і розвитку їхніх індивідуальних особливостей для вираження ставлення до дійсності через створення художніх образів. У процесі творчого розвитку

учнів початкової школи слід керуватися такими принципами: індивідуалізація освітнього процесу, стимулювання вільного творчого вираження школярів, адаптація їх до навколишньої дійсності та природи тощо. Важливо систематично здійснювати педагогічний вплив на молодших школярів, враховуючи їхні вікові особливості у процесі образотворчої діяльності. Формування відповідних вмінь та навичок оволодіння засобами та техніками образотворчого мистецтва сприяє позитивним результатам та ефективному творчому розвитку.

3. Відзначимо, що одним з основних суттєвих засобів у розвитку творчих здібностей на уроках образотворчого мистецтва є застосування нетрадиційних технік малювання. В даній роботі були проаналізовані нетрадиційні методи зображувальної діяльності учнів молодшого шкільного віку у загальноосвітніх закладах. Особливу увагу було приділено найкреативнішим з них, таким як малювання на зім'ятому папері, склі, в техніці "пуантилізму", "ебру", аерографії, бульбашкографії, кольорового граттажу та магнітом на кольоровому піску. У роботі були визначені переваги цих методів порівняно з традиційним малюванням, зокрема легкість опанування школярами, стимулювання пізнавальних інтересів щодо образотворчої діяльності, розвиток зорових та тактильних відчуттів, а також мовлення дитини. Відзначено, що ці методи сприяють легшому встановленню взаємин, вираженню індивідуальності та творчому вирішенню завдань.

Результати дослідження свідчать, що більшість батьків (43,75%) приділяють недостатню увагу розвитку художньо-естетичних здібностей своїх дітей. Тільки 20% вчителів використовують нетрадиційні методи в навчальному процесі, що значно впливає на ефективність розвитку творчих здібностей учнів. У результаті експерименту виявлено, що серед учнів переважають низькі (8,5%) та середні (60,25%) рівні розвитку образно-асоціативного мислення; більшість дітей (50,75%) мають низький рівень креативності, тоді як лише 16% виявлено на середньому рівні. Важливо

відзначити, що 89% школярів виявили зацікавленість у заняттях образотворчим мистецтвом, особливо використовуючи нетрадиційні методи малювання. Висновки експериментальної роботи підтверджують, що проведення занять із використанням нетрадиційних технік малювання призводить до підвищення інтересу дітей до образотворчої діяльності. Крім того, ці техніки сприяють розвитку навичок розрізнення та створення нових відтінків, уміння комбінувати їх, а також виражати емоції як вербально, так і невербально. Можна зазначити, що використання нетрадиційних технік малювання в художньо-естетичному розвитку школярів є унікальним, відповідає віковим інтересам дітей і дозволяє творчо відтворювати явища оточуючого світу. Це також позитивно впливає на розвиток уяви, фантазії, образно-асоціативного мислення та графічних навичок.

4. Було визначено, що ефективний розвиток творчих здібностей учнів початкових класів під час уроків образотворчого мистецтва можливий при застосуванні нетрадиційних технік, якщо враховувати певні педагогічні умови. До таких умов відносять врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, різноманітність методів створення художніх образів, стимулювання емоцій та почуттів дітей під час творчого процесу, а також використання міжпредметних зв'язків та інтеграцію мистецьких дисциплін. Ці умови сприяють розвитку творчості учнів та забезпечують їхню активність у творчих завданнях. Це також супроводжується створенням методичних рекомендацій для педагогів і батьків щодо ефективного використання нетрадиційних технік малювання в процесі розвитку творчих здібностей учнів початкової школи.

Для того щоб зацікавлювати та стимулювати дітей до самостійних творчих занять малюванням нетрадиційними техніками, педагогам слід звертати увагу на психологічно-комфортну атмосферу в класі, створювати ситуації успіху для кожного учня та облаштовувати спеціальні куточки для творчої роботи. Забезпечення класу необхідними матеріалами для нетрадиційного малювання також грає важливу роль, а використання

інноваційних методів і форм роботи може підсилити ефективність навчання. Батькам рекомендується підтримувати естетичне виховання дитини, відвідувати художні музеї та участь у художніх квестах для родин, а також проводити сімейні майстер-класи. Подальші дослідження можуть фокусуватися на ефективності використання нетрадиційних технік малювання на уроках образотворчого мистецтва для школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анджейчак А. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітньо-виховних закладах. *Обдарована дитина* № 5, 2000. С.8–13.
2. Аніщенко О.В., Комаровська О. А. Словник мистецьких термінів. Херсон : «Стар». 2016. 19 с.
3. Антонович Є. А. Художні техніки в школі. К.: ІЗМН, 2001. 312 с.
4. Барановська І., Чернятинська Н. Інноваційні підходи розвитку творчої обдарованості дітей у позашкільних закладах освіти. *Освітологічний дискурс. Електронне наукове фахове видання.* № 3-4- (26-27). 2019. С. 206 – 219.
5. Барко В. Психолого-педагогічна діагностика творчого потенціалу особистості учня в навально-виховному процесі. К., 2000. 85 с.
6. Барко В. Як визначити творчі здібності дитини? К. : Новий світ, 2001. 126 с.
7. Блудова Ю. О. Художньо-естетичне виховання як один з основних чинників гармонійного розвитку особистості. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* Вип. 40. 2015. С. 64-70.
8. Богуш А. М. Педагогічні нотатки та роздуми. 2001. 219 с.
9. Богута В. М. Формування творчих здібностей молодших школярів у процесі мистецької діяльності. *Гірська школа Українських Карпат.* Івано-Франківськ, № 23, 2020. С. 121–127.
10. Большакова І. Ігротека для першокласників. *Палітра педагога.* № 1, 2005. С. 28-31.
11. Борисова О. О. Формування творчих здібностей молодших школярів. К. 2004. 120 с.
12. Бублій О. А. Розвиток творчих здібностей учнів. *Нива знань,* №3, 2005. С.30–32.

13. Будій Н. Д. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у роботі над текстом на уроках української мови : автореферат дис. канд. пед. наук: 13.00.02 . Тернопіль. 2011. 20 с.
14. Вашкевич М. Підготовка майбутніх вчителів початкової школи до впровадження нестандартних технік зображення на уроках образотворчого мистецтва. *Молодь і ринок №9*. 2009. С.167–172.
15. Вивчення законів розвитку дитячої психіки на основі дитячих малюнків. *Артклас. № 3-4*. 2013. С. 24-28.
16. Волобуєва Т. Б. Розвиток творчої компетентності школярів. Х.: Вид. група «Основа». 2005. 112 с.
17. Волегова Н. Р. Нестандартні техніки образотворчого мистецтва, як засіб розвитку дитини. *Мистецтво в школі №5*. 2001. С. 3-6.
18. Волянюк А. Мотивація як фактор підвищення навчальної успішності молодших школярів. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», вип. 27, т. 1. 2020. С. 241-245.
19. Ганзевич І., Кожевнікова Т. Разом малюємо – мовлення активізуємо. *Палітра педагога. № 2*. 2018. С. 13-18.
20. Гармонія педагогічних впливів" - система формування якостей творчої особистості молодшого школяра в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського. *Матеріали науково-практичного семінару "Виховання в сучасному освітньому просторі"*. Умань. 1997. С.87-93.
21. Гіптерс З. Мистецтво як засіб художньо-естетичного виховання. *Рідна школа, № 9*. 2016. С. 60–63.
22. Гріневич Л. Нова школа. 2016. [URL: http://mon.gov.ua/202016/08/21/2016-08-17-3-.pdf](http://mon.gov.ua/202016/08/21/2016-08-17-3-.pdf)
23. Грищенко Н.В. Творчість як модус укоріненості людини в бутті. *Virtus: Scientific Journal № 20, Part 1*. 2018. С. 14-18.

24. Грушко О.В. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі мовленнєвої діяльності: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.09. Київ. 2005. 20 с.
25. Горбунова Є. В. Різнобарвне дитинство: ігротерапія, казкотерапія, ізотерапія, музикотерапія. К.: Форум. 2012. 25 с.
26. Дворак І. О. Педагогічні умови сприймання різних видів і жанрів образотворчого мистецтва. *Гуманізація навчально-виховного процесу. Наук.-метод. зб. Слов'янськ. Вип.15.* 2002. С. 246-249.
27. Дитячий малюнок як предмет наукового дослідження: історіографічний огляд. *Артклас. № 3-4.* 2013. С. 10-15.
28. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. К.: Академвидав. 2004. 351 с.
29. Демчук М. Нетрадиційні техніки. *Палітра педагога №3.* 2001. С. 22 - 25.
30. Демченко І. І. В. О. Сухомлинський про творчий розвиток молодших школярів через образотворче мистецтво. *Рідна школа, № 12.* 2002. С.18–19.
31. Доротюк В.І. Індивідуальна своєрідність творчо обдарованої дитини. *Обдарована дитина. №5.* 2015. С. 10–11.
32. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремінь. К. : Юрінком Інтер. 2008. 1040 с.
33. Зязюн І. Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу. *Рідна школа, № 8.* 2000. С. 8–13.
34. Ірклієнко В. С. Розвиток творчої особистості в системі безперервної освіти. К. 2001. С. 89–91.
35. Замазій Ю.О., Марінушкіна О. Є. Порадник практичного психолога. Харків : «Основа». 2008. 236.с.
36. Кабши І. Ю. Розвиток художніх здібностей дітей молодшого шкільного віку. *Психологія, №3.* С.18–22.
37. Калашнікова О., Кондратова В. Методичні аспекти викладання мистецтва в 1 класі. *Мистецтво та освіта. № 1 (71).* 2014. С. 24-28.

38. Канюк С.С. Психологія мотивації: Навчальний посібник. К.: Либідь, 2002. С. 238-248.
39. Кара-Васильєва Т. В. Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках «Великого стилю». Київ : Либідь, 2005. 274 с.
40. Ковальова С. В. Концепт передового педагогічного досвіду як соціально-педагогічної категорії. К.: "Народна освіта". 2018. 51 с.
41. Кондратова В., Шлеєнкова Т. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках образотворчого мистецтва. *Мистецтво та освіта*. № 2. 2012. С. 45-50.
42. Конституція України. Закон України «Про загальну середню освіту» № 2541- VIII від 06.09.2018 р.
43. Конституція України. Закон України «Про затвердження Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах та комплексної програми художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах» № 151. 11 від 25. 02. 2004 р.: *прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України*. 28 черв. 1996 р. Київ : Велес, 2005. 48 с.
44. Конституція України. Закон України «Про Національну доктрину розвитку освіти» № 347 від 17.04.2002.
45. Краснова Н. Ігрові художньо-педагогічні технології у формуванні світовідображення підлітків. *Мистецтво та освіта*. № 4. 2012. С. 46-51.
46. Крамченкова В. О. Психодіагностика розвитку школярів: старший дошкільний вік. Харків : «Ранок». 2007. 192 с.
47. Крившенко Л. Опанування молодшими школярами вмінням аналізу тексту на уроках літературного читання в евристичному навчанні. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. № 9 (53). 2015. С. 281-291.
48. Криворучко Ю. М. Педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя до розвитку художньо-творчих здібностей молодших школярів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. №6. 2007. С. 116– 121.

- 49.Кульчицька О. Діагностика рівня розвитку творчих здібностей. *Обдарована дитина. № 1.* 2007.С. 42–44.
- 50.Ліхіцька Л.М., Старовойт Л.В. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до інтегрованого викладання мистецьких дисциплін. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія, Випуск 67.* 2021. С.85-93.
- 51.Литвиненко С. А. Малювання як засіб розвитку творчості молодших школярів. Запоріжжя. 2005. С. 79–83.
- 52.Литвиненко С.А. Креативність як загальна здібність до творчості: сучасні підходи. *Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Короленка. Серія : Педагогічні науки. Полтава. Вип. 3 (50).*2016. С. 215–219.
- 53.Лук'янчук Н. Як вдома розвивати здібності дитини. *Дошкільне виховання. № 3.* 2014. С. 12-14.
- 54.Малюнок як форма творчої активності дитини. *Артклас. № 3-4.* 2013. С. 83–86.
55. Максименко В. І. Компонентно-структурний аналіз феномену «Формування художньо-творчого досвіду майбутніх учителів хореографічного мистецтва». *Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки" № 2.* 2021. 45 с.
- 56.Мандзій П. О. Вплив образотворчого мистецтва на інтелектуальний розвиток учнів. К.: Наук. світ. 2001. 245 с.
- 57.Масол Л. Концепція загальної мистецької освіти. *Мистецтво і освіта. Вип. № 1.* 2004. С. 7.
- 58.Методика навчання мистецтва у початковій школі: посіб. для вчителів/ Л. Масол. О. Гайдамака, Е. Белкіна, О. Калініченко, І. В. Руденко. Х. : Веста : Ранок. 2006. 256 с.
- 59.Мистецтво у розвитку особистості: Монографія. за ред., передмова та післямова Н.Г. Ничкало. Чернівці: Зелена Буковина. 2006. 224с.

60. Моляко В. О. Психологія творчості – нова парадигма дослідження конструктивної діяльності людини. *Практична психологія та соціальна робота*. № 8. 2004. С. 1–4.
61. Нечипоренко К. П. Розвиток інтелектуально-творчих умінь учнів у навчально-виховному процесі початкової школи. *Початкова школа*. № 11. 2012. С. 55–58.
62. Обертас Т. С. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. *Таврійський вісник освіти*. № 1(45). 2014. 65 с.
63. Образотворче мистецтво: енцикл. ілюстр. слов. - довід. Уклад. : А. В. Пасічний. К. : Факт. 2007. 675 с.
64. Опанасюк О. П. Художній образ: структурна феноменологія і типологія форм. Дрогобич: Коло. 2004. 318 с.
65. Опалюк О. М. Особливості використання нетрадиційних технік образотворчого мистецтва на уроках малювання в допоміжній школі. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): Вип. 7. у 2 Т./ за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова*. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, Т. 2. 2016. С. 263–272.
66. Половіна О. А. Педагогічний супровід образотворчої діяльності дітей: розширюємо можливості, збагачуємо досвід. *Вихователь-методист дошкільного закладу* № 9. 2016. С. 45-50.
67. Полякова Л. Нетрадиційні техніки малювання – стимул до творчості. *Вихователь-методист*. № 8. 2013. С. 43-50.
68. Пометун О. І. Інтерактивні технології, теорія і методика. Київ. 2008. 94 с.
69. Проблема формування творчої особистості молодшого школяра в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. *Матеріали четвертих Всеукраїнських педагогічних читань "Василь Сухомлинський і сучасність"*. Вінниця. 1997. С. 103-107.
70. Прокопенко Л. Головні складові розвивального середовища. *Палітра педагога*. № 4. 2004. С. 24-25

71. Рагозіна В. Вчимося творити у митців: методика художньо-творчої діяльності дитини. *Мистецтво та освіта. № 1(79)*. 2016. С. 24-29.
72. Рибалко Л. А. Графічні техніки та їх можливості: методичні рекомендації для художніх шкіл. Київ: ІНКОС . 2006. 20 с.
73. Робота з обдарованими дітьми. Харків : Основа, 2010. 190 с.
74. Розвиток ідей В.О.Сухомлинського щодо формування творчої особистості молодшого школяра на сучасному етапі. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного інституту. За ред. В.Г.Кузя. К.: Міжнар. фін. агенція. Вип. ІV.1998. С. 8-13.*
75. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. К. 2002. 270 с.
76. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. К. : Генеза. 2002. 368 с.
77. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості. К.: Міленіум. 2006. 346 с.
78. Сисоєва С.О. Творчий розвиток учнів у контексті особистісно орієнтованого навчання . *Гуманітарні науки. № 1*. 2001. С. 110-118.
79. Сотська Г.І. Естетичний досвід – основа художньо-творчої діяльності викладача образотворчого мистецтва вищого педагогічного навчального закладу. *Проблеми підготовки сучасного вчителя: зб. наук. пр. Уманський держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини. Умань : Жовтий О.О., Вип. 12, Ч. 1. 2012. С. 288-294.*
80. Скотаренко О. В. Розвиток творчих здібностей гуртківців засобами декоративно-ужиткового мистецтва. *Трудове навчання в школі. № 1 (133)*. 2016. С. 43- 47.
81. Станіславська Г.П. Розвиток творчих здібностей школярів. Тернопіль: Навчальна книга « Богдан» 2007. 64 с.
82. Сухомлинський В.О. Про виховання творчого мислення в учнів молодшого шкільного віку. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного інституту. Вип. ІІІ. Умань. 1997. С. 74-78.*
83. Творчість: теорія, діагностика, технології. словник-довідник / під заг. ред. Т. А. Барішевой. СПб. 2008. 296 с.

84. Типові освітні програми для 1-2 та 3-4 класів закладів загальної середньої освіти <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/tipovi-osvitni-programi-dlya-2-11-klasiv>
85. Тітов І. Г. Розвиток творчої уяви молодших школярів як компонент становлення їхньої суб'єктності : автореф. дис. канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». К. 2007. 21 с.
86. Ушинський К. Д. Рідне слово. Твори: У 6 т. К.: Рад. школа, Т. 1. 1985. С.269–278.
87. Храмова-Баранова О. Л., Куколь С. Є. Становлення і розвиток монотипії як засобу графічної виразності у мистецтві. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв: Зб. наук. праць*. Харків: ХДАДМ, № 6. 2016. С.37-41.
88. Химич А. Ф. Види і типи ліній. Виразальні можливості ліній. *Мистецтво в школі. № 6 (90)*. 2016. С. 20-23.
89. Шмельова Т.В. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування естетичного світосприймання в молодших школярів. *Вісник Житомирського державного університету. Випуск 50. Педагогічні науки*. 2010. С.147-150.
90. Шульга Л. М. Розвиток творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку на заняттях з малювання: конспект лекцій і занять. К.: ІСДО. 1995. 45 с.
91. Шульга Л. Секрети пуантилізму. *Джміль № 3*. 2008. С. 12-13.
92. Щолокова О. П. Формування творчої індивідуальності студентів в умовах фахової підготовки. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти. Вип. 13*. 2021. С. 23-26.
93. Янчевська Н. Піна, фарби й соломинка намалюють нам картинку. *Джміль. № 4*. 2014. С. 12-13.
94. Яремків М. М. Композиція: творчі основи зображення: навч. посіб. Тернопіль: Підручник і посібник. 2009. 112 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета

«Дитина і мистецтво»

Привіт, школярику! Просимо тебе, відповісти на запитання. На тему
малювання. Щиро вдячні!

ПІБ _____

Клас _____

1. Чи любиш ти малювати?

2. Чи є в тебе вдома куточок для малювання?

3. Що найбільше ти зображаєш в своїх малюнках?

4. Який твій улюблений колір?

5. Як ти вважаєш, що можна передати кольором?

6. На чому тобі подобається малювати?

7. Чим найбільше ти любиш малювати?

8. Як ти себе почуваєш коли малюєш?

9. Як ти реагуєш, коли тобі забороняють малювати?

10.3 ким із членів родини або інших дорослих ти найбільше малюєш?

11. Чи малюєш ти нетрадиційними матеріалами?

Дякуємо за співпрацю!

Анкета для вчителів

«Нетрадиційні техніки у роботі ПЕДАГОГА»

Шановний вчителю! Наш заклад освіти проводить дослідження, щоб зрозуміти чи використовуються нетрадиційні техніки малювання та напрацювати рекомендації щодо вдосконалення нетрадиційні техніки малювання на уроках образотворчого мистецтва. Ваша участь у дослідженні є дуже значимою та важливою. Опитування має анонімний характер і отримані дані будуть використані лише в узагальненому вигляді. Жодне запитання анкети не повинно лишатися без Вашої відповіді. Дякуємо за участь!

1. Що ви розумієте під поняттям «нетрадиційні техніки малювання»?

2. Чи враховуєте індивідуальні особливості кожної дитини? Як ви це робите?

3. Які форми організації використовуєте для ознайомлення учнями з нетрадиційними техніками малювання?

4. Яку форму роботи вважаєте найбільш ефективною в процесі мистецької діяльності? Чому?

5. Які методи і прийоми використовуєте в цій роботі?

6. Які труднощі відчуваєте під час ознайомлення школярів з нетрадиційними техніками? Шляхи їх подолання.

Дякуємо за співпрацю!

Тести для батьків

«Образотворча діяльність і сім'я»

Шановні батьки та їх законні представники!.

Наш заклад освіти проводить дослідження, щоб зрозуміти чи використовуються нетрадиційні техніки малювання. За результатами якого реалізуємо заходи щодо підвищення якості освіти в школі. Ваші відповіді на запитання анкети є цінними для нас, оскільки це допоможе нам зробити навчання в школі більш цікавим і комфортним для Вашої дитини. Просимо відповісти на питання анкети максимально відверто, що допоможе нам об'єктивно оцінити рівень якості освітнього процесу за профільними навчальними дисциплінами. Це анкетування є добровільним та анонімним і його результати не впливатимуть на ставлення до Вас і до Вашої дитини в школі.

1. Чи достатньо у вас знань для навчання дитини малюванню?

а) так – (5 балів); б) не знаю – (2 бали); в) ні – (1 бал).

2. Чи заохочуєте ви свою дитину до образотворчої діяльності вдома?

а) так – (5 балів); б) ні – (0 балів); в) періодично – (3 бали).

3. Чи відведено у вашому домі куточок для образотворчої діяльності?

а) так – (4 бали); б) ні – (2 бали); в) періодично – (3 бали).

4. Чи поєднуєте малювання з грою?

а) так – (5 балів); б) ні – (1 бал); в) періодично – (2 бали).

5. Скільки кольорів і відтінків розрізняє ваша дитина?

а) 3-5 – (5 балів); б) 5-12 – (4 бали); в) не знаю – (2 бали).

6. Які кольори переважають у малюнках дитини?

а) теплі – (4 бали); б) холодні – (3 бали); в) ахроматичні – (2 бали).

7. Що заважає вам займатися образотворчою діяльністю з дитиною?

а) нічого – (4 бали); б) робота – (3 бали); в) розваги – (1 бал).

8. Чи малює ваша дитина в ЗЗСО нетрадиційними техніками?

а) так – (5 балів); б) ні – (1 бал); в) не знаю – (3 бали).

9. Чи часто використовуєте під час малювання нетрадиційні матеріали?

а) так – (5 балів); б) ні – (2 бали); в) частково – (3 бали).

10. Чи відвідуєте ви з дитиною: художні музеї, художні виставки?

а) періодично – (4 бали); б) так – (5 балів); в) ні – (2 бали).

11. Чи пов'язуєте майбутнє своєї дитини з мистецтвом?

а) можливо – (3 бали); б) ні – (1 бал); в) так – (5 балів).

12. Чи фантазує ваша дитина під час малювання?

а) завжди – (5 балів); б) не фантазує – (2 бали); в) не знаю – (3 бали)

Дякуємо за співпрацю!

Оцінка результатів:

Підрахуйте середню кількість балів своїх відповідей. Для цього загальну кількість балів своїх відповідей розділіть на два. Від 0 до 19 балів – батьки мало звертають уваги на творчий розвиток школярика. В результаті цього в майбутньому дитина діятиме за зразком, інструкцією, шаблоном і не відчуватиме радості творчості. Від 19 до 35 балів – слід намагатися більше давати дитині завдань, що вимагають креативності, творити разом з дитиною. Присутність і заохочення батьків – найкращий стимул для творчого потенціалу дитини. Від 35 до 57 балів – батьки достатньо приділяють уваги розвитку творчості своєї дитини, змістовно і цікаво організують її життя вдома. В майбутньому дитина буде щасливою людиною і пов'яже своє життя з мистецтвом.

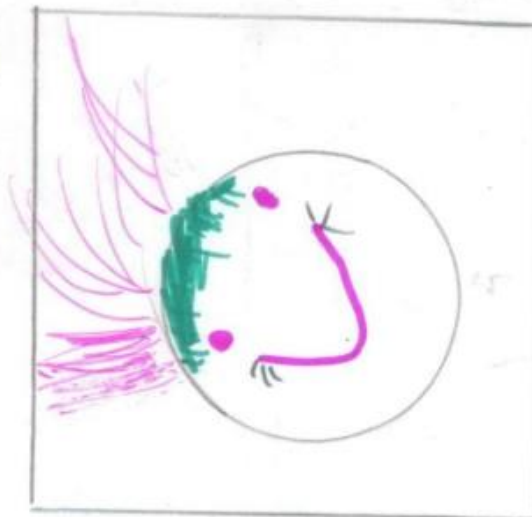
Далеко не всі повинні у майбутньому стати художниками, але кожна дитина може навчитися помічати навколо себе красу та вміти її відтворювати у своїй творчості.

Приклади практичних робіт молодших школярів засобами нетрадиційних технік

«Вибух фарб»

«Оживлення»

«Фантастичні перетворення»

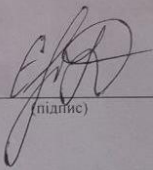
«Музичний танець»

**Пам'ятка юним художникам для роботи з нетрадиційними
техніками на уроках образотворчого мистецтва.**

- Малюй так, щоб ворсинки пензлика не плуталися.
- Перед малюванням гуаш потрібно розмішувати. Після малювання – добре вимити пензлик.
- Не натискай сильно на кольорові олівці та ні в якому разі їх не кидай.
- Щоб акварель малювала, потрібно подарувати їй воду.
- Не забувай закривати фломастери після малювання ковпачками. Їхні чорнила швидко випаровуються.
- У роботі з восковою крейдочкою не накладай один колір на інший і не користуйся гумкою.
- Після малювання пастеллю обережно поведься з малюнком, не торкайся зображення руками.
- Тримай художній вуглик ніжно й акуратно, малюй не натискуючи на нього, щоб він не зламався.
- Під час малювання тампоном не треба змочувати його водою. Набирати на тампон лише фарбу, починаючи зі світлої.
- Під час малювання тушшю тримай ручку за металевий комірець і сильно не натискай на перо, щоб не поранити папір.
 - Перед малюванням жорстким пензликом потрібно зняти зайву туш об додатковий аркуш паперу до такого стану, поки не буде залишатися пухкий уривчастий слід.
- Спочатку малюй восковою крейдочкою, а потім розфарбуй аквареллю. Слід воскової крейди відштовхує акварель.
- Для монотипії фарби необхідно наносити, щоб вони не встигли підсохнути.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів
мають посилання на відповідне джерело.

(підпис) Еришецько.В